

P400(2)

1982 NOV

Könyvtáros

'82 | 10

IK

informatika

**A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár óbudai gyermekkönyvtára,
amelyet kibővítve a közelmúltban nyitottak meg
egy műemlék-épületben
Híradásunkat lásd a 600. oldalon (Braun Tamás felvételei)**

32. évfolyam, 10. szám
1982. október

TARTALOM

Kovács Dezső	Véleményem szerint	571
Péter László	A debreceni műhely I. (<i>Könyvtárak-műhelyek</i>)	572
Sinay Jenő	Alacsony lélekszámú települések mozgókönyvtári ellátása	576
Dr. Balázs János	„A gépesítés nem öncél...” Beszélgetés dr. Kovács Zoltánnal (<i>Sorsok és pályák</i>)	579
Sáráné Lukátsy Sarolta	Nagyobb gondot az ifjúsági állomány fejlesztésére! (<i>Fórum</i>)	584
Szalai László	A zenei részlegek műszaki korszerűsítése (<i>Műhelykérdések</i>)	586
Pócsi Gusztáv	Könyvtárhasználati szokások egy megyei könyvtárban	589
	<i>Görbe tükör</i>	592
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Rettich Béla	Egy nagyvállalati könyvtárhálózat munkaerőhelyzetének tíz éve	594
Dr. Alkonyi István	Fordítások, fordítók a vállalati szakkönyvtárakban	595
Kerekesné Bovatsek Ágnes	Levél a szerkesztőhöz a gyesről	596
Kőszegfalvi Ferenc	Egy 75 éves könyvtár jubileumi kiállítása	597
	Kitüntetések	598
A LAPOKBAN OLVASTUK	Déli Hírlap, Miskolc	599
HÍREK		600
LÁTÓKÖR		
	Mikor lehet teljes a megyei sajtóbibliográfiák sorozata? (-ő -a)	601
	Szerkesztői üzenet	602
Csapó Edit	Mi történik a hátrányos helyzetű olvasók érdekében?	603
Simay Norbert	Bemutatjuk a Közlekedési Múzeum könyvtárát	606
Tandori Dezső	„Mégis csak egy nagy ismeretlen Könyvtárnak...” —? (<i>Vallomások a könyvtárról</i>)	611
	A továbbtanuló dolgozók kedvezményeire vonatkozó új szabályok	613
Dr. Móra László	Vajda Pál (1907—1982) (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	615
	Lapozgató	617
Jónás Károly	Az Országgyűlési Könyvtár költözése az Országházba (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	618
Végyvári Lajos	Lenkey Zoltán (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	620
Szabó Ernő	„Könyvirás, -szerkesztés, -kiadás, -terjesztés” (<i>Helytelenül — helyesen</i>)	621
BIBLIOGRÁFIÁK		
Merkovszky Erzsébet	Élet és Irodalom. Válogatott repertórium 1957—1965	622
Monostori Imre	Könyvtári kis tükör. Ajánló könyvjegyzék. Magyar szépirodalom 1945—1979	623
Székely Dániel	A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája 1967—1977	624

	Láttuk	625
SZAKMAI FOLYÓIRATOK — HÁLÓZATI HÍRADÓK		626
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		629
A lapunk e számában közölt grafikák Lenkey Zoltán alkotásai		

Из содержания

Петер Ласло: Областная библиотека в г. Дебрецен как мастерская краеведческих исследований в области Хайду-Бихар (572).
Шинау Ёне: Опыт библиотечного обслуживания с помощью библиобуса в малочисленных поселениях (576).
Шимау Норберт: Представляем библиотеку будапештского Музея путей сообщения (606).

From the contents

László Péter: The Debrecen County Library as workshop of local history research (572);
Jenő Sinay: Experiences in library services for little villages by bibliobus (576);
Norbert Simay: The library of the Budapest Museum of Transport (606).

Aus dem Inhalt

László Péter: Die Komitatsbibliothek von Debrecen als Forschungs-
werkstatt der Ortskunde und Ortsgeschichte des Komitats Hajdú-
Bihar (572);
Jenő Sinay: Erfahrungen über die Bibliotheksversorgung der Siedlungen
von kleiner Bevölkerungszahl mit Hilfe von Bibliobus (576);
Norbert Simay: Wir präsentieren die Bibliothek des Budapester
Verkehrsmuseums (606).

Cikkeink szerzői

Dr. Balázs János, a KG-INFORMATIK ny. főosztályvezetője; *Csapó Edit*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezető-helyettese; *Merkovszky Erzsébet*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének osztályvezetője; *Monostori Imre*, a Tata-bányai Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Pócsi Gusztáv*, a Miskolci Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Sáráné Lukácsy Sarolta*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *Simay Norbert*, a *Könyvtáros* olvasószerkesztője; *Sinay Jenő*, a Győri Megyei Könyvtár igazgatója; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője; *Szalai László*, az Állami Gorkij Könyvtár munkatársa, *Székely Dániel*, az Akadémiai Könyvtár főosztályvezetője; *Végvári Lajos* művészettörténész.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX : 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklóai Norbert**

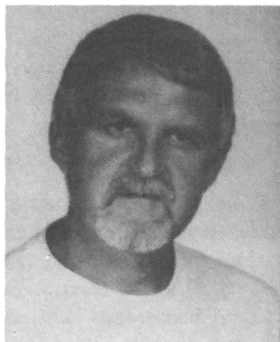
Egyetemi Nyomda — 82.8567, Budapest, 1982

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Véleményem szerint

KOVÁCS DEZSŐ
az Építésügyi
Tájékoztatási
Központ
irodavezetője

nem foglalkozunk eleget azzal, hogy az információ-technika — hazánkban is egyre gyorsuló — fejlődésével lépést tartanak-e mindazok, akiket ez a technika szolgálni kíván.

Tudom, hogy még nagyon sok, szakmailag elismert és kitűnő könyvtárosnak, tájékoztatói szakembernek is az a véleménye, hogy mire való ez a sok újfajta módi, amikor még a régi lehetőségeket sem használják ki eléggé. Tudom azt is, hogy sok egyetemi oktató, kutató, tervező — s még sorolhatnám a felhasználók különféle kategóriáit — csak saját kis dokumentációs „gyűjteményét”, saját módszerét tartja egyedül célravezetőnek.

De mindezek mellett azt is tudomásul kell venni, hogy a tudományos és műszaki információ napjainkban már olyan erőforrás, mondhatjuk: nemzeti vagyon, amelynek folyamatos fejlesztése, valamint a tudományos, műszaki, gazdasági életbe való, az eddigieknél gyorsabb és hatékonyabb „visszatáplálása” nélkül továbbhaladni, a jelenlegi gazdasági nehézségekből kilábalni nem lehet.

Nem könnyű ezt megérteni és megértetni. Azt hiszem, még számos akadályt kell legyőznünk ahhoz, hogy az „információ” a fejekben, a cédulákon vagy éppen a mágnesszalagokon helyére kerüljön. Szemléletváltotásra van szükség mind az információt nyújtók, mind az információt felhasználók táborában: az előbbieknél tudatában kell lenniük annak a felelősségnek, amely a megváltozott körülmények között rájuk hárul; az utóbbiaknak pedig tudomásul kell venniük, hogy néhány dologban mások már előttünk járnak, és könnyebb (jobb, gyorsabb és olcsóbb) a bevált

módszereket átvenni, mint kitalálni. Ehhez pedig információ kell, s nem úgy, mint tegnap!

Ezért kell — kellene — tehát többet foglalkozni a felhasználókkal. Nem elég megkérdezni, hogy mire és milyen információra van szükségük, tudni kell azt is, hogy milyen a tájékoztatást kérő fogadókészsége, információs felkészültsége. És itt kezdődnek a bajok. A felhasználó nem tudja megfogalmazni igényeit, mert nem ismeri a lehetőségeket, többnyire sokkal szerényebbek kérései, mint a már most rendelkezésre álló lehetőségek; az információnyújtó pedig — mivel nem érzi magát mindenkor a felhasználó „bőrében” — többet vagy kevesebbet ad, mint amennyire szükség van. Ez az információs erőforrások pazarlása, azaz: még azokat a mind korszerűbbé és teljesebbé váló bázisokat sem tudjuk megfelelően kihasználni, amelyek már birtokunkban vannak.

Korszerű, tervszerű és következetes oktató-nevelő munkára van szükség a felhasználók körében; arra, hogy mind szélesebb körben ismerjék fel az információs erőforrások jelentőségét és „hasznát”, tanulják meg használatukat, felhasználási lehetőségeiket. Mindehhez azonban sürgősen világos és átfogó oktatási elképzelések, segédletek, oktatók stb. kellene. Nem állítom, hogy ezek nyomelemekben vagy szándék formájában már nincsenek valahol jelen. Vannak jó kezdeményezések, tapasztalatok és eredmények. Olyanok is, amelyeknek gyümölcse csak a következő nemzedékek számára érik be. Igazi gazdája, „kelesztője” azonban nincs a felhasználókkal való foglalkozásnak, oktatásnak, képzésnek. De vajon lesz-e?

Az idő sürget. Ma és holnap még sok vezetőt, kutatót, tervezőt meggyőzhetünk, megtaníthatunk az információ jelentőségére és használatára. De lehet, hogy holnapután már késő lesz; a technika marad, de az információ — s vele a világ — elrohan mellettünk.

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és a helyismereti kutatás

Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei bizottsága 1982. március 11-én megtárgyalta a megye könyvtári ellátottságát, a könyvtárak együttműködését és közművelődési tevékenységét. Az ülés elé terjesztett jelentésben olvassuk:

„Széles körű munkamegosztás érvényesül a nagykönyvtárak kutatómunkájában és kiadványpolitikájában. E tevékenység hatóköre túlterjed a megye határain, képviseli és kiterjeszti Debrecen kisugárzó erejét, s országos jelentőséget nyer. A szakfolyóiratok elismerően írnak a *debreceni könyvtári műhelyről*, elsősorban a könyvtári és szaktudományi kutatásokra, valamint a megjelent kiadványokra alapozva”.

A megyei könyvtár 1952. december 21-én kezdte meg működését mai helyén, a Vörös Hadsereg útja 8. számú ház egy részében. Szerencsétlen választás volt: már akkor látni lehetett volna, hogy az épület hamarosan gátja lesz a fejlődésnek, korlátozza tevékenységét, gúzsba köti a növekvő, fejlődő gyűjteményt.

A könyvtárnak ebből az időszakából nem maradhat említetlen *Béber László* (1899—1974) tevékenysége: ez a gyökeresen debreceni publicista, *Szabó Lőrinc*, *Gulyás Pál*, *Bay Zoltán*, *Törő Imre*, *Békes István* osztálytársa a református kollégiumban, 1953-tól nyugdíjazásáig, 1960-ig a megyei könyvtár módszertani és hálózati csoportvezetője és igazgatóhelyettese volt. Ő hozta létre a régi városi könyvtár örökölt anyagából és újabb beszerzésekből a helyismereti kézikönyvtárat, és nyugdíjazásáig mintegy kétezer kötetre szaporította. Csak utóbb, a nyugállományban jutott ideje a debreceni színeszet történetének megírására (1976), s az *Alföldben*, a *Hajdú-Bihar megyei Naplóban* meg a *Szabad Földben* sorra megjelentetnie helytörténeti cikkeit, amelyekből — ugyancsak halála után — értékes kötetre való válogatás látott napvilágot (*Debreceni érdekességek*, 1977).

Amikor 1963-ban *Arató Attila* vette át az igazgatást, rögtön felismerte, hogy a megyei könyvtár főként két területen érhet el kiemelkedő ered-

ményt: a megye városi és községi könyvtárainak munkáját tökéletesítő módszertani irányításban és a tudományos — elsősorban helyismereti, helytörténeti — kutató tevékenységben. Szerencséje is volt: mindkét ágazatban hamarosan kitűnő munkatársakra tett szert. 1964-ben került a megyei könyvtárba *Simon Zoltán*, a módszertani osztály vezetője, 1966-ban, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárszakának elvégzése után pedig *Bényei Miklós*, hogy a helyismereti bibliográfiái munkát megkezdje, és egykettőre országosan is elismert színvonalon kiteljesítse.

Simon Zoltán módszertani és olvasásszociológiai dolgozatai ugyancsak országosan ismeretesekek a könyvtárosok előtt. A Gondolat Könyvkiadó nemrég adta ki *Az olvasás anatómiája* című tanulmánygyűjteményt; ebben *Lektürolvasás Magyarországon* című elemzésével szerepel. A *Könyvtári kis tükör* — a Könyvtártudományi és Módszertani Központ egyik sorozata — *Magyar szépirodalom 1945—1979* című ajánló könyvjegyzéke (1981 [1982]) ugyancsak Simon Zoltán anyaggyűjtésének fölhasználásával készült. A könyvtárostársadalmon kívül Simon Zoltánt jónévi irodalmi kritikusként és tanulmányíróként ismerik. Az Akadémiai Kiadó *Kortársaink* sorozatának egyik első kötetében *Benjámín László* költészetét tette mérlegre (1972). *Irodalmi örökhelyeink* (1972) címmel összeállította Hajdú-Bihar megye legelesebb emlékhelyeinek gyűjtőkötetét. A Szépirodalmi Könyvkiadó adta ki *Változó világ — változó irodalom* (1976) címmel válogatott esszéit és bírálatait. Érdeklődése és érzékenysége, főként századunk irodalma és művészete iránt, tanulságos megfigyelésekre és eligazító ítéletekre vezette. Írásai zömmel az *Alföld* lapjain jelentek meg, ennek rendszeres munkatársa és rovatvezetője most is. 1981-ben Sarkadi Imréről, idén a neoavantgarde-ről jelent meg terjedelmes tanulmánya.

Bényei Miklós, bár jelenleg a megyei pártbizottság politikai munkatársa, folytatja helyismereti-bibliográfiai tevékenységét. Nem vállalkozom

szakirodalmi munkásságának teljes számbavételére, mert ez — munkásságának aránylag rövid, mindössze másfél évtizede ellenére — olyan gazdag, hogy számomra is alig áttekinthető, pedig szinte a kezdettől láthattam tevékenységének kibontakozását. Csak a legutóbbi évtized terméséből említem néhány fontosabb, nem utolsósorban példának, mintának tekinthető munkáját. Az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ *Helyismereti kutatók kézikönyvei* című sorozatában ő írta a *Helyismereti munka a „B”-típusú könyvtárakban* (1974) című módszertani útmutatót. Ugyanebben a sorozatban jelentek meg a helyismereti tanácskozások előadásai, fölszólalásai. Bényei Miklós tapasztalataival, észrevételeivel, ötleteivel egyaránt hozzájárult a debreceni (1974), a zalaegerszegi (1975), a szentendrei (1976) és a kecskeméti (1977) értekezlet termékeny eszmecseréihez. A *Könyvtári tájékoztatás* című sorozat 2. kötete (Társadalomtudományok) az ő munkája, és a 4. kötetben (Természet- és alkalmazott tudományok) is közreműködött. A *Könyvtáros* lapjain szintén számos módszertani tanulmány és bibliográfiáról, könyvtári kiadványokról írt bírálata jelent meg. Az OSZK KMK adta ki *Magyar nyelvű kézikönyvek a közművelődési könyvtárakban* (1976) című címjegyzékét az ajánlott referenzkönyvekről.

Irodalomtörténészként alkotta első jelesebb munkáját: az Akadémiai Kiadó *Irodalomtörténeti füzetek* című sorozatának 76. köteteként 1972-ben jelent meg *Eötvös József olvassmányai* című értekezése, bölcsészdoktori dolgozata. A Magyar Helikon szép kötetben *Vallomások és gondolatok* címmel adta ki Eötvös József összegyűjtött írásait, Bényei összeállításában, bevezetőjével és jegyzeteivel (1977) az *Eötvös József művei* sorozatban.

A megyei könyvtár kiadásában megjelent első fontosabb műve *Dózsa-bibliográfiája* (1972), majd a *Petőfi Sándor és Debrecen* (1973) címmel szerkesztett adattár és szöveggyűjtemény, a nagy költő ott töltött napjait és kapcsolatait tüzetesen feltáró összeállítás. Ugyancsak Bényei szerkesztette a *Könyvek Hajdú-Bihar megyéről 1945—1974* című bibliográfiát (1975), amely a megyei könyvtárhálózat számos munkatársának bevonásával minden műről névvel aláírt tömör ismertetést ad, mintát teremtve a hasonló, a pusztá címleíráson, sőt egyszerű annotáción jóval túlmenő helyismereti eligazításra. Ő gyűjti össze és szerkeszti füzetekbe — 1975-től évenként — a megye helyismereti bibliográfiáját, az önálló kiadványok jegyzékét (*Helyismereti művek*), amelyet gazdag mutatórendszerrel is főtár. Elkészítette a Tanácsköztársaság debreceni újságjainak, időszaki kiadványai-

nak szakrendbe csoportosított repertóriumát (1979), szintén sokoldalú kiaknázást lehetővé tevő egységes mutatóval. Bibliográfiát készített a népfrontmozgalom megyei történetéhez (1937—1975; 1976), majd *Gazdag Istvánnal* együtt ugyanennek a tárgykörnek válogatott dokumentumait is szerkesztette (1980). Először a párt-archívum évkönyveiben, majd önálló kötetben 1980-ban jelentette meg *Hajdú-Bihar megye munkásmozgalom-történetének irodalma* című bibliográfiáját, az 1945-től 1977-ig terjedő időszak terméséből.

Bényei Miklós kezdeményezte a helyismereti adatföltárásnak a bibliográfia és repertórium mellett új műfaját, az eseménynaptárt. Így tárta fel a forradalom és a szabadságharc korszakát (*Debrecen — 1848-1849*; 1974); az időrendi felsorolást szöveggyűjteménnyel, bibliográfiával és természetesen most is mintaszerű mutatókkal egészítve ki. Ugyanezt a módszert kamatoztatta a megye felszabadulás utáni történetének két fontos szakaszában (*Magyar újjászületés. Hajdú-Bihar megye és Debrecen 1944. okt. — 1945. ápr.*; 1970. — *Hajdú-Biharban történt 1968—1974*; 1975), meglepő frissen kínálva forrást a közelmúlt kutatóinak, sőt a jelen vezetőinek is. Ő indította meg és szerkeszti a könyvtár *Források és adatok Hajdú-Bihar megye művelődéstörténetéhez* című sorozatát, amelynek eddig két száma jelent meg: a *Földi János emlékkönyv* (1978) és a *Munkásművelődés hajdan és ma* (1980) címmel kiadott előadásgyűjtemény. Előkészületben van az Izsó-emlékülés anyaga, a debreceni Csokonai-szobor (1871) történetére vonatkozó fontos adatokkal; az 1942-ben a helyi lapokban zajlott Kodály-vita anyaga, valamint az 1919-i debreceni Vörös Újság szövegeinek kiadása.

Már ezek a kiadványok is jelzik, hogy a debreceni megyei könyvtár kiadványpolitikáját és helyismereti tevékenységét mennyire a közéleti igények kielégítésének szándéka jellemzi. Még inkább ezt bizonyítja a *Tájékoztató jegyzék vezetők számára* című sorozatuk, amely 1968 óta havonta jelenik meg, és évente kiadják összegyűjtött változatát (kumulációját) is. Mintegy 150 példányt küldenek szét a megye párt- és tanácsi vezetőinek. E kiadvány jelentősége, noha van helyismereti vonatkozása (*Hajdú-Biharban történt* címmel eseménynaptárt is tartalmaz Bényei Miklós összeállításában), túlnő a megyehatárokon. Fölvívásuk és mutatóvánszámuk alapján több megyei könyvtár rendelte meg (Kecskemét 200, Tatabánya 110, Nyíregyháza 70, Miskolc 50, Salgótarján 25, Eger 20 példányban), és küldi szét megyéje illetékes vezetőinek. A debreceni könyvtár e kiadvány

munkálataiba mintegy húsz felsőfokú végzettségű munkatársának jó részét bevonja, s a kötetet *Gellér Ferencné*, az olvasószolgálati osztály vezetője szerkeszti.

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárral korábban fölváltva, most közösen adja ki évről évre ajánló bibliográfiáit az országos középiskolai tanulmányi versenyhez. 1979-ben pedig a gyermekkönyvtár két dolgozója, *Gáll Éva* és *Gödény Ferencné* megjelentette *Tantárgyi ajánló bibliográfia az általános iskola 1—8. osztálya számára* című összeállítását, kitűnő segédeszközt adván a gyakorló pedagógusok, valamint az egyetemi és főiskolai hallgatók, tanárjelöltek kezébe. A bibliográfia sikerét bizonyítja, hogy hamarosan utánnymást kellett belőle készíteni.

A könyvtár fiatalon, tragikusan elhunyt munkatársa, *Szabó Sándor Géza* értékes gyűjteményekkel szolgálta két centenárium megünneplését: 1977-ben *Ady és Debrecen*, 1980-ban *Móricz és Debrecen* címmel adott ki szöveggyűjteményt, alapos bevezető tanulmánnyal, bibliográfiával, mutatókkal. Nem is kell mondanom, hogy e kiadványok sem csupán a várost vagy a megyét érdeklik, hanem tanulságos összefoglalások az egyetemes magyar irodalomtörténetírás számára is.

Az Ady-centenáriumra a városi zenei könyvtár két munkatársa, *Papp Emma* és *R. Mátyus Otília* elkészítette, a megyei könyvtár pedig kiadta az *Ady-versek kottán és lemezen* (1977) című, ugyancsak országosan hasznosítható biblio- és diszkográfiáját.

Ugyanígy országos érdeklődésre tarthatnak számot a könyvtár repertóriumai is. Az *Alföld* 1950 és 1969 közötti évfolyamainak repertóriumát (1972) az Országos Széchényi Könyvtár és a Népművelési Propaganda Iroda adta ki, de a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár gondozásában készült, munkatársának, *Sebők Vilmának* gyűjtéseként, a debreceni folyóirat szerkesztőjének, *Juhász Bélának* bevezetőjével. A *Válasz* repertóriumát (1934—1938, 1945—1948) viszont külső munkatárs, *Bényei József* készítette, de már a könyvtár adta ki (1973). Az 1952 és 1956 között megjelent országos irodalmi folyóiratnak, az *Új Hangnak* a repertóriumát *Ulveczky Józsefné* és *Laskai Irén* munkája, *Tamás Attila* egyetemi tanár bevezető tanulmányával (1980). Közös gyűjtőmunka eredménye a *Hajdú-Bihar megye képzőművészete 1945—1956* című bibliográfia (1980), *Biró Lajos* festőművész terjedelmes tanulmányával, egységes név- és tárgymutatóval.

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár vállalkozott rá, hogy a könyvtárak bejelentései és beküldött

Lentky

példányai alapján gyűjti, nyilvántartja a hazai könyvtárak kiadványait, sőt hírt is ad róluk. Évgett az együttműködésben — saját jól fölfogott érdeklődésből — részt vevő könyvtáraknak erre rendszeresített űrlapon a megjelenés előtt be kell jelenteniük készülő kiadványukat; ezt a bejelentő lapot a debreceniek megfelelő példányszámban sokszorosítva szétküldik az érdeklődőknek, akik ennek alapján kérhetik vagy megrendelhetik a kiadó könyvtártól a szóban forgó kiadványt. A megjelenés után a kiadónak két példányt kell küldenie Debrecenbe.

Megnéztem az így beérkezett könyvekből összeállt gyűjteményt. *Papucsokban* (félíg nyitott dobozokban) megyénként elkülönítve tárolják őket. Úgy láttam, a hazai könyvtárak kiadványainak csak kisebb része kerül ide, a zöm még mindig áttekinthetetlen, megszerzhetetlen, vagy csak nehezen, körülményes nyomozás után kapható meg. Könyvtáraink jó része, úgy látszik, még ma sem ébredt rá, hogy a debreceniek önzetlen vállalkozása mennyire hozzásegítené őket is a széles nyilvánossághoz, lehetővé tenné, hogy kiadványaikról a hazai könyvtáros közvélemény tudomást szerezzen. Panaszkodnak a könyvtárosok, hogy kiadványaikról nem vesznek tudomást, mégsem élnek ezzel az ingyenes segítséggel. Ezért azután hiányos az az 1970-től szintén évről évre megjelenő *Könyvtári kiadványok* című sorozat is, amely a beküldött példányok alapján készül, és legalább utólag megpróbál képet adni a könyvtárosi forgalomba kerülő kiadványokról.

Nem szerkesztőjén, *Gellér Ferenc*nén múlik, hogy nem teljes; könyvtárainknak kellene komolyan venniük a bejelentési és beküldési kötelezettséget.

Szabó Sándor Géza állította össze egy helyismereti vetélkedőre a *Hortobágytól Sárrétig* című ajánló bibliográfiát (1977), amely többnek bizonyult, mint alkalmi, egyszer használható kiadvány. Ezért volt rá szükség, hogy *Nagy Klára* elkészítse második, bővített kiadását, és a könyvtár ismét kiadja (1981). A vetélkedőt ekkor már harmadszorra hirdette meg a népfront megyei bizottsága.

Hasznos segédletet adott ki a könyvtár, amikor külső és belső munkatársak anyaggyűjtéséből, *Gazdag István* és *Bényei Miklós* szerkesztésében megjelentette az *Évfordulónaptár Hajdú-Bihar megye munkásmozgalomtörténetéhez (1867—1948)* című füzetét (1978). Mint nem egy fősorolt kiadványával, ezzel is mintát adott Debrecen az ország többi megyéje számára.

*

Elbeszélgetve *Bényei Miklóssal*, *Simon Zoltánnal* és *Siró Judittal*, megtudtam még, hogy munkatársaik közül *Gellér Ferencné* most a könyvtári tájékoztatás tárgyköréből, *Tárczy Istvánné* pedig a Debreceni Képes Kalendárium történetének egy fejezetéből készíti doktori értekezését. Nemrég került a városi könyvtárhálózat élére a korábban a megyei könyvtárból indult *Elek Sándorné*; az itteni műhelymunka eredményének is köszönhető, hogy azóta ott is megélné a bibliográfiai tevékenység: az évfordulókra (*Balázs Béla*, *Bartók Béla*, *Benedek Elek*, *Csehov*, *Gogol*, *Gulyás Pál*, *József Attila*, *Móra Ferenc*, *Móricz Zsigmond*, *Pablo Neruda*) ajánló bibliográfiákat készítettek és jelentettek meg.

Nehézségeiket sem titkolják a debreceni könyvtárosok. Nincsenek megelégedve a belső erők, a „kapacitás” kihasználtságával: még többen vállalkozhatnának közülük gyűjtőmunkára, bibliográfiai vagy helyismereti kutatásra. Nehezíti a közös vállalkozásokat a könyvtárosok itt is tapasztalható gyors cserélődése. Másrészt nem megnyugtató a debreceni műhelyek közötti munkamegosztás sem; még nem sikerült zavartalan együttműködést teremteni az egyetemi és a kollégiumi könyvtárral az anyaggyűjtésben és a közös kiadványokban, pedig erre nemcsak lehetőség, de szükség is volna.

Annak idején, mint említettem, a helyszükében szenvedő könyvtár mintegy „pótcselekvés” látott a helyismereti és kiadói tevékenységhez. Azóta részint kibírhatatlaná vált a helyszüke, a

könyvtár immár szinte *fuldoklik* mai helyén, részint a másfél évtizede még kedvező anyagi feltételek a szigorú takarékoság miatt ugyancsak szűkössé váltak, így hovatovább ez a tevékenységi ág is korlátok közé szorul. Az említett pártbizottsági ülés jelentése megállapította: „A kedvezőtlen objektív feltételek egyik kirívó példája, hogy a Megyei Könyvtár alapterülete mindössze egyhatoda a szükségesnek, ezért állományának harmadát (közel 50 ezer kötetet) már évek óta a város különböző pontjain pincékben tárolja, ahol a fűtés hiánya, a hőmérséklet és a páratartalom erős ingadozása miatt a könyvek állaga fokozatosan romlik, és ha megfelelő raktározásról nem gondoskodnak, rövid időn belül teljesen elpusztulnak.” A külső körülmények e mostohasága ellenére a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár eredményes munkáját 1973-ban igazgatójának, *Arató Attilának* Állami díjjal való kitüntetése, 1977-ben a kiváló könyvtár cím elnyerése is bizonyítja.

A pártbizottság határozatában egyebek között arra hívta föl a megyei tanács elnökét: „induljon meg az új megyei könyvtár építésének előkészítése (tervezés, szanalás), hogy az első kedvező beruházási lehetőségnél megkezdődhessen az építés”.

Az új épületre legjobb esetben is hat-nyolc évet kell várni. A debreceni megyei könyvtár munkatársai azonban nem lesik tétlenül körülményeik jobbrafordulását. Tovább dolgoznak — ahogy lehet. 1982. évi kiadványtervükben most is szerepel az előző év anyagát tartalmazó *Helyismereti művek* (*Bényei Miklós*) és *Könyvtári kiadványok* (*Gellér Ferencné*); a havi és az évi *Tájékoztató jegyzék vezetőik részére* (*Gellér Ferencné*). *Mikrofilmek a megyei könyvtárban* címmel *Baranyi József* állít össze katalógust. *Barátunk a könyv* címmel az olvasási propagandát szolgáló kiadványt, néhány kis bibliográfiát (*Milne*, *Darwin*, *Nagy Lajos* magyar király, *Arany János*) és a „C”-típusú könyvtárak számára kézikönyv-jegyzéket jelentetnek meg. A gyermekkönyvtárosok a *Könyvtári foglalkozások forgatókönyve* (*Gódy Ferencné*) címmel segédanyagot, *A gyermek és az olvasás* (*Lenchés Katalin*) címmel pedig bibliográfiát készítettek az általános iskolás gyerekek olvasására, könyv- és könyvtárhasználatára vonatkozó, 1945-től 1978-ig megjelent szakirodalomból.

*

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár példát mutat arra, hogy — bár aránytalanul nagy erőfeszítések árán — a kedvezőtlen külső körülmények ellenére is lehet kitűnő eredményeket elérni.

Péter László

Alacsony lélekszámú települések mozgókönyvtári ellátása

Győr-Sopron megyei tapasztalatok

Győr-Sopron megye 15 éves távlati területi köz-művelődési könyvtárfejlesztési tervét 1974-ben hagyták jóvá. E dokumentum — a településhálózat fejlesztési koncepciójából kiindulva — meghatározta, hogy az egyes településeken milyen *típusú* (A-, B-, C-, D-) könyvtári ellátás feltételeit kell megteremteni. Bár a tervezet az *ellátási formákra* vonatkozó részletes elképzeléseket nem tartalmazta, már ekkor kimondtuk, hogy 1990-ig három bibliobuszt kell beállítani és működtetni a könyvtári szempontból ellátatlan területeken. Az ötödik ötéves terv tapasztalatai alapján 1980-ban a távlati könyvtárfejlesztési tervet részben módosítottuk, részben kiegészítettük a könyvtári ellátás formáira vonatkozó pontosabb elképzelésekkel és feladatokkal. Meghatároztuk, hogy a kérdéses település nagysága, szerepköre, lehetőségei, illetve adottságai az adott „C”- és „D”-típusú könyvtárak esetében milyen ellátási formát tesznek indokolttá és szükségessé (körzeti könyvtár és fiókjai; önálló községi könyvtár; összevont községi és iskolai könyvtár; központi ellátórendszerbe tartozó tagkönyvtár). E munka során jelöltük ki azokat a helységeket, amelyekben a telepített *könyvtár hiányában* vagy a rossz határfokú, drága és életképtelen *fiókiintézmények helyett* célszerű bevezetni a mozgókönyvtári ellátást. Elképzelésünket a megyei pártbizottság is pártfogolta, így 1979-ben közösen fordultunk támogatásért a Volán Tröszt-höz. A tröszt vezérigazgatója engedélyezte, hogy a győri 19. sz. Volán Vállalat egyik forgalomból kivont Ikarus 55 típusú autóbuszát felújítva és mozgókönyvtárrá átalakítva 1980-ban átadja a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárnak. Az átalakítás költségeit a vállalat viselte, a szükséges munkálátokat pedig egyik szocialista brigádja végezte el társadalmi munkában. A működési kiadásokat a megyei tanács a könyvtári költségvetés felemelésével fedezte. 1980 őszén tehát újtára indulhatott a mozgókönyvtár, a biztató kezdet után azonban egy rövidesen bekövetkezett súlyos karambol a

munkát hosszú hónapokra megszakította. A helyreállítást követően 1981 szeptemberében indult újra útjára a mozgókönyvtár, s az azóta eltelt hónapok után talán már az első tapasztalatok összegzésére is vállalkozhatunk.

Települések. A mozgókönyvtár feladatainak kijelölésekor az addigi hazai gyakorlat alapján először mi is csak a városi kerületek ellátásával számoltunk. Ezen az elképzelésen azonban rövidesen változtattunk, mert úgy gondoltuk, hogy ilyen eszköz birtokában nem szabad lemondanunk arról a lehetőségről, hogy a könyvtárral és más kulturális intézményekkel is teljesen ellátatlan települések lakosságának szükségleteit kielégítsük. Győr-Sopron megyében ebbe a kategóriába 2 község és 11 külterületi lakott hely tartozik, amelyek lélekszáma 103 és 627 között váltakozik. A mozgókönyvtár ezenkívül 17 további településre jár (15 község és 2 külterületi lakott hely, 113 és 663 közötti lélekszámmal), ahol az 1982-es kísérleti évben a gyengén ellátott telepített könyvtár mellett — kiegészítő jelleggel — mozgókönyvtári ellátást is nyújtunk. A 30 településen összesen 8325 ember él, az átlagos lélekszám a községekben 230, a külterületi lakott helyeken pedig 340. A lakosság összetétele — az idősebb korúak magasabb arányától eltekintve — megegyezik a megye községeinek átlagával. A települések távolsága a központi községtől 3—8 km, valamennyi télen is jól megközelíthető az autóbusszal. A mozgókönyvtár győri telephelyétől a legtávolabbi állomáshely 90 kilométerre van. A mozgókönyvtár 30 vidéki állomáshelyen kívül 7 győri peremkerületet is felkeres, itt 21 800-an élnek.

Állomány. A mozgókönyvtár állományának kialakítását 1978-ban kezdtük meg 100 ezer forint értékű alapállomány beszerzésével. Azóta 80 ezer forintot fordítunk évente a gyarapításra. Jelenleg 10 ezer kötete van a mozgókönyvtárnak, ami körülbelül 5 ezer művet jelent. Egy-egy műből 1—3 példányt rendelünk, a gyermekirodalom kivételé-

vel, ebből — tapasztalataink alapján — 5—6 példány szükséges az olvasói igények kielégítésére. Az állomány nagyobb arányú növelése körülbelül 1985-ig tart, s amint elérjük a tervezett 15—18 ezres kötetszámot, már a választékot bővítő, minőségi állományalakítás kerül előtérbe. A gyűjtemény jelenlegi összetétele: 35 százalék ismeretterjesztő és szakirodalom, 35 százalék szépirodalom és 30 százalék gyermekirodalom. A könyvanyagot tízféle periodikum egészíti ki. Távlati terveinkben szerepel a mozgókönyvtár műsoros magnókazetta- és diafilmállományának kialakítása is. 1982 őszén elkészül a mozgókönyvtár sokszorosított kötetkatalógusa, amely lehetővé teszi, hogy az olvasók a raktári állományból válogassanak, illetve előjegyeztesseék a kívánt könyveket. A gyarapítást és a feldolgozást a megyei könyvtár feldolgozó osztálya végzi.

Jármű. A 19. sz. Volán Vállalat szocialista brigádja minden elismerést megérdemel azért a műszaki csodának nevezhető teljesítményért, amivel a mozgókönyvtárat *megteremtette*. Csak az utóbbi szó a találó, mert gyakorlatilag a semmiből, egy — közhasználatú kifejezéssel élve — „lenullázott” farmotoros autóbusból varázsoltta elő a 2500 kötet befogadására alkalmas, célszerű térkialakítású, fűthető, jól világítható, motorikusan jó teljesítményű mozgókönyvtárat. A munkát a könyvtárosok véleményének figyelembevételével nemcsak nagy szakértelemmel, ötletességgel, hanem — amint a mozgókönyvtárban olvasható felirat is tanúsítja — a közművelődés iránti lelkes odaadással, nagyrészt szabadidejükben végezték a brigád tagjai. A busz hossz tengelyére merőlegesen elhelyezett kétoldalas, 70 cm hosszú fapalcokat biztonságosan beépített fémoszlopok tartják. A szabadpalcos állományt menet közben egyszerűen kezelhető, könnyű rögzítőrudak tartják nyugalmi helyzetben. A vezetőülés mögött van a nyilvántartások és a visszahozott könyvek elhelyezését is szolgáló kényelmes munkaasztal. A busz végében a leghátsó ülésort meghagyták, és felcsapható asztalokat szereltek fel, itt egyidőben öten helyben is olvashatnak. A világítótestek szaporításával a fényerő négyzetméterenként 400 lux teljesítményre növekedett. A jármű karbantartását a Volán Vállalat végzi. Sajnos, elég gyakori a meghibásodás, és — régi típusú járműről lévén szó — a pótalkatrészek beszerzése sok esetben a brigád tagjainak ötletességén múlik. A mozgókönyvtár — szakértői vélemény alapján — 500 ezer forint eszmei értékkel került a könyvtár vagyonelejtárába.

Könyvtáros. A mozgókönyvtárt egy gépkocsivezető-könyvtáros kezeli. Munkakörébe tartozik a

busz vezetése, a kisebb javítások és szerelések elvégzése, a mozgókönyvtár takarítása, a raktári rend megteremtése és fenntartása, az olvasószolgálati teendők lebonyolítása, a nyilvántartások és a forgalmi statisztika vezetése. A nagyobb forgalom miatt a győri állomáshelyeken a hálózati osztály egyik munkatársa is részt vesz a munkában. A mozgókönyvtáros a páros heteken délelőtti, a páratlan heteken délutáni műszakban dolgozik. Havi munkaideje meghaladja a 200 órát. Fizetése — mindenféle pótlékot és átalánydíjat beszámítva — havi 6000 forint. Első mozgókönyvtárosunk nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A jelenlegi viszont intézményünk régi dolgozója, jó gyakorlati érzékű, olvasni szerető, megfontolt ember, aki munkáját mindenki teljes megelégedésére végzi. Ami ebben a munkakörben különösen fontos: kiemelkedően jó a kapcsolatteremtő képessége az olvasókkal.

Menetrend. A mozgókönyvtár éves menetrend alapján négyhetes ciklusokban működik, vagyis az 1., 5., 9., 13. . . heti menetrendje azonos. Az első és a harmadik héten hétfőtől péntekig 15—15 vidéki állomást keres fel a bibliobusz. Naponta 3 helyen állomásozik másfél-másfél óráig. Az első állomásra általában 14 órakor érkezik, a harmadikról legkésőbb 20 órakor indul vissza a telephelyre. A menetidő meghatározásakor óránként 45 kilométeres átlagsebességet vettünk alapul. A páros heteken hétfőtől szerdáig a reggeli állományfeltöltés után a győri kerületi megállóhelyeket látogatja végig a mozgókönyvtár. A páros hetek péntekjei szerviz-napok. A második hét csütörtökjén történik az új beszerzések átvétele, szétosztása, a raktári és az adminisztrációs munkák elvégzése. A negyedik hét csütörtöke az ún. „tartaléknapi”, a ciklus időszakában bármilyen okból kimaradt járatnap pótlására ekkor kerül sor. A négyhetes ciklus alatt a mozgókönyvtár 1500 kilométert tesz meg, az állomáshelyeken 75 órában fogadja a látogatókat. Az egyes állomáshelyekre érvényes éves menetrendről és a mozgókönyvtár használatára vonatkozó legfontosabb tudnivalókról részben a települések fontosabb pontjain elhelyezett plakátok, részben szórólapok útján tájékoztatjuk a lakosságot.

Olvasók. A mozgókönyvtár működésének eddigi hat hónapja alatt 845-en iratkoztak be a busz olvasótáborába. (Beiratkozási díjat nem szedünk.) Az olvasók 70 százaléka 14 éven aluli. A 845 olvasóból 328 lakik a győri kerületekben, többségük eddig semmiféle könyvtárnak nem volt tagja. A 17 telepített könyvtárral is rendelkező helyen 291 olvasót tartunk nyilván. Ezeknek az olvasók-

nak majdnem fele eddig nem látogatta a helyi könyvtárat, másik részük viszont továbbra is használja mindkét gyűjteményt. Elhanyagolhatóan kevés azoknak a száma, akik teljesen átpártoltak a buszhoz. A 13 korábban ellátatlan településről 226-an iratkoztak be, többségük először vett kezébe könyvtári könyvet. Mindent összevetve fél év alatt körülbelül 650 olyan olvasó lépett be a mozgókönyvtár használóinak sorába, aki először a busz révén jutott szervezett könyvtári szolgáltatáshoz. Az olvasók többségére a mozgókönyvtár és állományának megbecsülése jellemző, könyvet még nem veszítettek el, nem rongálják és piszkítják a könyveket.

Forgalom. A 845 olvasó átlag minden második alkalommal felkeresi a mozgókönyvtárat, és átlagban 3 könyvet kölcsönöz. Ez fél év alatt 3840 látogatást és 12 500 kölcsönzött kötetet jelent. Az éves átlagra átszámított adatok tehát nemcsak elérik, hanem némileg meg is haladják a megye községi könyvtárainak hasonló mutatószámait (olvasónként évi 25, illetve 24 kölcsönzött kötet). Érdekesebb, hogy ahol a mozgókönyvtár valójában csak kiegészítő ellátást nyújt, a féléves forgalmi eredmények a 17 település közül 11 helyen elérik, sőt túl is haladják a telepített könyvtár előző évi részarányos teljesítményadatait. A kölcsönzött kötetek nagy részét a gyermekirodalom alkotja, de jelentős a forgalmuk a magyar és a világirodalom klasszikus alkotásainak és a szakkönyveknek is. Az eddigi forgalmi adatok tehát igazolják állományépítési politikánk helyességét.

Költségek. Amikor a mozgókönyvtárat útjára indítottuk, számoltunk azzal, hogy az egy olvasóra, egy látogatásra, egy kölcsönzött kötetre vetített fajlagos költségek szempontjából a legdrágább ellátási formával kísérletezünk. Ennek megfelelően évi 200 ezer forintot terveztünk személyi, járműfenntartási és üzemanyagköltségekre. (Az állománygyarapítás évi 80 ezer forintos összegét és a feldolgozó munka költségét a fajlagos működési költségelmzés alkalmával nem vetjük figyelembe.) A tervezés helyességét bizonyítja, hogy a mozgókönyvtár fél éves működési költsége 106 ezer forint volt. (Ebből bér jellegű kiadás 36 ezer, üzemanyagköltség 25 ezer, javítási és felújítási költség 45 ezer forint.) A fél év során a mozgókönyvtár több mint 9800 kilométer utat tett meg. A második félévben a működési költség a tavaszi-nyári időszak alacsonyabb üzemanyagfogyasztása miatt várhatóan csökken, így nem lépünk túl a tervezett 200 ezer forintos költségvetési keretet. Reménykedünk — de nem bizunk — a javítási költségek csökkenésében, tekintettel ar-

ra, hogy mégsem új, csak felújított járműről van szó. Mindezek alapján valóban drága ellátási forma a mozgókönyvtár, de *semmivel sem tekinthető gazdaságatlanabbnak*, mint együttesen a 15—20 rossz hatásfokú, gyenge állományú, hiányosan ellátott kis telepített könyvtár.

Következtetések és kilátások. Összegezve az eddigieket: Meggyőződésem, hogy meghatározott nagyságú (100—500 lakosú), szerepkörű, adottságú településeken — mindenekelőtt a könyvtári szempontból egyébként is ellátatlanokon — a mozgókönyvtár a legcélszerűbb megoldás. Természetesen nem olyan mozgókönyvtárra gondolok, mint a mi Ikarus 55-ösünk. Igazán jól csak az *eredetileg is mozgókönyvtárnak tervezett* új, műszakilag korszerű, változatos és sokoldalú szolgáltatást nyújtó bibliobusz működhet. Szükséges azonban, hogy rövidebb útvonalakon, kevesebb megállóhelyet keressen fel, de sürűbben. Ehhez természetesen megyénként több mozgókönyvtárra lenne szükség. Mi is erre törekszünk, de hogy mozgókönyvtárunk jelenlegi működése sem haszontalan, annak igazolására hadd idézzek *Gerencsér Miklósnak* a *Népszabadságban* közölt újtíjgyzetéből:

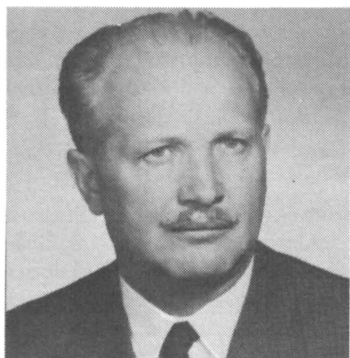
„Tizezrével élnek emberek Győr-Sopron megyében olyan településeken, amelyek nélkülözik az önálló sejtélet minden ismervét. Se tanács, se iskola, se semmi. Az egyetlen vegyesbolt emelkedett fel a helyi közélet rangjára, vagy ide szállt alá a helyi közélet nivója — ki honnan nézi és minek látja. A megyei könyvtár a maga szigorúan szakmai hivatása szerint úgy látta a maga nemcsak szakmai lelkiismerete ösztönzésére, hogy aligha egészséges állapot tíz- és tizezer ember szellemi elhanyagoltsága. . . Alig gördült a Szent Mihály-kápolna mellé a farmotoros könyvmisszió, meglevenült az estéli utca. Vidám, ünnepélyes beszédmoraj támadt, mint amikor kedves családi eseményre gyülekeznek rokonok, vendégek, s bensőséges megilletődéssel bátorítják otthonukhoz őket a házigazdák. Egy-két perc csupán és zsúfoltra telik a busz. . . Túlzás így beszélni? Aki ilyesmit hisz, annak tapasztalnia kellett volna azt a kristálytisztá mámort, amely a busz eldorádójában magával ragadott gyermekeket, felnőtteket. . . Egyhamar nem is fogom elfelejteni a ragyogó élményt. . . Vajha mindig, mindenben oly kifogástalan lenne az üzembiztonság, mint ezen a mesejárművön, a várva várt könyvek szárnyas hajóján.” (Újtíjgyzet Szigetközből. 1981. október 25.)

Ami a hazai mozgókönyvtári ellátás ügyét illeti, én sem tudok mást mondani: *vajha. . .*

Sinay Jenő

„A gépesítés nem öncél...”

Beszélgetés dr. Kováts Zoltánnal

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának 1982. január elsejével nyugalomba vonult igazgatója a magyar tudományos és szakkönyvtári élet egyik legtevékenyebb, legkezdemenyesebb alakja, aki meggyőző írásaival, szóbeli megnyilatkozásaival, személyes példájával, a kockázatokat is vállaló szervező munkájával számos területen eredményesen járult hozzá a hazai könyvtár- és tájékoztatásügy fejlődéséhez. Nevéhez fűződik egyebek között az úttörői érdem a hazai szakirodalmi tájékoztatás számítógépesítésében, a Chemical Abstracts Condensates nevű kémiai bibliográfiai adattár magyarországi alkalmazása és hasznosítása. Az olvasók és az információfelhasználók igényeinek legmesszebbmenő kiszolgálása dr. Kováts Zoltán személyes alkotói élményeiből következett. Pályafutása nagy részében ugyanis vegyészkatatóként és oktatóként dolgozott több hazai egyetemen, s számos tanulmányt publikált. Munkája során bőségesen nyílt alkalma arra, hogy felismerje a szakirodalom hozzáférhetővé tételének fontosságát a felhasználó szempontjából.

— Beszélgetésünk kezdetén szívesen hallanánk valamit azokról a körülményekről, amelyek közre játszottak pályakezdésedben.

— Előre kell bocsátanom, hogy pályafutásom nem tudatosan, megtervezett módon alakult, hanem az élet hozta kedvező és kedvezőtlen események hatottak döntően alakulására. 1921-ben születtem Hercegszántón, ötgyermekes tanító-házaspár első gyermekeként. Ebben a családi környezetben természetes volt, hogy a gyermekek is tanítói pályára kerüljenek. Rajtam kívül még két testvérem szerzett ilyen képesítést. Én 1940-ben Budapesten kaptam meg oklevelemet, s elvégezvén a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium egyéves tanfolyamát is, az egyik fiúotthonban 50 ipari tanuló — ahogy akkor mondták: tanonc — felügyeletét láttam el.

Ami ifjúkori érdeklődési körömet illeti, a tanítóképző intézetben oktatott tárgyak közül a kémiát kedveltem a legjobban. Ebben döntő szerepe volt kiváló kémiatanáromnak, akitől nemcsak egyszerűen és könnyen érthető elméleti oktatást kaptunk, hanem megfelelően átgondolt gyakorlatokkal is igyekezett a tanultakat érdekesebbé tenni számunkra. Külső körülményeim azonban egye-

lőre nem kedveztek természettudományos hajlaimaim követésének, a háború ezt hosszabb időre meghiúsította.

— Hogyan érintették a háborús évek pályád alakulását?

— 1942 és 1945 között katonai szolgálatot teljesítettem, ebből egy évet a fronton. Ezalatt öt alkalommal sebesültem meg. Az utolsó sebesülésem után Bécsbe vittek kórházba, ahonnan azután Nyugatra vezényelt csapattemtől elszakadva, sikerült visszakerülnöm Magyarországra. A felszabadulás után egy ideig mint forgalmazó-ellenőr dolgoztam, mígnem 1945-ben — a gimnáziumi különbözeti érettségi vizsga letétele után — 24 éves fejjel sikerült végre beiratkoznom a Budapesti Tudományegyetemre.

— A vegyészdiploma megszerzésével végeredményben érdeklődési körödnek megfelelő szakterületre kerülsz.

— Közvetlenül a diploma megszerzése után az egyetem Általános és Szervetlen Kémiai Intézetébe kerültem demonstrátornak, később tanársegéd, majd adjunktus lettem, és ott dolgoztam egészen 1959-ig. Itt magam is bekapcsolódtam a ku-

tatómunkába, és számos tanulmányt is publikáltam. A fehérjék és aminosavak fémkomplexeivel foglalkoztam. Természetesen szoros kapcsolatba kerültem a szakirodalommal is, hiszen a kémiai kutatások rendkívül információigényesek. A kémiai szakterülettel kialakuló mind szorosabb kapcsolatunk újabb vonásokkal gyarapodott, amikor 1959-ben a budapesti Orvostudományi Egyetemre, annak II. sz. Kórbontani Intézetébe kerültem, hogy kémiai laboratóriumát megszervezzem. Itt a Magyar Tudományos Akadémia státusába tartozó tudományos kutatóként dolgoztam 1963-ig. Ilyen körülmények között szereztem meg 1960-ban a Budapesti Tudományegyetemen vegyészdoktori okleveletem, tíz évvel egyetemi tanulmányaim befejezése után.

— *Eddigi tanulmányaid és közszolgálatod színe helye a főváros volt, hogyan kerültél végül is Veszprémbe?*

— 1963-ban meghívást kaptam a Veszprémi Vegyipari Egyetem fizikai-kémiai tanszékétől, ahol adjunktusként tanszékvezető-helyettesi feladatokat is el kellett látnom. A tanszéknek könyvtára is volt, amelynek gondozása ugyancsak munkakörömbé tartozott, s így egyre szorosabb kapcsolatba kerültem a központi könyvtárral is. Akkor még nem gondoltam arra, hogy ez későbbi munkahelyem lesz!

— *Erre hogyan került sor?*

— 1965-ben megvált az Egyetemtől Takács Vilmos, a könyvtár és dokumentációs osztály vezetője, és engem ajánlott utódjául a rektornak. Először idegenkedve fogadtam elképzelését, minthogy nem volt könyvtárosi szakképzettségem. Aggályaimat el is mondtam dr. László Antalnak, az egyetem akkori rektorának. Ő türelmesen meghallgatott, majd kifejtette álláspontját, hogy az egyetemi könyvtár vezetőjének elsősorban azt kell tudnia, hogy az egyetemi oktató- és kutatómunkának milyen információs szükségletei vannak, azután meg kell teremtenie azok legjobb kielégítésének feltételeit. A végrehajtás pedig már a munkatársak feladata. Mivel ismertem a központi könyvtár dolgozóinak szolgálatkészségét és jó szándékát, és számoltam az egyetem vezetőségének támogatásával is, végül elfogadtam a megízeltető megbízást. Így 1965 közepén átvettem az akkori könyvtár és dokumentációs osztály vezetését, majd az említett szervezeti egységnek 1966-ban Központi Könyvtárrá történt átszervezése óta elláttam ennek igazgatását.

— *Egy vérbeli vegyész kutató könyvtárvezetői feladatkört bizonyára abban a reményben vállalt, hogy ez nem akadályozza majd kémiai kutatásai-*

nak folytatásában, s hogy marad ideje és energiája arra is. Milyen tapasztalataid voltak ezen a téren?

— Könyvtárvezetői kinevezésem után még vagy másfél évig én is ebben a hitben dolgoztam, és törekedtem is vegyészkutatói tevékenységem folytatására. De fokozatosan rá kellett jönnöm arra, hogy a kettő együtt nem megy: mivel mind a kémiai kutatás, mind az egyetemi könyvtárigazgatás teljes embert kíván napjainkban. Lehet, hogy más szakterületeken a kétféle tevékenység jól összeegyeztethető, én azonban az elmélyült kémiai kutatást és az új feladatokat is maga elé tűző és megvalósítani törekvő könyvtárvezetést nem tudtam tartósan együtt művelni. Így azután 15 éves kémiai kutatómunkámnak kénytelen voltam búcsút mondani, hogy teljes erővel a könyvtárvezetés feladatai felé fordulhassak.

— *Könyvtárigazgatóként mi volt a fő célkitűzésed?*

— Az olvasó gyors és a lehető legjobb ellátása a szükséges szakirodalommal, megbízható információkkal, és pedig a hagyományos és a legkorszerűbb eszközök, illetve munkamódszerek együttes alkalmazásával. Szakmai szemléletem középpontjában kezdettől fogva a felhasználó állt a maga szüntelenül változó igényeivel, amelyeknek elébe is kell mennie a könyvtárnak. Vallom a könyvtárügy és a tájékoztatásügy egységét. Az olvasó szükségleteinek legjobb kielégítése érdekében a nagyobb tudományos könyvtáraknak, tehát az egyetemi könyvtáraknak a funkciórendszerét is úgy kell kialakítani, hogy abban megfelelő helyet kapjon a magas színvonalú, korszerű eszközökre és módszerekre támaszkodó, a gyors életritmusnak megfelelő szakirodalmi tájékoztatás az adott szakterületeken. Igen fontos továbbá, hogy még a legnagyobb tudományos könyvtár se elszigetelten, hanem a többiekkel egyeztetett munkamegosztásban működjék, mert csak így tudja olvasóit megfelelően kiszolgálni. Végül azt is fontosnak tartom, hogy szükség esetén a könyvtár gondoskodik az idegen nyelvű dokumentumok gyors lefordításáról is, tehát a felhasználót a legmesszebbmenőkig mentesítse az érdemi munka útjában álló nehézségek, illetve a leküzdésükhöz szükséges utánajárások alól.

— *Hogyan sikerült korszerű törekvéseidet megvalósítanod a számodra új környezetben?*

— Úgy érzem, a vegyész-könyvtárigazgató és a feladataikat hivatásszerűen ellátó könyvtáros munkatársak együttműködése esetünkben kezdettől fogva gyümölcsöző volt. Viszonylag rövid idő alatt összehangolódtunk. Így már bátran nekivághattunk egy, az akkori hazai viszonyaink kö-

zött újszerű vállalkozásnak, nevezetesen az amerikai *Chemical Abstracts Service* adatbázisára támaszkodó számítógépes információ-szűrés, az úgynevezett SDI-szolgáltatás megszervezésének.

— Szeretnénk erről a vállalkozásról részleteket is hallani.

— Elődöm elképzelése az volt, hogy a kémiai kutatók, oktatók és egyéb szakemberek tájékoztatása érdekében a mi könyvtárunkban is alkalmazni kellene 5—6 mérnököt, akiknek feladata a szakirodalom figyelése lenne és ennek kapcsán bibliográfiák összeállítása is az igénylők részére. Én azonban azon a véleményen voltam, hogy nem kapunk lehetőséget ennyi mérnök munkába állítására, viszont igen nehéz feladat hárulna a *könyvtárosokra*, ha a szakterületet művelő kutatók, oktatók stb. számára megfelelő bibliográfiákat nekik kellene összeállítaniuk, még akkor is, ha rendelkeznek kémiai szakképesítéssel. A vegyészkutató és oktató maga tudja a legjobban, hogy számára mi a hasznosítható információ. Saját tapasztalatomból tudom, hogy a hagyományos módon összeállított bibliográfiáknak csak elenyésző részét tudja hasznosítani a kutató. De a legnagyobb nehézséget talán az okozza, hogy a nem gépi bibliográfiai szolgáltatások rendkívül hosszú idő alatt készülnek el. Egy 50—60 tételes bibliográfiára olykor 2—3 hónapot is várnia kell az igénylőnek, hogy abból azután néhány tételt valóban használhasson is.

Ilyen tapasztalatok és töprengések között értesültem a külföldi prospektusokból és egyéb forrásokból arról, hogy az USA-ban a 60-as évek elején az orvostudományi, majd később a kémiai tudományok terén alapos előkészület után megindultak a számítógépes szakirodalom-visszakereső szolgáltatások, amelyek a tapasztalatok szerint igen gyors, hatékony és rendszeres segítséget nyújtanak a szakembereknek. Mivel a tőkés viszonyok között csakis a gyakorlatban bevált szolgáltatások élnek meg és találnak felhasználóra, feltételeztem, hogy ezek a szolgáltatások a hazai viszonyok között is alkalmazhatók lesznek. Vállalkozni kell tehát itthoni alkalmazásukra, annak ellenére, hogy ilyen jellegű hazai tapasztalatokkal még nem rendelkezünk.

— Ez az akkortájt vakmerőnek látszó vállalkozás milyen kezdeti nehézségekbe ütközött?

— Mindenekelőtt magamnak is meg kellett tanulnom a külföldi mágnesszalagos szakirodalmi tájékoztatásról szóló prospektusok alapján a számítástechnikai fogalmakat, kifejezéseket. Mivel nem voltam jártas a számítástechnikában, termé-

zetesen meg kellett keresnem az ilyen kérdésekhez értő szakembereket. Számítógépek már működtek Magyarországon, de ezeket még nem használták szakirodalmi tájékoztatásra. Csak amikor sikerült megtalálni azt a géptípust, amely e célra is alkalmas, akkor kerülhetett sor javaslatom elkészítésére és felterjesztésére az akkori Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályához mint szakfelügyeleti hatósághoz. A minisztérium elfogadhatónak találta előterjesztésemet, de szükségesnek tartotta megfelelő dokumentálását is annak igazolására, hogy a javasolt szolgáltatás bevezetésére valóban szükség van, azaz megfelelő felhasználói köre is lesz a terv megvalósítása esetén.

Az igények megismerése érdekében 1967-ben kérdőíves felmérést végeztünk. Először a Veszprémi Vegyipari Egyetem mintegy 200 oktatójának, kutatójának küldtünk ki körlevelet, amely több mint 30 kérdést tartalmazott. E felmérés keserű tapasztalataim okulva, a Magyar Kémikusok Egyesületének segítségével újabb 6000 kérdőívet küldtünk ki, de már csak 10 kérdéssel, gyakorlatilag valamennyi felsőfokú képzéssel rendelkező hazai kémikusnak. Az 552 válaszadónak több mint 70 százaléka szükségesnek ítélte a számítógépes szakirodalmi tájékoztatás bevezetését, több mint 80 százaléka pedig a korszerű reprográfiai szolgáltatásra is igényt tartott.

— Hogyan és mikor került sor a szolgáltatás bevezetésére?

— Az említett előzmények után került sor az amerikai *Chemical Abstracts Condensates* (bibliográfiai adatokat és tárgyszavakat, deskriptorokat tartalmazó mágnesszalagos adattár) beszerzésére, majd pedig ennek felhasználásával 1971-től az igénylők részére a „testre szabott”, szelektív szakirodalomfigyelő szolgáltatás (SDI) bevezetésére. Minthogy a Veszprémi Vegyipari Egyetem nem rendelkezett és ma sem rendelkezik számítógéppel, a szalagok futtatása a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutatóintézetének ICT 1905 típusú gépén történt, ugyanis ez az intézet készítette el a szolgáltatáshoz szükséges keresőprogramot. Kezdetben mintegy 120 téma szakirodalmának hetenkénti rendszeres keresését végeztük. Ma a témák száma — a Magyar Gyógyszeripari Egyesülés témáival együtt — 400 körül van. A gyűjtött bibliográfiai adatok (tétel) száma a legutóbbi évben meghaladta a 200 ezret, tehát a szolgáltatás igen nagy számú jeladó információt nyújt a hazai kémikusoknak. A szalagok futtatását újabban az Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézet (IGÜSZI) végzi.

— A számítógépes szakirodalmi tájékoztatás

minden bizonnyal élenkítőleg hatott a „primer” dokumentumok iránti igények alakulására is. Hogyan tudtátok a megnövekedett feladatokat ellátni?

— A kiindulási pont kezdettől fogva az volt, hogy a könyvtár a lehető legteljesebb szolgáltatást nyújtsa a felhasználónak, a jeladó bibliográfiái tájékoztatástól kezdve a primer dokumentumok rendelkezésre bocsátásán keresztül azok lefordításáig — ha erre is szükség volt. Mindezt a lehető legrövidebb időn belül. Ennek a célnak érdekében könyvtárunk állományának fejlesztésekor állandóan tekintettel voltunk a felhasználói igények alakulására, s ezeket az igényeket rendszeresen elemeztük. Tudtuk, hogy a Chemical Abstracts által referált mintegy 14 000 szakfolyóiratból feldolgozott évente körülbelül félmillió bibliográfiai egységnek 70 százaléka a világ 1000 legfontosabb kémiai folyóiratából származik, amelyeknek jegyzékét a Chemical Abstracts maga is közli. Ezt a jegyzéket összevetettük saját könyvtárunk, valamint az egyéb hazai könyvtárak folyóiratainak jegyzékével, és arra törekedtünk, hogy a még hiányzó legfontosabb folyóiratokat is beszerezzük olvasóink számára. Lényegében sikerült elérnünk, hogy az igények mintegy 60—70 százalékát saját folyóiratállományunkra támaszkodva teljesíthessük; a fennmaradók túlnyomó részét pedig más hazai és külföldi könyvtárak állományából szerezzük meg számukra. A számítógépes tájékoztatás bevezetése után a primer dokumentumok iránti igény fokozatosan a korábbinak többszörösére emelkedett, amivel összhangban reprodukciós kapacitásunkat is igyekeztünk fejleszteni. A Veszprémi Fordító Iroda 1973-ban történt létrehozásával lényegében megoldódott a megnövekedett fordítási igények kielégítésének gondja is. Jelenleg mintegy 20 nyelvből — évenként körülbelül 3000 igénylésre — több mint 100 ezer oldalnyi fordítást készít az Irodának dolgozó 300—350 szakfordító.

— Könyvtárvezetői elképzeléseidnek fontos eleme volt a könyvtárak közötti együttműködés fejlesztése. Veszprémben több tudományos kutatóintézet is létesült. Milyen kapcsolat alakult ki velük a szakirodalmellátás terén?

— A számítógépes szakirodalmi szolgáltatás előkészítésével szinte egyidőben megkezdődött a kapcsolatok szorosabbra fűzése a Veszprémben működő kutatóintézetekkel a szakirodalmi ellátás javítása érdekében. Már 1968 őszén megbeszélésre jöttünk össze a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet, a Műszaki Kémiai Kutatóintézet, valamint a Nehézevegypari Kutatóintézet könyvtárainak vezetőivel és könyvtárosaival, hogy

megvitassuk az együttműködés lehetőségeit és módozatait. Így mindjárt az első megbeszélésen — egyebek között — abban állapodtunk meg, hogy az egyetem könyvtára a másik három intézménynek is rendelkezésére bocsátja előszerzeményezési jegyzékét, igényeik megjelölése és a rendelések egyeztetése érdekében. Ugyancsak számos törekvésnek bizonyult a kurrens külföldi folyóiratokról közös jegyzék összeállítása, illetve közreadása a négy intézmény dolgozói számára. Sőt, olyan megállapodásra is sor került, hogy a Műszaki Kémiai Kutatóintézet az általa megrendelt folyóiratokat a tulajdonjog fenntartása mellett átadja az egyetem központi könyvtárának, ami az együttműködési készség ritka példájaként említhető. A lényeg voltaképpen az volt, hogy az egyetem központi könyvtára az említett három társintézmény dolgozóit a szakirodalommal való ellátás szempontjából az egyetemi dolgozókkal azonos elbírálásban részesítette, és részesíti ma is. Az így kialakult szorosabb együttműködés volt a magja a közép-dunántúli regionális együttműködésben való részvételünknek is a magunk szakterületén.

— Az 1968-ban megjelent úgynevezett országos gyűjtőköri kódex a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárát a kémia területén országos jellegű tudományos szakkönyvtárrá jelölte, és feladatává tette, hogy megszervezze a vonatkozó szakirodalom országos beszerzését, amit ti nagyon komolyan is vettetek. Napjainkban az úgynevezett szakterületi együttműködésben ismét az újrakezdés nehézségeivel küszködünk...

— A tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköréről, valamint a szakirodalom beszerzésében való együttműködésükről szóló 131/1968. MM számú miniszteri utasítást nagyon alaposan előkészített, jó kezdeményezésnek tartom, és valóban komolyan vettem végrehajtását. A miniszteri utasítás megjelenése után azonnal hozzáfektünk az úgynevezett kémiai szakirodalmi kooperációs kör megszervezéséhez. Első lépésként bevontuk az együttműködésbe a szakterület tudományági szakkönyvtárait és a kémiai szakirodalom gyűjtésében nagyobb mértékben érdekelt egyéb könyvtárakat. A bevont könyvtárak nagyfokú együttműködési készséget tanúsítottak a meglévő irodalom minél gyorsabb és minél teljesebb rendelkezésre bocsátásában és a könyvtárközi kölcsönzés, valamint a reprodukciós szolgáltatás hatékonyabb megszervezésében. A hazai kémiai szakirodalmi ellátottságra vonatkozó adatok ezt követő elemzésből megállapítható volt, hogy az ellátás nem is olyan rossz! A dokumentumok rendelését minden hivatali beavatkozás nélkül is sikerült nagymér-

tékben összehangolni, ami persze nem jelenti azt, hogy indokolatlan párhuzamosságok ne maradtak volna a rendelkezésekben. Vagyis az elsősorban állománygyarapítási célból létrehozott együttműködésben kezdettől fogva nagyobb hangsúlyt kapott a dokumentumok hozzáférhetősége. A fő kérdés a bibliográfiai ellenőrzés és feltárás mellett hazai és nemzetközi tekintetben egyaránt voltaképpen ma is ez. Úgy érzem, hogy az országos gyűjtőköri kódex rendelkezéseinek ilyen szellemű értelmezése és végrehajtása egyben számítógépes szakirodalmi tájékoztatási elképzeléseinket is alátámasztja. Nem sokat töprengtünk tehát a vonatkozó jogszabály betű szerinti értelmezésén, hanem az általa megteremtett kereteket igyekeztünk tartalommal megtölteni. Azt hiszem, hogy ezzel nem sértettük a felhasználók érdekeit. Őszintén szólva, sajnálatosnak tartom, hogy a gyűjtőköri kódex hasznosítására a felsőbb szervek nem fordítottak nagyobb gondot.

A szakterületi könyvtárközi együttműködést tehát szükségesnek tartom, a kémiai szakterületen az alapozó feladatokat már elvégeztük, s munkánk tapasztalatai a jövőben hasznosíthatók.

— *Hosszú vegyészkatatói és oktatói, majd ezt követő könyvtárigazgatói tevékenységed jól nyomon követhető mintegy 70 publikációd és az országos szervek részére készített tanulmányaid alapján. Milyen szerepet töltött be pályafutásod alatt a publikálás?*

— Sohasem törekedtem öncélú publikációs tevékenységre. Ehhez sem időm, sem hajlamom nem volt. A publikálás számomra mindig alárendelt szerepet játszott egyéb feladataim mellett. Csupán akkor vettem kézbe a tollat, amikor úgy éreztem, hogy olyan tapasztalatok és eredmények birtokába jutottam, amelyek mások számára is hasznosak lehetnek, és ha ez volt a legcélravezetőbb eszköz. Az évek során szinte észrevétlenül nőtt meg publikációim száma. Ezek szerzőségét vagy társszerzőségét ma is vállalom, mivel általuk olyan törekvésekről igyekeztem számot adni, amelyek — úgy hiszem — nem álltak a fejlődés útjában, hanem azt mindig előbbre vinni szándékoztak.

— *Milyen hivatalos elismerésben volt részed hosszú pályafutásod alatt, illetve nyugállományba vonulásod alkalmából?*

— A legnagyobb elismerés talán az volt számomra, hogy a főhatóság és az egyetem vezetése bízott terveim megalapozottságában és hasznos voltában, ezért lehetővé tette megvalósításukat, megteremtette a szükséges feltételeket. Mindez persze nem jelenti azt, hogy nem kellett gyakran

szembenézni támogatóim kritikájával is. Ez egyébként természetes, hiszen nem volna jó, ha az új, közérdekű elképzelések, tervek megfelelő kritikái légkör nélkül valósulnának meg. A bizalom másik megnyilvánulási formája az volt, hogy országos szervek több alkalommal is felkértek egy-egy téma kidolgozására, és részt vehettem ezeknek a szakemberek szélesebb körében való megvitatásában, így megismerhettem az álláspontommal ellentétes nézeteket és érveket is. Mindig szívesen bocsátkoztam ilyen eszmecserebe beosztottaimmal és feletteseimmel egyaránt, de egyéb alkalmakkor is. Állami és társadalmi megbecsülésnek tekintem továbbá, hogy 1979-ben megkaptam a Művelődési Minisztérium legmagasabb szakmai kitüntetését, a Szabó Ervin-émlékérmert addigi munkásságomért. Nyugdíjazásom alkalmával pedig a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munka Érdemrend ezüst fokozatával, a Veszprémi Vegyipari Egyetem pedig az Egyetemi Emlékérmel tüntetett ki, tehát nem panaszkodhatom, hogy nem volt részem elismerésben.

— *Végül még egy személyes természetű kérdés: mik a terveid a jövőt illetően?*

— Sok minden függ egészségi állapotomtól, amit jelenleg nem mondhatok a legjobbra, ezért is szeretnék egy kissé közelebb kerülni a természethez és telkemen kertészkedni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy eddigi szakmai tevékenységemmel szakítok. Egyebek között foglalkozni szeretnék a hazai kémia történetének bibliográfiai kérdéseivel is. Ezzel mind kémikusai, mind könyvtárosi hajlamaim körében maradnék, és úgy érzem, társadalmilag is hasznos munkát végeznék. Emellett természetesen továbbra is szeretném figyelemmel kísérni a könyvtár- és tájékoztatásügy hazai és külföldi fejlődésének időszerű kérdéseit, s ott és akkor, ahol és amikor szükséges, esetleg részt is vennék az ilyen feladatok megoldásában!

*

A Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottsága 1982. évi április hó 28-án tartott ülésén dr. Kováts Zoltánt Tájékoztatási rendszerek szervezése és adaptálása. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárában működő szakirodalmi szolgáltató lánc tapasztalatai és hasznosításuk lehetősége más szakterületen című értekezése alapján a „kémiai (informatikai) tudományok” kandidátusává nyilvánította. Gratulálunk!

Dr. Balázs János

Nagyobb gondot az ifjúsági állomány fejlesztésére!

Érdeklődéssel olvastam *Simon Zoltán* cikkét a *Könyvtáros* 1982/5. számában (A kisebb települések könyvvállománya és a központosított ellátás). A kis települések könyvtári ellátását én is fontos kérdésnek tartom, bár nálunk (Csongrád megyében) a központi ellátás módszerét még nem alkalmazzák. A cikk végkövetkeztetéseivel többekévé egyetértek, adatsorait a Csongrád megyei kiskönyvtárak adataival is igazolhatnám, néhány adatból azonban más tanulságot is le lehetne vonni. Nem értek egyet a cikk azon megállapításával, hogy az állomány arányaira vonatkozólag nincs mércénk. Az 1971-es *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* című dokumentum (*Könyvtáros* 1972/2. szám) a következőket mondja a „C”-típusú könyvtárak állományi összetételéről: „a legalább 5000 kötetet kitevő teljes könyvvállományból legalább 2000 kötet gyermekkönyv... és további legalább ezer, gyermekek által is használható könyv... legyen”. Ezt az arányt nyugodtan lehet alkalmazni a „D”-típusú könyvtárakban is, annál is inkább, mert a jelzett nagyságrend ma már főként ez utóbbi könyvtár típusra jellemző. *A gyermekkönyvtári munka* című tanulmánygyűjtemény (1979. OSZK KMK — Népművelési Propaganda Iroda. Ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1980. évi 6. számában) több szerzője is — áttételesen — ezt az arányt fogadja el. Más kérdés, hogy az *Új Könyvek* című állománygyarapítási folyóirat minősítő jelei egyáltalán nem következtetések: néha még a *Képes történelem* kötetei is csillagos jelölést (gyermekek által is használható könyv) kapnak, pedig ezek egyértelműen a gyermekek törzsanyagába tartoznak. Természetes, hogy ezek a színvonalas, olvasmányosan megírt ismeretterjesztő munkák kedveltek a tárgykört nem ismerő vagy a kevésbé iskolázott felnőttek körében is, de ez nem okozhat bizonytalanságot az ilyen jelzésű könyvek polcra kerülésében: föltétlenül a gyermekkönyvtári állományba tartoznak.

Úgy érzem, ez a bizonytalanság is egyik oka annak, hogy az állomány-összetétel alapdokumentumában, az összesített leltárkönyvben még mindig nem bontjuk külön az ifjúsági ismeretterjesztő állományt (pedig 1981-ben meg lett volna erre a lehetőség). Márpedig tervszerű állománygyarapítás és -apasztás csak az összetétel ismeretében képzelhető el! Ebben a kérdésben a raktári katalógus sem lehet támpontunk, mert — bár ennek a helyrajzi katalógus szerepét is be kellene töltenie — sok községi könyvtárban nincs külön raktári katalógusa a külön tárolt ifjúsági állománynak.

A másik kifogásom a forgalomelemzéshez, helyesebben egy — számomra bosszantó — terminológiai kérdéshez kapcsolódik, bár ez nem a cikkirő hibája, ő csak átveszi a munkanapló fejlődésének kifejezéseit. A forgalomelemzés során kiderül, hogy egy gyermekolvasó évente átlag öt kötet ismeretterjesztő, hat szépirodalmi könyvet olvas, „a többi ifjúsági regény, meséskönyv stb.” Az ifjúsági regény *nem szépirodalom*? Még mindig nem fér bele az irodalom egészébe az ifjúsági szépirodalom? Amennyiben meg akarjuk különböztetni a felnőtteknek *szánt* és a gyermekeknek *szánt* szépirodalmat, ne sajnáljuk elébe tenni a jelzőt: *felnőtt-szépirodalom!*

A cikk adataiból is kiderül — saját méréseim szintén igazolják —, hogy a kötetforgalom több mint 60 százalékát a gyermekek által kölcsönzött művek teszik ki. Ebből logikusan következik, hogy a beszerzési és az állományi arányoknak legalábbis közelíteniük kellene a forgalom arányaihoz, nevezetesen: nem a beiratkozott gyermekolvasók számához kell viszonyítani az állomány-összetételt, hanem az *általuk kívánt könyvekhez*. A gyermek a legkisebb faluban is beváltásra váró ígéret, lappangó érdeklődését még számtalan irányba lehet fejleszteni, és ehhez a célhoz kell igazítani a gyermekkönyv-állomány választékát. Nem akarom látókörömről kívül hagyni a kisköz-

ségek felnőtt olvasóit, de merjük végre kimondani, hogy a községekben talán a legfontosabb munka az olvasóvá nevelés, melynek alapkövetelménye a megfelelő színvonalú és választékú könyvtárlomány (valamint a pedagógiai érzékkel rendelkező könyvtáros). A megfelelő ízléssel, olvasói igényre rendelkező gyermekek — bármilyen településre kerülnek is később ezekből a falvakból — megtalálják az utat a művelődés különféle formáihoz.

Számokban kifejezve: kisközségekben az állomány 60 százaléka álljon a gyermekek rendelkezésére (ennek egyharmada legyen ismeretterjesztő mű), 40 százaléka pedig elsősorban a felnőttek használatára szolgáljon (ebből egynegyed rész legyen a felnőttek alapfokú szakkönyve). Átfedések mindenképpen vannak: egyrészt a kézikönyvtár állománya, melyet mindkét olvasói réteg egyaránt használhat, másrészt a felnőttek által is szívesen olvasott népszerű ismeretterjesztő művek. Ne felejtjük el, hogy a „D”-típusú könyvtár állományában elsősorban a tömegesen jelentkező igényeknek kell tükröződniük, az egyéni kívánságok kielégítésére pedig ott a könyvtárközi kölcsönzés!

A közölt adatokból azt is megállapíthatjuk, hogy nagyon kevés (átlag 6,4 százalék) az ifjúsági ismeretterjesztő művek forgalma, de ebből kár volna azt a következtetést levonni, hogy kicsi az olvasói igény, tehát csökkenteni kell az ismeretterjesztő gyermekkönyvek beszerzését. Éppen a gyermekek — *alapszintű* — ismeretszerzési vágya, valamint az alacsony műveltségi szinttel rendelkező felnőtteknek a könnyen érthető ismeretterjesztő művek iránti igénye indokolja, hogy az általunk is értékesnek tartott ismeretterjesztő irodalmat széles körben és minden eszközzel népszerűsítsük. Más szóval: itt nekünk kell kifejlesztenünk az igényeket, az érdeklődést az emberiség kulturális öröksége iránt. Ebben nagy segítséget nyújt az iskola, amely búvárkodásra is ösztönözheti a gyermekeket, ha ismeri a könyvtár választékát. A korlátozott anyagi eszközök miatt a kis községekben egyébként is fokozottan egymásra van utalva az iskolai és a közművelődési könyvtár, különösen a beszerzésben. A két intézmény integrálása azonban csak akkor jogos, ha a kétfajta funkciót maradéktalanul és az eddiginél magasabb színvonalon tudja ellátni. A gyarapításnak tehát mindenképpen figyelembe kell(ene) vennie az adott község iskolai könyvtárának állományát és lehetőségeit is.

Több szó esett a cikkben — és *Orosz Bertalané* cikkében is (Állományapaszta Heves megye

községi könyvtáraiban. Könyvtáros 1982/6. sz.) — az ifjúsági állomány gyors elhasználódásáról. A kérdés azonban nem oldható meg egyszerű(?) újraberendezéssel, pedig mindkét cikk ezt a megoldást sugallja. Nemcsak az újabb kiadások esetlegessége szab ennek határokat, hanem a könyvtár anyagi lehetőségei és befogadóképessége is. Mi következik ebből? A szép kiállítású, de gyenge kötésű (papír gerincű) gyermekkönyvek 4—5 kölcsönzés után rongyos hatást keltenek, a könyvtárosnak viszont nincs szíve kislejtezni ezeket kizárólag a szakadt gerinc miatt, mivel töredékük kapható csak újabb kiadásban. Ha úgy dönt, hogy kötetésre küldi őket (bár a gyermekkönyvek viszonylag alacsony ára és a magas kötési ár közötti különbség megfontolásra készíti), akkor is le kell mondania az eredeti, esztétikus külsőről. Márpedig tudvalevő, hogy a gyermekeket — főleg a kisebbeket — a vonzó kép erősen befolyásolja a könyvválasztásban, és a könyvtári uniformisba kötött könyveket saját jószántukból nem is veszik kezükbe.

Egyik szerző sem tesz említést az *előzetes fizikai állományvédelemről* és a központi ellátóráktárak félretett többes példányairól sem, pedig az állagmegóvási módszereknek az imént említett okok miatt fokozott jelentőségük van a gyermekkönyvek esetében, és mindkét megyében kísérleteztek ezzel az ellátási formával. Az első megoldást néhány helyen (főleg a Szabó Ervin Könyvtár hálózatában) alkalmazzák. A többiek anyagi és munkaerő-gondokra hivatkoznak, csak azt felejtik el, hogy a kötetés, illetve az újraberendezés legalább annyiba kerül, mint egy tekercs filmolux vagy a könnyebben beszerezhető és olcsóbb fólia megvásárlása, ráadásul a könyv esztétikus külseje és tartóssága föltétlen érv az említett eszközök használata mellett. És a munkaerő? Erre a manuális tevékenységre az ügyesebb gyerekek, netán még a takarítónők is viszonylag jól megtaníthatók, és fáradozásuk sokszorosan megtérül a tetszetős külsejű és szélesebb választékot kínáló állomány révén. A másik megoldás — a tápraktárból való állomány-feltöltés — természetesen helyigényes, és több figyelmet is kíván.

Mondandómat nem akadémikusnak szántam, csak néhány apróságra, gazdaságos megoldásra szerettem volna felhívni a figyelmet. Végül is — más-más nézőpontból — mindannyian arra a megállapításra jutottunk, hogy nagyobb gondot kell fordítanunk az ifjúsági könyvtárlomány szám-beli és minőségi fejlesztésére.

Sáráné Lukátsy Sarolta

A zenei részlegek műszaki korszerűsítése

Mindenki ismeri — legalábbis nagyjából — saját zenei részlegének berendezését, tudja, miért nem jó az, ami van, és sokan azt is tudni vélik, mire lenne szükség. A meglévő rendszereket részben vagy egészben egyedileg alakították ki, mindegyik különbözik a másiktól: ahány lejátszóberendezés, annyi erősítő és fejhallgatópár stb. Előbb megvásárolják, hazaviszik a felszerelést, majd megpróbálják kisütni, hogy ki, hogyan, mennyiért vállalja a berendezések összeállítását. Végre találnak egy vállalkozót (Gelka, Rávisz, maszek villanyszerelő stb.), aki összeköti a lejátszóberendezéseket a hallgatóhelyekkel. Végül megnyitják a zenei részleget, mindenki elégedett, amíg újabb nehézségek nem támadnak: nagy a csatornák közötti áthallás; erős és zavaró az alapzaj; nehézkes a különböző hallgatóhelyekre való kapcsolás; a rendszer hibás elektronikai konstrukciójából fakadó egyéb bajok miatt gyakori a teljesítményerősítők meghibásodása, és még folytathatnám a gondok felsorolását. A javító-karbantartó munka gyakran hosszadalmas, körülményes, nemegyszer megbízhatatlan, érthető tehát, hogy lelohad mind a hallgatók — látogatók —, mind a zenei könyvtárosok kezdeti lelkesedése. És még szót sem ejtettem a különféle hanganyagok kezelésének elemi fogásairól, valamint arról, hogy a könyvtárosnak mennyi más dolga is van.

Lehet jobban is

A könyvtáros leülteti a látogatót valamelyik hallgatóhelyre, megkeresi a zenei dokumentumot, felteszi a lejátszóberendezésre, a központi keverőn a megfelelő helyre kapcsolja, majd elindítja a programot. Jön a következő kérdés, és a folyamat kezdődik előlről. Közben érkezik két-három másik látogató, aki visszaadna vagy kikölcsönözne valamilyen más anyagot. Ekkor felugrik az első látogató, hogy ő más programokat is hallani vél a

fejhallgatójában, vagy hogy nem hall semmit, esetleg nem azt, amit kért, hogy halk vagy hangos, recseg, hogy valamelyik tételt még egyszer kéri, továbbá, hogy „tessék mondani, van ehhez kotta, és ha igen, hol találok” stb. stb., és millió más változat is elképzelhető.

Még néhány lényeges dolog: Alig van az országban olyan zenei gyűjtemény, amelyben fő- vagy részfoglalkozású technikus dolgozik. Pedig már egy „B”-típusú könyvtár zenei részlegében is szükség volna rá, hiszen nélküle mindig olyan megoldások születnek, amelyek óhatatlanul az imént vázolt állapotokhoz vezetnek. Vajon végig-gondolta-e már valaki, hogy egy ilyen képzettségű szakember foglalkoztatása mit jelenthet a jövő szempontjából egy könyvtár zenei gyűjteményében? Úgy tűnik, nem, vagy ha mégis, érthetetlen okokból ellenkezést váltott ki ez az igény. Nem hiszem, hogy gazdaságtalan, „ráfizeteses” dolog olyan személy alkalmazása, akinek szakértelmével, közreműködésével százezres értékeket lehetne megfelelő módon gondozni és kihasználni! A jelenlegi helyzet sokkalta több anyagi eszközt emészt fel, anélkül, hogy a gondokon igazán segítené. Másodszor: Az „egy erősítő — egy lejátszó” rendszernek legfeljebb ott van értelme, ahol a hallgatóhelyek száma alacsony, legfeljebb három, az anyag kevés, tehát a szolgáltatás és az igény is szerény. (Egy községi könyvtár „zenesarkára” gondolok.) Máshol mindenütt hibás az ilyen gyakorlat.

Olyan rendszert kell tehát kialakítani, amelyik minden szempontból segíti a könyvtáros munkáját, magas színvonalú akusztikai élményt nyújt, kezelése egyszerű, műszaki-minőségi jellemzői kifogástalanok, élettartama pedig — elvileg — korlátlan. A mai elektronika lehetővé teszi az ilyen vezérlőegység kialakítását. Elvi működésének és gyakorlati megoldásának tervezésekor figyelembe kell venni az évek során kialakult zenei könyvtári szükségleteket, a látogatók igényeit, a már meglévő rendszereket, valamint a gazdasági tényezőket.

Ilyen esetben a következőképpen festene a helybenhallgatás menete:

a) A látogató kikeresi a katalógusban a hallgatni kívánt zenemű jelzetét, felírja a kéréslapra és átadja a könyvtárosnak.

b) A könyvtáros a központi vezérlőről leolvashatja, hogy az anyagot melyik lejátszóberendezésre helyezheti fel. Minden lejátszóberendezés egy „programot” jelent, tehát a könyvtárosnak a látogatót csak arról kell tájékoztatnia, hogy melyik „program” lesz az övé.

c) A látogató ennek tudatában oda ül, ahová neki tetszik. Ugyanis minden hallgatóhelyen bármelyik program kiválasztható a kódkapcsolóval, amely elektronikus impulzuskeltésre alkalmas, és összeköttetésben áll a központi vezérlőegységgel. A kódutasítás leadásakor — mely a kapcsoló számlálószervezetének a kijelölt programszámra való beállításával történik — a hozzárendelt lejátszóberendezés, a hozzátartozó elektronikai egységekkel együtt, összekapcsolódik azzal a hallgatóhellyel, amelyről az utasítást adták.

d) Eközben a könyvtáros kikeresi és felhelyezi a lejátszóberendezésre a kért anyagot, lemezejátszó esetében működésbe hozza a futóművet (a lemeztányér forog), a hangkارت a megfelelő barázda fölé helyezi. Az eddigi gyakorlattól eltérően a könyvtárosnak tehát lényegesen kevesebb dologgal kell törődnie, több ideje és energiája marad más látogatók kéréseinek teljesítésére és egyéb munkáira.

e) A fejhallgatók minden hallgatóhelyen egy kis karon nyugszanak. Ha erről a látogató leemel a fejhallgatót, újabb impulzust küld a lejátszóberendezés felé, ezzel a mozdulattal elindítja a már előkészített lejátszóberendezést. Az eddigi gyakorlatban a könyvtárosnak árgus szemekkel kellett figyelnie, hogy a látogató elhelyezkedett-e már a megbeszélthelyen, felvette-e fejhallgatóját stb., vagyis, hogy mikor indíthatja a programot. Ahol pedig a helybenhallgatás tere külön van a berendezéseket kezelő tértől (stúdió-rendszer), ott még egyéb problémák is adódhatnak.

Ha egyidőben ugyanazt az anyagot többen is hallgatni szeretnék, ha a hallgató nem óhajtja tovább hallgatni, valami mást szeretne, esetleg elmegy, továbbá, ha valaki egy részletet többször szeretne meghallgatni, félbe kívánja szakítani a hallgatást, az is megoldható a jól kialakított rendszerben.

Ha egyidőben többen is ugyanazt akarják hallgatni, beállítják a megfelelő programszámot, függetlenül attól, hova ültek. Ez esetben a program akkor indul, amikor valaki elsőnek veszi fel a fejhallgatót. Ha valaki meggondolja magát és nem kívánja tovább hallgatni azt, amit a többiek,

visszahelyezi a fejhallgatót a karra, ezzel törli az ő hallgatóhelyén a programot, de nem befolyásolja a többiekét. Ekkor az a hallgatóhely üresnek tekinthető, ezért más programot lehet „odahívni”. Ha valaki egy részletet ismételtelen meg kíván hallgatni — esetleg egymás után többször is —, azt minden esetben kérnie kell a könyvtárostól, aki miután „visszaállt” a kért rész elejére, kézzel indítja a programot.

És végül lehetősége van a látogatónak más, éppen futó programokat is meghallgatni anélkül, hogy ezzel bárkit zavarna; majd visszatérhet a saját programjához, anélkül, hogy az közben megszakadt volna. Abban az esetben, ha a hallgatni kívánt mű több lemezoldal terjedelmű, a hallgatónak nem kell lemezoldalanként visszahelyeznie a fejhallgatót a karra, „vonalá” addig él, míg az egész program le nem fut.

Előfordulhat az is, hogy egy látogató elmegy, anélkül, hogy szólna a könyvtárosnak, aki abban a hiszemben van, hogy még ott ül, az újabb látogatók pedig feleslegesen várnak, 10—20 percig is. Ezért fel kell hívni a látogató figyelmét, hogy először a neki kijelölt program számát állítsa be, és csak ezután emelje le a fejhallgatót. Figyelmeztetni kell arra is, hogy a fejhallgatót csak abban az esetben tegye vissza a karra, ha végleg befejezte a hallgatást, de akkor feltétlenül. Ennél több információra nincs szükség, és ezt három mondatos felirattal lehet közölni a hallgatóhelyen.

Műszaki adatok — Mibe kerül?

Hogy épülhet fel ez a rendszer, mit tartalmaz, milyen átalakításokat kíván a már meglévő gépparkon, illetve milyen típusú készülékeket kell beszerezni, használni? A rendszer legyen alkalmas *legalább tíz önálló program* egyidejű fogadására és elosztására. Természetesen a lehetőséggel szükség szerint lehet élni, ami azt jelenti, hogy ha induláskor például csak öt programot állítunk be, a későbbiek során — az igényektől és az anyagi lehetőségektől függően — a rendszer tíz fölé is bővíthető. A helybenhallgatást külön kell választani a stúdiómunkától. Ez azt jelenti, hogy a másolatkészítést, vágást, a műsorösszeállítások, rendezvények hangzó anyagait az e célra külön összeállított berendezésekkel kell végezni, illetve készíteni. Ehhez a munkához nem lehet, nem szabad a helybenhallgatást szolgáló berendezéseket használni, azok és kiegészítő tartozékaik egy összefüggő rendszert kell, hogy alkossanak. Az átjátszások esetleges sajátosságai, a különféle vágási feladatok

elvégezése, valamint az utóbbi években megnőtt egyéb jogos igények kielégítése érdekében külön készülékcsoportot kell munkába állítani.

A központi vezérlő, a „fekete doboz” tartalma: egy központi memóriaegység, amely nyilvántart, irányít; egy logikai egység, amely a betáplált impulzusok helyességét, illetve helytelenségét figyeli és ennek megfelelően „kézben tartja” a lejátszóberendezéseket; egy számkijelző-rendszer, amely az előbbi egységek által beállított funkciókat, valamint a pillanatnyi helyzetet mutatja, és amely azonnal teljes információt nyújt a lejátszóberendezések és a hallgatóhelyek foglaltságáról, illetve üzemi állapotáról; egy fénykijelző-rendszer, amely a programoknak megfelelő számú ellenőrző fényforrást vezérel — ez figyelmezteti a könyvtárost, ha az adott program elindul vagy véget ér —; tíz vagy több önálló program fogadásához, illetve a fejhallgatópárok „meghajtásához” szükséges teljesítményerősítő; a megfelelő számú (tehát tíz vagy ennél több) lejátszóberendezés bemeneti és kimeneti csatlakozóáramkörei, a hallgatóhelyekkel való kontaktusok; a berendezést megfelelő egyenfeszültséggel ellátó hálózati tápegység, valamint az ehhez tartozó műszerek és a főkapcsoló; egy külön kontrollegység, melynek segítségével a könyvtáros bármikor ellenőrizheti a futó programok menetének helyességét és tájékozódhat azok akusztikai viszonyairól is.

Van még egy részegység, amelyet a hanglemezjátszóba kell beépíteni, ez korrekciós előerősítő, amely a mágneses vagy dinamikus hangszedők jelet korrigálja és erősíti fel a megfelelő szintre. A teljes berendezéshez tartoznak természetesen még a hallgatóhelyek és a központi vezérlőegység, valamint a lejátszóberendezések kapcsolatát megteremtő kábelek, csatlakozások, a hallgatóhelyeken kialakított programválasztó kódkapcsolók, a csatornánkénti hangerőszabályzók, fejhallgatótartók és a szükséges egyéb alkatrészek is.

Itt álljunk meg egy pillanatra. Ismert tény, hogy mindenütt kábelkötegek kötik össze a központi kezelőegységet a hallgatóhelyekkel, illetve egyes könyvtárakban még más helyiségekkel (előadó, gyermekrészleg stb.) is. Ezek a rendszerek túl zajosak, ennek egyik oka a kábelkötegekből adódik. Olyan módon, ahogy ezt eddig csinálták, nem lehet büntetlenül hangfrekvenciás jelet többször tíz, néhol pedig száz méteren keresztül vezetni. Az eddigiekben vázolt új rendszer kapcsolástechnikája, elektrotechnikai felépítése lehetővé teszi, hogy sokkal kevesebb kábellel oldjuk meg a feladatot.

A rendszer digitális, integrált áramkörök halmozásából épül fel, a memória- és a logikai egységek

kettes számrendszerben dolgoznak. A hangfrekvenciás erősítőegységek műszaki jellemzői jóval többet nyújtanak a szabványok előírásainál. A teljes felépítés modulrendszerű, a központi vezérlőegység, a „fekete doboz” méretei körülbelül két *Orister* típusú erősítő méreteinek felelnek meg, tehát hozzávetőlegesen $60 \times 40 \times 20$ cm-esek.

Ott, ahol az új rendszert esetleg bevezetik, új gépparkra is szükség lesz. Ez ugyan tovább növeli a költségeket, de az általános gyakorlat szerint a régebbi készülékeket előbb-utóbb úgyis kicserélik. Az eddigi összevisszaság következtében a meglévő géppark, minőségi jellemzőit tekintve, mindenhol elég vegyes. Így némelyik helyen találkozhattunk olyan lejátszóberendezéssel, amelyik a célnak minőségileg is megfelel. Ezeket természetesen meg kell hagyni, megfelelő technikai felújítás után teljes értékű darabjai lehetnek az új rendszernek. Ennek eldöntését, az esetleges szervizfeladatokat természetesen szakemberre kell bízni.

Mivel a könyvtárak anyagi lehetőségei erősen korlátozottak, nem ugorhatnak fejest az új készülékek beszerzésébe sem. Kapható azonban néhány lejátszóberendezés, amely elfogadható áron beszerezhető, ráadásul magasabb igényeknek is eleget tud tenni.

A „fekete doboz” és tartozékai a beépítéssel együtt — a pillanatnyi árakon — körülbelül 70 000—90 000 forintba kerülnének, az összeg természetesen függ a helyi igényektől, körülményektől is. Ha a lejátszóberendezések teljes felújításának — cseréjének — összegét is figyelembe vesszük, a költség 10 önálló program — tehát 10 lejátszóberendezés — esetén 150 000 és 400 000 forint között mozog.

Az új berendezés segítségével véget lehet vetni a hosszú évek óta tartó, igen gazdaságtalan és ebből következően feladatát alig-alig teljesítő, millió gondot okozó, részleteiben is hibás rendszer „továbbfoltogatásának”. Lehetőség nyílik a megfelelő állományvédelemre, a zenei könyvtárosi munka megkönnyítésére, és — ami nagyon fontos — a látogatóknak magas színvonalú akusztikai élményben lehet részüik. E rendszerek megépítésekor eddig legfeljebb 3—4 évre terveztek. Következésképp ötvenként válik szükségessé a teljes átépítés. Elképzelhető, mennyibe kerül ez, és mennyit kell harcolni érte a különféle fórumokon. A központi rendszert, a „fekete dobozt” állandó egységnek tekinthetjük, mivel üzemeltetésének ideje szinte korlátlan. A fejlesztés során tehát csak a lejátszóberendezéseket kell cserélni elavulás miatt, hisz legtöbbjük nem alkalmas állandó üzemelésre. A kereskedelembe kapható, középkategóriába tartozó készülékek legnagyobb részét házi

használatra szánták, ezek a napi 6—8 órai használatot nem sokáig bírják. A közművelődési intézmények legtöbbjének azonban nincs módja más vásárolni.

*

Szeretnénk, ha szerény ötletünk megvalósítása révén igazi segítséget adhatnánk az ország zenei gyűjteményeinek és látogatóinak. A leírtakkal

természetesen lehet vitakozni, de tudomásul kell venni, hogy valóban százezres értékekről van szó, hogy a *hallgatónak a legjobbat kell nyújtani*, és hogy a „köz művelését” csak színvonalasan szabad végezni. A megfelelő technikai körülmények megteremtése épp ezért nem luxus. Erre kell törekedni, még ha ez nagyobb anyagi áldozatot is kíván. Másképp ugyanis csak a kétségeket és kérdőjeleket szaporítanánk.

Szalai László

Könyvtárhasználati szokások egy megyei könyvtárban

Könyvtárunkban, a Miskolci Megyei Könyvtárban egy éven keresztül figyelemmel kísértük hatszáz olvasó könyvtárhasználati, könyvkiválasztási szokásait. A megfigyelt olvasók minden látogatásáról, az általuk kölcsönzött kötetekről szerző, cím, műfaj szerint pontos kimutatást vezettünk, figyelembe véve a határidő-meghosszabbításokat is. Az érintett olvasók nem tudtak a felmérésről, ezzel is hitelesebbé kívántuk tenni a vizsgálódás megállapításait.

A 600 közül 302 olvasót külön is megkérdeztünk, hogy kiknek és milyen célból visznek könyveket a könyvtárból. Ezáltal azt is megtudtuk, hogy a megyei könyvtáron kívül hány és milyen típusú könyvtárnak a tagjai.

Első, meglepő tapasztalatunk az volt, hogy a megyei könyvtár olvasóinak több mint 10 százaléka nem a megyeszékhelyen lakik.

A felmérés során a beiratkozott olvasók foglalkozás szerinti csoportjainak megfelelően és százalékos arányaihoz mérten jelöltük ki a vizsgálandó hatszáz olvasót, mégpedig egy-egy kategórián belül a véletlen alapján. Így az úgynevezett mintasokaságban a következő olvasócsoportok szerepelnek (zárójelben a százaléértékek): 131 középiskolás (21,8), 13 szakmunkástanuló (2,2), 65 egyetemi, illetve főiskolai hallgató (10,8), 23 segédmunkás és egyéb szakképzetlen dolgozó (3,8), 57 szakmunkás, általános iskolai végzettséggel (9,5), 51 szakmunkás középiskolai végzettséggel (8,5), 108 érettségizett, nem fizikai munkakörben dolgozó (18), 50 pedagógus: tanár, tanító, óvónő (8,3), 44 mérnök, irányító, felsőfokú végzettséggel (7,3), 10 orvos, gyógyszerész, jogász (1,7), 12 nyugdíjas, aki szellemi foglalkozású volt (2), 28

nyugdíjas, vegyes foglalkozású (4,7), 8 háztartásbeli (1,3 százalék).

Ez a csoportosítás jobban, árnyaltabban fejezi ki az olvasócsoporton belüli arányokat és a csoportok közötti különbséget, mint a jelenlegi hivatalos olvasói statisztikai kategóriák.

Az adatokból kiderült, hogy az olvasók egy év alatt hány alkalommal látogatták meg a könyvtárat, megállapítható volt a kölcsönzött kötetek száma, ezen belül a szépirodalmi művek, a szakirodalom és a meghosszabbított lejáratú határidejű köteteké.

A könyvtárlátogatások gyakorisága

Az olvasócsoportok összehasonlításakor azt tapasztaltuk, hogy a csupán 1—2 alkalommal történt látogatásokban — 58 olvasó, 9,7 százalék — mérnökök, tervezők, irányítók vezetnek, utánuk a pedagógusok következnek, majd az érettségizettek zárják a sort. A középiskolások, egyetemisták, fizikai dolgozók 1—2 alkalommal történő látogatásainak aránya jóval 10 százalék alatt van.

Évente 1—2 alkalommal keresik fel a megyei könyvtárat azok a továbbtanuló vidéki olvasók is, akik lakóhelyükön nem találják meg a szükséges könyvet. Ugyanez a helyzet a helybeli pedagógusok, mérnökök, egyéb szellemi dolgozók esetében, akik továbbtanulnak, vagy továbbképzésben vesznek részt, de a tanulásához szükséges könyvet a lakóhelyükhöz közel eső könyvtárban nem találják meg, ezért veszik igénybe intézményünket. A középiskolások között is akad olyan, aki kötele-

ző vagy ajánlott irodalomért jön, de találkozunk nem egy olyan tanulóval vagy felnőtt olvasóval is, aki hallott egy-egy érdekes, figyelemfelkeltő című könyvről, és csak azt az egy vagy két könyvet óhajtja kivenni.

Előfordult az is, hogy valaki „érdekesnek” sem mondható művet választott, mégis kivitte, majd visszahozta, és többet nem jött. Elmaradásának oka a könyvtáros és az olvasáskutató számára örök titok marad. A pedagógus olvasók 1—2 alkalommal történő látogatásának oka egyértelműbb és világosabb: továbbtanuláshoz, munkához, szemléltetéshez szükséges könyvekért jönnek be a könyvtárba.

Az 1—2 alkalommal kölcsönzők száma az összes kölcsönzők 9,7 százaléka, 1400 olvasó. A ritkán olvasók többsége ebbe a kategóriába tartozik.

Elgondolkodtató ezeknek az olvasóknak a megjelenése és egy-egy kölcsönzés utáni elmaradása a könyvtárból. Nem haszontalan töprengeni a jelenségen: ha ezek az emberek már bejöttek a könyvtárba, vajon a könyvtár megtett-e vagy megtesz-e mindent, hogy ne csak futóvendégek legyenek?

Sajnos, van valami, amit a könyvtárosok közül senki sem tud megtenni: hogy az újdonságok közül a legérdekesebb könyveket ajánlja, hiszen tudvalevően ezek 2—4 hónappal később kölcsönözhetőek, mint ahogy a könyvesboltokban megjelennek.

A csak 3 alkalommal kölcsönzők aránya 5,5 százalék, 750 olvasó.

A vizsgált olvasók 31,7 százaléka (190 fő) 6—10 alkalommal járt a könyvtárban egy év alatt. Az olvasócsoportokat tekintve a szakmunkástanulók 61,5, a segéd munkások 43, az érettségizett szakmunkások 41, a pedagógusok 38, a háztartásbeliek 37,5, a mérnökök, tervezők, irányítók 34, az érettségizett, nem fizikai munkakörben dolgozók 32,4, az orvosok, gyógyszerészek, jogászok 30, az egyetemisták, főiskolások 29,2 a nyugdíjasok (vegyes foglalkozásúak) 28,5, a középiskolások 25,9, az általános iskolát végzett szakmunkások 22,8, végül a szellemi foglalkozású nyugdíjasok 16,6 százaléka kereste fel az említett gyakorisággal a könyvtárt.

A 11—15 alkalommal könyvtárba járókra az összes látogatások 25,8 százaléka jut. Az ő esetükben a következő a sorrend: a nyugdíjasok (szellemi foglalkozásúak) 41,6, a 8 általánost végzett szakmunkások 31,5, a középiskolások 31,3, a segéd munkások 30,4, az egyetemisták, főiskolások 29,2, a mérnökök, tervezők, irányítók 27, az érettségizett szakmunkások 25,4, a háztartásbeliek 25, a nyugdíjasok (vegyes foglalkozásúak) 21,4, az érettségizett, nem fizikai munkakörben dolgozók

21,2, a pedagógusok 14, az orvosok, gyógyszerészek, jogászok 10, a szakmunkástanulók 7,6 százaléka.

Ha összehasonlítjuk a két utóbbi látogatási kategóriát (6—10, 11—15), akkor azt tapasztaljuk, hogy ezekben a legkisebb az eltérés a látogatások gyakoriságát tekintve. A teljesség kedvéért közöljük, hogy 3—5 alkalommal a vizsgált olvasók 22, 16—20-szor 8,3, 21—30-szor 1,8, s végül 30-nál több alkalommal 0,66 százaléka kereste fel a könyvtárt.

A 600 olvasó egy esztendő alatt 5462 alkalommal látogatott el a könyvtárba, egy olvasó tehát átlagosan 9,1 alkalommal vette igénybe a kölcsönzési szolgáltatást.

Az adatok szerint a legmagasabb a látogatások átlaga a nyugdíjasoknál (11), a háztartásbelieknél (10,6) és a középiskolásoknál (10,2). A sor végén helyezkednek el a mérnökök, tervezők (8,3), az érettségizettek (8,2) és a pedagógusok (7,2). A többi olvasócsoport a két szélső érték között található.

A nyugdíjasok és a háztartásbeliek elsőségében nincs semmi meglepő, hiszen több idejük van, s az otthonról való kimozdulás szinte életszükségletük. A középiskolások esetében sem meglepő, ha egy-egy könyvért vagy a dolgozatíráshoz szükséges irodalomért gyakrabban felkeresik a könyvtárt. Viszont korábbi tapasztalatainkat igazolja a szellemi foglalkozásúak alacsonyabb látogatási átlaga. Úgy látszik, a magasabb iskolai végzettséggel és szellemi foglalkozással nem jár együtt a gyakoribb könyvtárhasználat! Érdemes lenne olyan vizsgálatot vagy felmérést is végezni, amely megmutatná, hogy a magasabb iskolai végzettséghez, szellemi foglalkozáshoz hozzátartozik-e a rendszeres otthoni, illetve munkahelyi irodalomhasználat, ami ellensúlyozza a könyvtár gyakori használatának mellőzését.

Kölcsönzések

Egy év alatt a 600 olvasó összesen 12 785 kötetet kölcsönzött: egy-egy olvasóra 21,3 kötet jut, ez alacsonyabb az országos és a megyei átlagnál. Igaz, hogy ebben a számban a határidő-meghosszabbítások nem szerepelnek.

A kölcsönzött kötetek számának átlaga olvasócsoportonként a következő:

Az élen a háztartásbeliek állnak 40-es átlaggal, utánuk a nyugdíjasok következnek 38,6, majd a szakmunkások 29,1, a segéd munkások 26,6, a középiskolások 20,7 kötettel. A sor végén található az egyetemi, főiskolai hallgatók 16, a mérnökök,

tervezők 13,8, végül a pedagógusok 13,3 kötetel.

A nyugdíjasok, a háztartásbeliek és a szakmunkások magasabb aránya a látogatások gyakoriságában és a kölcsönzött kötetek átlagában is azzal magyarázható, hogy nagyobb a szépirodalom iránti igényük (hiszen 75,8 százalékban szépirodalmat kölcsönöznek), másrészt a fizikai dolgozók körében a legtöbb a rejtett olvasó, azaz a be nem iratkozott családtag.

Az is ok lehet, hogy az olvasók e csoportjaiba tartozók saját könyveinek száma kisebb, mint más, értelmiségi, szellemi tevékenységet folytató családok kötetjeinek száma.

Érdekes még az érettségizett, nem fizikai munkakörben dolgozók viszonylag alacsony kölcsönzési átlaga (18,1 kötet); ez magyarázható a több saját könyvvel, de közrejátszik a szellemi tevékenység is, amelynek ellensúlyozására nem a könyvet, az olvasást választják, hanem a kikapcsolódást a hétrégi telken vagy a passzivitást is megengedő tévénezést.

Az egyetemi, főiskolai hallgatók alacsony kölcsönzési átlaga onnan eredhet, hogy sok hallgató a könyvtárban helyben olvas és tanul, nem kölcsönöz. A mérnökök, pedagógusok is inkább szakkönyveket kölcsönöznek.

A 12 785 kölcsönzött kötetből a szépirodalom 8400 kötet (65,7 százalék), a szakirodalom 4385 kötet (34,3 százalék) volt. Annak eldöntéséhez, hogy ez az arány jó vagy sem, igen sok körülmenyt kell figyelembe venni. Ezek egyike az, hogy könyvtárunk mint közművelődési könyvtár a szakműveltség, a helytörténeti kutatás segítésén kívül az általános műveltség megszerzését, bővítését is hivatott szolgálni.

Az olvasótábor több mint 24 százalékáa fizikai dolgozó — többnyire általános iskolai végzettséggel, ők nagyrészt szépirodalmat olvasnak. Végül nem hagyható figyelmen kívül a 8 százalékot kitevő nyugdíjasok és háztartásbeliek csoportja sem.

A kölcsönzött szépirodalom és a szakirodalom százalékos aránya olvasócsoportonként a háztartásbelieknél 93,1:6,9 százalék, a segédmunkásoknál 85,5:14,5, a nyugdíjasoknál (vegyes foglalkozásúaknál) 78,1:21,9, szakmunkásoknál (általános iskolai végzettséggel) 75,5:24,5, a szellemi foglalkozású nyugdíjasoknál 74,9:25,1, a szakmunkás-tanulóknál 71,5:28,5, az érettségizett nem fizikai munkakörben dolgozóknál 69:31, az érettségizett szakmunkásoknál 68,2:31,8, a középiskolásoknál 61:39, az egyetemi, főiskolai hallgatók körében 47:53, a pedagógusoknál 46,7:53,3, az orvosok, gyógyszerészek, jogászok csoportjában 45,8:54,2 s végül a mérnökök, tervezők, irányítók körében 45,7:54,3 százalék.

Csak szépirodalmat kölcsönzött 142 olvasó, a kölcsönzők 23,7 százaléka. Többségük a nem szellemi tevékenységet folytatók közül került ki. Csak szakirodalmat 100-an kölcsönöztek (a kölcsönzők 16,5 százaléka), a legtöbbjük pedagógus, mérnök, orvos, jogász és egyetemi hallgató.

Látszólag egyoldalúan olvasókról van szó, de teljes biztonsággal csak személyes beszélgetések alapján lehetne eldönteni, hogy valóban ennyire beszűkült az érdeklődésük, vagy pedig máshonnan elégitik ki egyéb olvasási igényüket.

A 8400 kölcsönzött szépirodalmi mű között 125 Jókai-művet olvastak (ez az egésznek 1,4 százaléka), a Mikszáth-művek közül 55-öt (0,6 százalék), Gárdonyitól 26 művet (0,3), Móra Ferentől 16 művet (0,19), Móricz Zsigmondtól 56 művet (0,6 százalék) olvastak.

Négy jelenkori, de már nem élő író műveinek olvasottsága is elég szomorú képet mutat: Veres Péter művei közül csak 7, Szabó Páltól 13, Darvas Józseftől 2, Németh Lászlótól 28 kötetet kölcsönöztek ki a látogatók. Meglepő, hogy a 131 középiskolás Veres Pétertől, Darvas Józseftől egyetlen művet sem, Szabó Páltól csupán 1 művet kölcsönzött.

A mai írók közül népszerűségben Moldova György áll az élen 100 művel, utána következik Szilvási Lajos 77, majd Berkesi András 62 művel.

„Rejtett” könyvtárhasználók

A közművelődési könyvtárakban elég sok azoknak az olvasóknak a száma, akik nemcsak maguknak, hanem másoknak is visznek könyvtári könyveket. Éppen ezért szükségesnek tartottuk, hogy könyvtárunkban 302 olvasótól eziránt is érdeklődjünk. Közülük 143 (47,4 százalék) másoknak is vitt könyveket, mégpedig olvasócsoportonként eltérő arányban.

A szakmunkás-tanulók 100, a segédmunkások 87,5, a pedagógusok 63,6, a háztartásbeliek 60, a nyugdíjasok 56, az érettségizettek 55,5, a mérnökök 54,5, az általános iskolai végzettségű szakmunkások 46,8, az érettségizett szakmunkások 45,8, az orvosok és a gyógyszerészek 42,8, a középiskolások 34,6 s végül az egyetemi, főiskolai hallgatók 31,2 százaléka.

A megkérdezett 302 olvasó közül 174 (57,6 százalék) egy vagy több egyéb könyvtárnak is tagja.

A megyei könyvtáron kívül 1 könyvtárnak tagja 119 (39,4) százalék), 2 vagy több könyvtárnak 55 (18,2 százalék) olvasó. A választ adó olvasók közül 95 szépirodalomért, 63 műszaki könyvekért, 37 természettudományi művekért, 29 pedagógiai irodalomért, 29 társadalomtudományi művekért

megy más könyvtárba is. 71 olvasó hangsúlyozta, hogy olyan művekért keres fel más könyvtárat, amelyet nem talált meg, illetve bent a megyei könyvtárban.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy nagy a csak szépirodalmat vagy elsősorban szépirodalmat olvasók száma. Úgy gondolom, nem a szépirodalom olvasásának csökkentését kell szorgalmaznunk, hanem felhívni a figyelmet a szakirodalom, az ismeretterjesztő irodalom olvasásának fontosságára, az általános műveltség megszerzésében játszott szerepére.

Igen nagy számú az 1—2, 3—5 alkalommal könyvtárba járó olvasók száma, tehát sok az ideig-

lenesen nem olvasó is. Ezen a téren is sürgős tennivalóink vannak: érdekesebbé, vonzóbbá kell tenni szolgáltatásainkat.

A jövőben több szóbeli interjút készítünk, mert csak így kaphatunk teljesebb képet arról, hogy kik is forgatják birtokképpen a kölcsönzött könyveket. Ezen adatok birtokában többet fogunk tudni a könyvtári munka hatásáról, amely a beiratkozott olvasókon kívül az úgynevezett „rejtett” olvasók ízlését, szemléletét is alakítja.

Az elemzés során megismert káros jelenségek megszüntetése a könyvtárosok, a népművelők, sőt az iskolák együttes közművelődési feladata.

Pócsi Gusztáv

Görbe tükör

Jelentés egy olvasómozgalmi pályázatról

Tisztelt Nagyközségi-Járási Könyvtár!

Már 1980. szeptember 27-én kelt levelemben állást foglaltam az Olvasó ifjúságért pályázattal kapcsolatban; újabb kérésükre jelentésemet a következőkkel egészítem ki:

1. A pályázati felhívás kézhezvétele után a szerintem rátermett olvasókkal a feltételeket szó szerint ismerttettem, olvasókat toboroztam, szerveztem, oktattam, ajánlatokat tettem, bátorítottam, minden segítséget fölajánlottam, de szinte egyön-

tetű választ kaptam: ők olvasva tanulni és szórakozni akarnak, nem versenyezni.

2. Már tizenhatodik éve, hogy könyvtáros vagyok, s mindig szívvel-lélekkel igyekeztem a községben a kultúrát fejleszteni. Olvasókat toborozni, különféle pályázatokat patronálni, különböző célkitűzéseket elérni, kiemelt terveket (cigány olvasók szervezése, iskolai kötelező olvasmányok beszerzése, özvegyek, árvák, betegek, nyugdíjasok megkeresése stb.) végrehajtani. Nem a pénzért, hanem az emberekért. Gyermekkoromban nagyon szerettem volna sokat olvasni, tanulni, de a biblián és a kalendáriumon kívül más nem áll rendelkezésemre. Képes voltam hazulról 1—2 tojást is ellopni, hogy az árán újságot vegyek, amit elolvashatok. Most fáj a szívem, mert bár 6000 kötetes könyvtár van a községben, nagyon sok fiatal a legjobb szervezés, pályázati felhívás, ajánlás ellenére is fűtyül rá.

3. Községünk nemzetiségi és termelőszövetkezeti község, amely az ipar felé orientálódik. 600-an járnak el a szélrózsa minden irányába dolgozni, a rátermett fiatalok pedig különféle iskolákban tanulnak. Ők valamennyien ezeken a helyeken vannak valamilyen formában beszervezve. A nekem maradt „alapanyag” a munkakerülő, lopásból élő, italozó, virtuskodó, verekedő, még az istent is félrevezető paraszt- és cigányfiatalokból áll.

Én ezek után a magam eszével csak örülni tudok, hogy évente 350—380 olvasót be tudok szervezni.

4. Az úgynevezett KISZ-együtműködéssel nincs nagy baj, mert — sajnos — nálunk KISZ-szervezet sincs. Ami van, az inkább csak önmagát szórakoztató ifjúsági csoport. Most átszervezés folyik, új KISZ-titkárt és -vezetőséget választanak, de hogy milyen eredményt fognak elérni, nem tudom.

5. A 16 éves munkám alatt szerzett tapasztalatok alapján, itt élve az emberek között, minden

körülményt és minden embert ismerve, szabad legyen azt kérnem a felsőbb szervektől, amit Lenin elvtárs is mondott: „Eltársak, ami nem megy, azt ne erőltessük.”

A fentiekől eltekintve kötelességemnek tartom az iskolával és a KISZ-szel együtt az olvasópályázatot szervezni, az olvasó fiatalokkal elbeszélgetni, a könyvekkel segítséget nyújtani, felvilágosító és tájékoztató tevékenységet folytatni a mozgalom második szakaszának megkezdésére.

Tisztelettel: É. P.
tiszteletdíjas könyvtáros

Feljegyzés egy klubkönyvtár meglátogatásáról

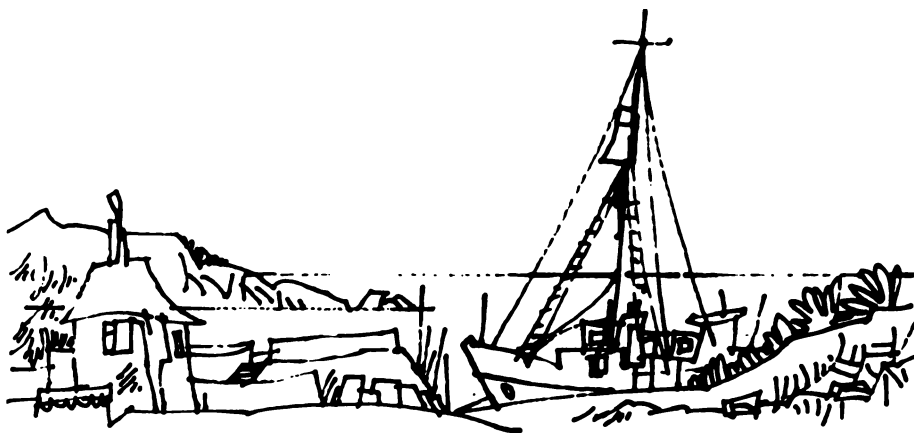
Az E-i klubkönyvtárat március 23-án, a kölcsönzési idő alatt szerettük volna módszertani szempontból megvizsgálni. A könyvtáros 17 óra 45 perckor még nem jelent meg, bár a folyosó falán kifüggesztett havi program és az ajtón levő nyitvatartási tábla szerint is 17 órakor kezdődik a kölcsönzés. Az olvasók a könyvtár előtt vártak.

Hasonló mulasztásért szóban már figyelmeztettük a könyvtárost, s felhívtuk figyelmét arra, hogy az ilyen pontatlanságok nem használnak az intézmény működésének. Nevelési szempontból sem kívánatos e magatartása, mert amíg a fiatalokat — főleg iskolás korúak látogatják a könyvtárat — az iskolában tanáraik pontosságra, rendre oktatják, iskolán kívül épp az ellenkezőjét tapasztalják nevelőjük részéről.

A könyvtáros pontosságot tanulhatna a paptól is, aki a misét és a litániát mindig egyazon időpontban celebrálja, s az oltáron rendet tart, mert ha olyan rend lenne nála, mint a könyvtárban a polcokon, akkor keresgélhetné az oltáriszentséget, és a hívek nem győznék kivárni az úrfölmutatást. Azért bátorokdtam összehasonlítást tenni a két intézmény között, mert mindkettő ideológiát hirdet — vajon milyen eredménnyel?

Mivel a könyvtáros érkezésének ideje bizonytalan volt, a módszertani vizsgálatot nem tudtuk elvégezni, de a felettes művelődési szervekkel tett közös (komplex) látogatás a klubkönyvtárban megérne egy misét.

K. M.
módszertanos könyvtáros

Egy nagyvállalati könyvtárhálózat munkaerőhelyzetének tíz éve

1972-ben a Csepel Művekben működő szakkönyvtárak száma tizenöt volt; ide soroltuk a hetvenes évek közepén létesült két könyvtárat is. E szakkönyvtári hálózat a mindenkori gazdasági szervezethez alkalmazkodott. Így az elmúlt évtized során bekövetkezett vállalati-szervezeti változásokat több-kevesebb időeltolódással követte a műszaki könyvtári hálózat változása is. Ez a magyarázata annak, hogy 1982-ben a tíz év előttihez képest hárommal kevesebb szakkönyvtár működik — a nagyvállalatból ugyanis több gyakregység időközben kivált.

A könyvtárak többsége 1972-ben egy munkatárssal dolgozott. Három vállalati könyvtár két-két, egy pedig három könyvtárossal látta el feladatait. A központi műszaki könyvtárnak hat dolgozója volt. (Ez utóbbi éppen a közelmúltban kapta meg a megtisztelő *tudományos könyvtár* címet.) A könyvtárak számának csökkenésénél erőteljesebb a visszaesés a könyvtárosok számában, hiszen a tíz évvel ezelőtti 25-tel szemben ma csak tizennyolcan dolgoznak a hálózatban. A korábbi ötről háromra fogyatkozott az egynél több munkatársat foglalkoztató könyvtárak száma. Közben tovább folytatódott a nők „előretörése”. 1982-ben a foglalkoztatottsági arány hat:egy a javukra.

Tíz évvel ezelőtt a könyvtárosok több mint ötven százaléka képesítés nélkül vagy alapfokú ismeretekkel végezte munkáját, öt közép- és négy felsőfokú képzettségű könyvtáros dolgozott, tevékenységük meghatározó volt az egész hálózatban. Öröndetes, hogy most harminc százalék felett van a felsőfokú képesítésűek száma, viszont tíz év alatt sem sikerült változtatni az alap- és középfokú végzettségű könyvtárosok arányán. Még mindig sok az alapfokú képesítésű könyvtáros, pedig napjainkban az alsó határt már a középfokú végzettségnél kellene megvonni.

Az iskolai végzettséget tekintve jobb volt a helyzet, hiszen tizenötven érettségiztek, hatan egyetem-főiskolát végeztek, míg 1982-ben ez a két szám 10, illetve 3. Az iskolai végzettség adatai

azonban kedvezőbbek a szakmai képzettség számainál, és van valami, ami nagyban ellensúlyozza az előbbi hiányosságokat. Nevezetesen az, hogy több könyvtáros rendelkezik középfokú műszaki-közgazdasági ismeretekkel, amelyeket jól felhasználhat napi munkájában.

Az életkori adatokon végigtekintve megállapítható, hogy tíz évvel ezelőtt a könyvtárosok negyven százaléka már 45. életéve fölött járt. Ha figyelembe vesszük a nyugdíjkorhatárokat, valamint azt a ténytet, hogy a szakmában már akkor is a nők voltak túlsúlyban, ez az arány magas. 1982-ben a könyvtárosoknak éppen egyharmada tartozik a 45 év feletti kategóriába, többségük néhány éven belül eléri a nyugdíjkorhatárt. A szakképzett utánpótlás feltételeinek tudatos, tervszerű megteremtése nélkülözhetetlen a jövő könyvtárai számára!

A legkedvezőbb változás a szakmában töltött gyakorlati időt vizsgálva állapítható meg. Kilenc könyvtáros — ötven százalék — több mint tíz éve dolgozik a pályán (1972-ben 16 százalékuk volt ilyen), és csak öten vannak, akik öt évnél rövidebb gyakorlati idővel rendelkeznek. (1972-ben számuk 8 volt.) Nem ilyen kedvező a kép, ha a csepeli szakkönyvtári gyakorlatot vizsgáljuk. Tizen még nem dolgoznak a vállalatnál öt éve, azaz sokan számítanak csepeli viszonylatban új munkaerőnek.

Sajnos, csak az 1982-es adatokat tudom kiegészíteni a könyvtárosi munka anyagi megbecsülésének jelzőszámaival. Öten 3500 forint alatti, heten 3500—4500 forint közötti és végül hatan 4500 forint feletti fizetést kapnak. Figyelembe véve a képzettséget, az iskolai végzettséget, a szakmában eltöltött időt — és természetesen a hazai könyvtárosok fizetését is — elmondható, hogy a munka anyagi megbecsülése az országos átlag körül van.

Mindenképpen szólni kell a mai magyarországi foglalkoztatás egyik kulcskérdéséről, a munkaerőmozgásról, mivel ez alól a mi szakmánk sem kivétel. A vizsgált időszakban a könyvtárakban harminc személyi változás történt. Közülük csak

nyolc volt nyugdíjazás eredménye. A szám magas, de emlékeztetnem kell a korábban említett gazdasági-szervezeti változásokra, amelyek érintették a könyvtárakat is. A cserélődés elsősorban az említett vállalatok könyvtáraiban volt nagy.

A jövő szempontjából biztató, hogy az utóbbi időben bekövetkezett személyi változások többnyire fiatal, közép- és felsőfokú ismeretekkel rendelkező munkatársakkal gazdagították a hálózatot.

A cikk megírásakor négy olyan könyvtár volt,

amelyikben a vizsgált tíz év alatt nem került sor személycserékre. Jó lenne, ha a következő tízéves összesítéskor a könyvtárak többségéről ugyanezt írhatnánk le. Hiszen tudjuk, nem elég jól megtanulnunk és szívvel-lélekkel gyakorolnunk szakmánkat, de meg kell ismernünk azt a környezetet is, amelyért dolgozunk. Ehhez pedig időre van szükség.

Rettich Béla

a Csepel Művek központi műszaki könyvtárának
munkatársa

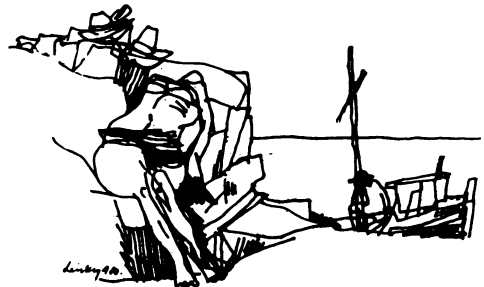
Fordítások, fordítók a vállalati szakkönyvtárakban

Bár a vállalati szakkönyvtárak állományának egy részét a fordítások alkotják, ezek száma mégis eltörpül a folyóiratoké és a könyveké mellett. A fordításokra kifizetett összeg azonban legalább akkora, mint amennyit a folyóiratokra költenek, sőt sokszor meg is haladja azt. Mivel a fordítási díjak milliókra rúgnak, érdemes figyelemmel kísérni a fordítások sorsát.

Nagyon sok vállalati műszaki könyvtárban az egy példányban megrendelt fordításokat beérkezésük után a könyvtáros eljuttatja a megrendelőkhöz, s ezzel ki is elégítette az igényt. Tételezzük fel, hogy mindenki elégedett. A kérő azért, mert megkapva a várva várt fordítást, a könyvtáros pedig azért, mert nem telefonál rá hetente az érintett olvasó, hogy megérkezett-e már a fordítás, másrészt, mert „túladdott” a fordításon, így azzal már semmi gondja többé. Csakhogy fél év múltán a vállalat egy másik dolgozója is érdeklődhet ugyanazon cikk felől, amikor is a vállalat műszaki könyvtárosa *újból* megrendeli a fordítást. S aztán minden kezdődik elölről. Az ilyen ismételt újrendelések szerény becslés szerint egy-két év alatt is *több millió forintot* tehetnek ki. Ezt a luxust nem engedhetjük meg magunknak!

De miért tehetik meg ezt sokan? Azért, mert nincs rendszabály arra, hogy mi történjék a fordításokkal, és hogyan kell őket kezelni. A 3/1975. (VIII. 17.) KM—PM rendelet, illetve az ahhoz kiadott együttes irányelvek nem tesznek említést e dokumentumtípusról. Mégis sokan — a rendelet hiánya ellenére is — követendő módszert alakítottak ki, így például a Magyar Gördülőcsapágy Művek Diósi Gyárának műszaki könyvtára, a

Rába Magyar Vagon- és Gépgyár központi műszaki könyvtára, a Diósgyőri Gépgyár (DIGÉP) műszaki könyvtára stb. Ezek a könyvtárak minden fordításból az igénylő által kért példányszámnál *többet* rendelnek. Így minden fordításból eleve megmarad egy alappéldány a könyvtárban, s újabb kérés esetén erről azonnal másolat készíthető. A beérkezett fordításokat tárgyszó-, ETO-, folyóiratok szerinti stb. katalógusok tárják fel. Az is előfordul, hogy a már kiadott fordítások sorsát is nyomon követik. Ebből következik, hogy amíg az említett vállalati műszaki könyvtárakban a fordításokat *leltározzák* is, addig másutt ennek még a gondolata sem merül fel, legfeljebb a számlákat őrzik meg, amelyek tanúsítják, hogy mire költöttek évente 200—500 ezer forintot az állománygyarapítási keret terhére. Érdemes tehát további jó példákat is ismertetnünk! A Budapesti Vegyipari Gépgyár Szétválasztástechnikai Irodájának műszaki könyvtárában a fordításokat be is kötötték, hogy megvédjék őket a károsodástól. A DIGÉP műszaki könyvtára pedig sok fordítást mik-

rofilmlapra fényképezte a KG-INFORMATIK segítségével.

S végezetül beszéljünk magukról a fordítókról, akik bár igen nagy szorgalommal és kitartással szerezték meg értékes szaktudásukat és nyelvismeretüket, ennek megfelelő elismerése vállalati műszaki könyvtárainkban továbbra is várat magára (tisztelet a kivételnek). A nagy vállalati központi műszaki könyvtárakban (Autóipari Kutatóintézet, Csepel Autógyár, Egri Finomszerelvénygyár stb.) helyileg és szervezetileg a könyvtárhoz kapcsolva, illetve a könyvtárosok mellett dolgoznak a fordítók. Ismerik a vállalati „szaknyelvet”, szinte órák alatt elkészítik a legsürgősebb fordításokat. Ennek ellenére besorolásuk sok helyen nem felel

meg teljesítményüknek. Sajnos, a hálózati központok, akárcsak a személyzeti osztályok, nem tudnak segíteni gondjaikon. Emiatt a fordítók ott-tartása és anyagi elismerése érdekében az egyik helyen a vállalat vezetői addig csúrik-csavarják a rendeletet, amíg kiderül, hogy a fordító „lényegében” könyvtáros. Ahol pedig a vállalat vezetői nem így cselekednek, ott a fordító kilép. Volt már példa rá, hogy élve a törvény kínálta lehetőséggel, társulást hozott létre. Azt mondják, megél. Egyik munkaadója: volt vállalata.

Dr. Alkonyi István

a PRODINFORM

munkatársa

Levél a szerkesztőhöz a gyesről

Sok fiatal könyvtárosnő — ahogy más szakemberek is — főiskolai vagy egyéb tanulmányai elvégzése után (vagy közben) megy férjhez, és mielőtt még komolyabb szakmai munkát végezhetne, gyermeket szül, gyermekgondozási szabadságot vesz igénybe. Jőmagam is, bár 1976-tól vezettem egy nagyközségi könyvtárat, jelenleg gyermekgondozási szabadságon vagyok két és fél éves kislányommal és hathónapos kisfiammal. A *Könyvtáros* című folyóirat számait figyelemmel kísérve merült fel bennem, hogy leírjam néhány gondolatomat a hozzám hasonló helyzetben levő könyvtárosok gondjairól, mivel e témáról még nem olvastam cikket a lapban.

Nagyon fontosnak tartom ugyanis, hogy a könyvtárosok az otthon töltött évek alatt is tovább fejlődhessenek, szakmai ismereteiket tovább bővíthessék. Jó, ha a könyvtárosok tartják a kapcsolatot könyvtárakkal, elolvassák a szaklapokat, tájékozódnak munkatársaiktól a módszertani levelek tartalmáról és a különböző — a fenntartó, illetve a szakfelületi szervek által tett — látogatásokról, a könyvtárügyi megbeszélésekről, az ott felmerült problémákról. Sajnos, nem minden könyvtáros van olyan helyzetben, hogy állandó, rendszeres kapcsolatot tarthatna munkahelyével. Azt viszont a legtöbben meg tudják oldani, hogy a havonta, kéthavonta rendezett megyei, illetve járási továbbképzéseken, munkaértekezleteken részt vegyenek. Jó lenne, ha a gyermekgondozási

szabadságon levő könyvtárosokat is értesítenék ezek időpontjáról és témáiról. Így is elő lehetne segíteni, hogy a gyermekgondozási szabadság lejártá után munkába álló könyvtárosok könnyebben, hamarabb beilleszkedjenek a könyvtári tevékenységbe, s társaikkal azonos szakmai színvonalon, felkészülten folytathassák munkájukat.

A könyvtárosoknak a gyermekgondozási szabadság idején sem szabad elzárkózniuk lakóhelyük közéleti tevékenységétől. Noha a kisgyerekek miatt nem láthatnak el bármilyen feladatot, akad olyan is, ami éppen ebben az időszakban nagyon megfelelő lehet: a kismama-klub vezetése. (Én is vezettem ilyent egy évig). A kismamák gyermeküket is elhozhatják a klubba, ha gondoskodunk felügyeletükről, a klub vezetője pedig sok érdekes előadással, rendezvénnyel hetente, kéthetente tartalmas időtöltést nyújthat az érdeklődőknek.

Jó lenne, ha az otthon töltött évek alatt a könyvtárosok minél több foglalkozás, vetélkedő, előadás forgatókönyvének kidolgozásával és más könyvtári munkák terveinek előkészítésével készülnének fel a gyermekgondozási szabadság letelte utáni időszakra, hogy minél zökkenőmentesebben folytathassák majd könyvtári tevékenységüket.

Kerekesné Bovatsek Ágnes

a Szegvári Nagyközségi Könyvtár (Csongrád m.)

vezetője

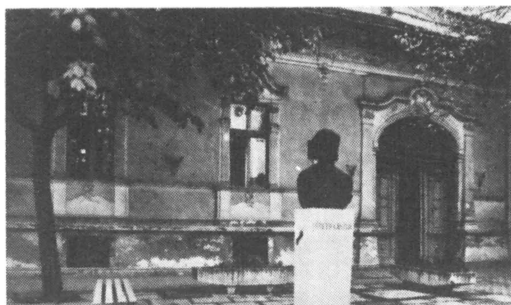
Egy 75 éves könyvtár jubileumi kiállítása

Idén májusban ünnepi alkalom kínálkozott számunkra, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár munkatársai számára, hogy intézményünk történetét és állományának értékeit bemutató kiállítást rendezzünk: százkét éve alapított könyvtárunk megnyitásának 75. évfordulója. Ezenkívül a *Hétköznapok és ünnepek a könyvtárban* címet viselő kiállítással szándékunkban állt, hogy a magyar irodalom Vásárhely-képét felmutatva helyismereti gyűjteményünket is népszerűsítsük.

Röviden az előkészületekről: öt évre szóló évfordulónaptárunk alapján jó előre kitűzhettük a jubileum időpontját, s felkészülhettünk rá. Számba vettük a forrásokat, levéltári kutatásokba fogtunk, épületeket fényképeztünk le, megkezdtük állományunk bizonyos részeinek (régikönyvek, belső raktár, helyismereti gyűjtemény stb.) átnézését. A gyűjtésnek ekkor még nem volt pontosan meghatározott iránya, kerete, csak a történeti dokumentumokat s a tartalmi vagy formai szempontból értékesnek, ritkának mondható könyveket kerestük. Az e célra kiürített kis raktárhelyiségben összegyűlt anyag láttán felvetődött a kérdés: mit állíthatunk ki mindebből? A megnyitás napjára azután szép lassan elfogytak a kérdések. Elkészültek a rajzoltatott, fényképezetett dokumentumok, jeles könyvtárosaink életrajzai, a rövid könyvtártörténet, és mintegy tizezer könyv

átnézése után kiválogattuk a kiállításra kíváncszó kétszázötvenet. Az anyag maga sugalmazta a rendező elveket, a történeti részben az időhatárt, a korszakokat, a könyvek pedig a csoportképző tárgyszavakat. Ezt követően készült el a minden egyes tárgy helyét pontosan rögzítő, a feliratokat, ismeretterjesztő szándékú szövegeket is tartalmazó forgatókönyv.

A Tornyai János Múzeum május elején átadta a korábban megígért két, összesen 104 négyzetméter alapterületű emeleti helyiségét, ekkor kezdtük meg kialakulni, de a színhely ismeretének hiánya miatt addig mégis levegőben lógó elképzelésünk megvalósítását. A múzeumtól és az egyik helyi üzemtől kölcsönkért tablókából és úgynevezett multivaria lapokból egységes hátfalat képeztünk. A barna csomagolópapírral kitapétázott felületre kerültek — részben fölragasztva, de inkább farostlemezre dolgozva és damillal felfüggesztve — a történeti dokumentumok. A nagyobb terembe a felnőtt, a kisebbikbe a gyermekkönyvtár anyaga került. A levéltári iratok másolatban, a könyvek, folyóiratok, sajtóanyag (bekötött hírlap-évfolyamok is!) eredetiben. Sikerült összeszedni az 1907-es, induló állomány 44 kötetét is, ez két vitrinben a történeti részt gazdagította. A nagyterem falaira összesen 109 kasírozott lapot (iratmásolat, fénykép, oklevél stb.), 16 újságkötetet és 10 könyvet, folyóiratot tettünk. A gyermekkönyvtár történetét, működését mintegy 60 fotó idézte fel néhány soros fölragasztott szöveg kíséretében. „Szerencsére” intézményünk főnállása óta már a hetedik épületben honol, így kézenfekvő volt egyes „otthonaink” fényképei köré csoportosítani az adott időszak dokumentumait. A *75 év krónikájából* című történeti rész végére — mintegy átmenetként a helyismereti gyűjteményhez és a könyvészeti anyaghoz — a könyvtáralapító *Ábrai Károly*, a megnyitást kiharcoló *Szalay József*, valamint jeles könyvtárosaink, *Székely János*, *Varga József*, *Bodrogi János* fényképét, életrajzát és a szöveges könyvtártörténet plakátját helyeztük el. Kiállításunk másik fő részét, a 166 könyvből,

13 folyóirat- és 6 hírlappéldányból vagy kötetből álló gyűjteményt tárgyköri csoportosításban *Értékeink, ritkaságaink* címmel a Somogyi Könyvtártól kölcsönkapott vitrinekben állítottuk ki. A falabazattal megemelt 100 × 80 × 40 centiméteres üvegtárlók a bejárattól jobbra a falak mentén sorakoztak; a terem közepén pedig ellentétes irányú kisebb kört alkottak a történeti résznek a falakon balról jobbra haladó nagyobb körén belül. Így a város jeles könyvtárosainak életrajza alá került a *Könyvek Vásárhelyről — vásárhelyi könyvek* című két vitrin, benne *Móricz Zsigmond*nak, *Nagy Lajos*nak, *Féja Géza*nak, *Németh László*nak, *Erdei Ferenc*nek a városról szóló munkáival, a vásárhelyi írók (*Bibó Lajos*, *Pákozdy Ferenc*, *Kárász József* stb.) alkotásaival, az 1869-ben indult helyi könyvkiadás termékeivel. Válogatásunknak sajnos kényszerű határt szabott a vitrinek mérete, hiszen — s ez volt a berendezés legnagyobb gondja — amíg függőleges felületből 150, vízszintesből csak 16 négyzetméter állt rendelkezésünkre. Az 1869-től 1949-ig kiadott 115-féle helyi sajtótermék közül a legfontosabb 13 folyóiratot és 6 hírlapot további két tárlóban helyeztük el. Az ötödik helyismereti vitrinben *Németh László Égető Eszterétől* mai doktori disszertációig, szakdolgozatokig olyan munkákat állítottunk ki, amelyek a könyvtár segítségével, mintegy szellemi műhelyben készültek. *A munkások tanítói* címmel az osztályharc irodalmából mutattunk be válogatást (Táncsics művei, Engels Anti-Dühringjének vagy Marx A tőkéjének első magyar kiadása stb.), *Népi írók — Szegedi fiatalok* címmel pedig a mozgalom néhány jellemző, szép kiadványát választottuk ki (a *Tanú* első száma, Sinka István balladaskönyve stb.). Tartalmi szempontú válogatás volt még a *Sorsfordulóink dokumentumaiból* (Werbőczy Hár-

maskönyve, az 1848-as törvények, a trianoni béke és mai alkotmányunk szövege), a nagy hatású, sikeres regények (Szabó Dezső: *Elsodort falu*, Markovits Rodion: *Szibériai garnizon*, Nyírő József: *Úz Bence*, Biró Lajos: *Szolgák országa*), a *Honismeret* (Győrffy István *Nagykunsági krónikája*, Kós Károly: *Erdély* stb.), az *A háború ellen* (1918-as, 1942-es szakácskönyv, Gyóni Géza verseskötete például) s végül a *Kuriózumok* című gyűjtemény, amelyekben egyebek közt volapük nyelvtan és cselédek kiskatéja is megtalálható volt. A látványt minden esetben kiegészítette a szükséges annotáció, útbaigazító, értelmező mondat vagy rövidebb ismeretterjesztő szöveg, éppen úgy, mint a formai jegyek alapján elrendezett könyvek esetében, az első kiadású vagy dedikált művek kapcsán, a Kner-, a Tevan-kiadású, valamint a régi, 17—19. századi kiadványoknál, végül az *Espersit János*-féle tékából, illetve a *Takács Ferenc* könyvtárából származó könyveinknél.

A kisebbik helyiségben, a gyermekkönyvtár anyaga mellett könyvpremierjeink plakátjait is kiállítottuk. Sokáig időztek a látogatók a rendezvényeinket, híresebb vendégeinket bemutató fényképek előtt is. Az itteni négy vitrinben gyermekkönyvtári kiadványokat és meghívókat helyeztünk el.

A május 19-én nyílt kiállítás, sajnos, csak június 9-ig volt látható, mert a múzeumnak szüksége volt a helyre. Jubileumi kiállításunkat három hét alatt mintegy ezren tekintették meg, köztük 24 általános, illetve középiskolás csoport. Sikerét újszerűségének köszönheti, az utóbbi 20—30 évben ugyanis hasonló bemutató nem volt a városban.

Kőszegfalvi Ferenc

a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár munkatársa

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 37. évfordulója alkalmából, eredményes munkájának elismeréseként *Escher Ilonának*, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár igazgatójának a MUNKA ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetést adományozta.

A művelődési miniszter nyugállományba vonulása alkalmából *dr. Szalay Kálmán*nak, a Budapesti Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosának A

SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Tóth Dezső*nének, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár könyvkötőjének a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; *Gerencsér János*t, az Egyetemi Könyvtár raktárkezelőjét, továbbá — 80. születésnapja alkalmából, eredményes munkássága elismeréseként — *Csekő Árpád*ot, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum szakértőjét MINISZTERI DICSÉRETben részesítette.

A kölcsönzéstől az emberi gyarlóságig

Az országos szakkönyvtáraknak nagyobb odaadással kellene kezelniük a megyékből érkező kéréseket — mondta *Szurmay Ernő*, a Szolnok megyei Könyvtár igazgatója, és ahogy Borsod-Abaúj-Zemplén főhivatású könyvtárosai elmosolyodtak, abból teljesen nyilvánvaló volt: rengeteg bosszúságot, vesződséget régen fogalmaztak meg ilyen finom humorral.

*

A nevében benne van, hogy mi a könyvtárközi kölcsönzés: ami nincs meg az illető város vagy kisebb település könyvtárában, azt a könyvet, többnyire szakirodalmat bizonyos időre elkéri az országos gyűjteményektől. Ahogy a téma másik előadója *dr. Zsidai József*, a Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárának igazgatója elmondta, a forma évszázados, az Egyesült Államokban pedig annyira előre tart, hogy elég a komputer egyik gombját megnyomni, hogy kiderüljön: hol, melyik könyvtárban, mikori kiadásban, hány példányban lelhető fel az illető mű. *Papp István*, az Országos Könyvtárügyi Tanács titkára mondta ki, mi a lényeg. Minden állampolgárnak joga van a teljes könyvtári ellátáshoz, de ahogyan operaházat sem lehet minden faluban építeni, úgy igen nehéz lenne helybe vinni a nagy közgyűjteményeket. De miért nehéz hozzájutni egy-egy keresett könyvhöz?

A közművelődési szezon végeztével a szakmai továbbképzések ideje van; talán a fentiekből is kiderült, hogy a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár által szervezett szokásos évi összegezek egyik epizódját idéztük.

*

Egy-egy művet megkapni az Akadémiai, az Egyetemi, a Parlamenti vagy az Országos Széchényi Könyvtártól elsősorban ügyintézkést jelent. Vagyis ez mutatkozik az érdeklődő fél, az olvasó számára a felszínen; a valóságban azonban ez a

könyvtárak munkájának az egyik legfontosabb része. Nem kevesebb derül ki egy-egy sikeres akcióból, mint hogy az illető intézménynek milyen a szolgáltató képessége, milyenek az adottságai, és milyen a készsége. Vonatkozik ez a legkisebb közösségi könyvtárakra és a legnagyobb tudományos gyűjteményekre egyaránt.

A különböző típusú könyvtárak tömegéből ke-rekedik ki, amit úgy hívunk, hogy országos rendszer, és amire méltán büszkék is vagyunk; senki nem marad olvasnivaló nélkül, akinek valamilyen formában hozzátartozik a mindennapjaihoz a könyv. Egy üzemi, szakszervezeti letétől, mondjuk, egy orvostudományi gyűjteményig azonban borzasztóan hosszú az út, és még nem is kell ilyen (a dolog természetéből következő) nagy távolságokat keresni. Közkönyvtár és közkönyvtár, tudományos gyűjtemény és tudományos gyűjtemény között is lehetnek véleménykülönbségek. Nem abban, hogy az előjáróban említett állampolgári jogokat kielégítsék-e; természetes, hogy igen. De, hogy a keresett könyv két hét vagy két hónap alatt ér-e rendeltetési helyére, az a kérelmező félnek bizonyára nem mindegy.

*

A levelezésen kívül telex- és telefonhálózat áll rendelkezésre, s ha minden sikerül, jövőre például a miskolci egyetem könyvtára belép a hazai és a nemzetközi számítógépes információrendszerbe; a legmodernebb technika segíti a kapcsolatok felvételében. Szerencse, hogy ültem, amikor az előadó szaktekintélyek és a jelenlevők a legnagyobb egyetértésben megfogalmazták: emberekben múlik, hogy nehéz, vagy alig lehet szót érteni; a partner könyvtáros készségén, hogy milyen eredményes egy-egy akció. Szó szerint így mondták: az emberi gyarlóság sok mindennek kerékkötője lehet. Nem tudom, miért, de a könyvtárosokról nem gondoltam volna...

M—

Déli Hírlap, Miskolc

Kinevezések. Szenté Ferencet, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ megbízott igazgatóját augusztus 15-i hatállyal az intézet igazgatójává nevezte ki a Művelődési Minisztérium. — A Nagykőrösi Városi Könyvtár új igazgatója május 15. óta **Barta Istvánné** általános iskolai tanár. (Előde, **Pásztai Dénesné** a Pest megyei SZMT Központi Könyvtár munkatársa lett április 1-én.) — A Törökszentmiklósi Városi Könyvtár igazgatói állására, amely **dr. Varga Sándornak** az Országos Pedagógiai Könyvtár módszertani osztályának vezetői posztjára történt kinevezése miatt az idei év elején megüresedett, **Mezei Lászlónét**, a Hajdúdorogi Nagyközségi Könyvtár munkatársát nevezték ki.

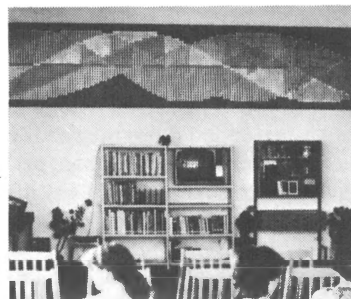
Augusztus 20-át az idén is több helyen ünnepelték könyvtáravatóval: A Somogy megyei **Böhönye** községben egymillió forint felhasználásával korszerűsítették és kibővítették a művelődési ház épületét, amelyben a könyvtár 120 négyzetméter alapterületet kapott 11 ezer kötetének elhelyezésére és a gyermekek, illetve felnőttek fogadására. Az augusztus 19-én felavatott könyvtárt a megyei könyvtár rendezte be. Ugyanezen a napon adták át rendeltetésének **Ordacsehiben** is az átalakított, kibővített könyvtárat és a hozzá tartozó klubhelyiséget. A Szabolcs-Szatmár megyei **Mándokon** szintén az ünnep előtti napon avatták fel a 100 négyzetméteresre bővített könyvtárat, amelyben ettől kezdve már két könyvtáros dolgozik, s végzi a nagyközséghez tartozó Benk, Eperjeske és Tiszamogyorós könyvtári ellátását is. Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár óbudai gyermekkönyvtára került jobb körülmények közé: a Fő tér 5. sz. alatti mű-

emlék-épületben 220 négyzetméteres alapterületű otthonhoz jutott, amelyben 9 hallgatóhelyes zenei sarkot is berendezhetett és új hangos-képes szolgáltatásokat vezethetett be az augusztus 26-án felavatott 17 ezer kötetes könyvtár.

Továbbképzéssel egybekötött tanév-előkészítő tanácskozást tartott az iskolai könyvtári szakfelügyelők és a megyei hálózati központok vezetői számára az Országos Pedagógiai Intézet, valamint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. A tanácskozáson, amelyet aug. 31-én és szept. 1-én rendeztek a Pest megyei Pedagógus Továbbképző Központ váci bentlakásos iskolájában, **Lengyel Sándornak**, az OPKM főigazgató-helyettesének megnyitóját követően **Ambrusné Szalai Katalin**, az OPI főmunkatársa ismertette az iskolai könyvtárosok továbbképzésének új rendszerét, módszereit és eszközeit, majd **Juhász Jenő**, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője az iskolai könyvtárak állami irányításának és szakfelügyeletének kérdéseiről tartott gondolatébresztő, élénk vitát kiváltó előadást. **Varga Sándor**, az OPKM osztályvezetője az iskolai könyvtárügy, a megyei hálózati központok és az iskolai báziskönyvtárak időszerű feladatairól beszélt, **Meszlényi Miklós**, a Pest megyei Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatója pedig rövid összefoglalójában a Pest megyei iskolai könyvtári hálózat tevékenységét vázolta. A második napon **Szabó László**, az MM főosztályvezető-helyettese időszerű közoktatáspolitikai kérdésekről, **Rácz Agnes**, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa pedig az új könyvtári cimleírásra való áttérés módjáról tartott előadást. **Celler Zsuzsa** (Országos Oktatástechnikai Központ) a budapesti Táncsics Gimnázium könyvtárát mutatta be diaképekkel. (P.)

Megegyi közművelődési kitüntetés ebben az évben is több könyvtáros, illetve könyvtári közösség érdemelt ki augusztus 20. alkalmával: **Fejér megye Tanácsa** a Velinszky László közművelődési díjat adomá-

nyozta **Hegedűs Évának**, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár osztályvezetőjének, szakfelügyelőnek, aki húsz éve dolgozik a székesfehérvári könyvtárban; a **Győr-Sopron megyei Tanács** közművelődési díját kapta a **Győri Városi Könyvtárnak és hálozatának közössége** — ez az intézmény egységei által 1961 óta végzi a város területi könyvtári ellátását, új központja pedig másfél éve látja el Adyváros csaknem négyezer olvasóját könyvvel, és kiállítótermében rendszeresen mutat be számukra képzőművészeti kiállításokat. **Pest megye** közművelődési díját **Barna Eleonóra**, a Nagykátai Nagyközségi Járásai Könyvtár igazgatója, Szabó Ervin-émlékermes könyvtáros érdemelte ki.

A Képzőművészeti Főiskola a kecskeméti széchenyivárosi fiókkönyvtárnak ajándékozta továbbképzős művésznövendékének, **Bálint Ádámnak** diplomamunkáját, egy faliképet, amelyet **dr. Major Imre**, a Bács-Kiskun megyei Tanács elnökhelyettese július 20-án adott át ünnepélyesen a városrész lakosságának. A nagyméretű murális alkotás — lásd a képet, **Karáth Imre** (MTI Fotó) felvételét — kivitelezési költségeit teljesen az ajándékozó főiskola fedezte, s a fiatal művész is csupán egy jelképes jutalomsszeget kapott a megyei tanácstól.

Augusztusi értekezleti naptár: 27—28. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XIV. vándorgyűlése Miskolcon; 31—szept. 1. Iskolai könyvtári szakfelügyelők és a megyei iskolai hálózati központok vezetőinek tanácskozása Vácán.

Mikor lehet teljes a megyei sajtóbibliográfiák sorozata?

Látóköri

A *Könyvtáros* 1969. novemberi számában Páldy Róbert *Teljes lehet a megyei sajtóbibliográfiák sorozata* című írásában helyzetjelentést adott a megyei sajtóbibliográfiák folyamatban levő munkálatairól, azoknak a válaszközlés alapján, amelyeket a könyvtárigazgatók akkor a szerkesztőség körkérdésére adtak. A számvetés szerzője megállapította, hogy az 1957 és 1966 között megjelent hat megyei sajtóbibliográfiához rövidesen újabbak csatlakozhatnak: Baranya, Csongrád, Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Heves, Pest, Szolnok és Zala megyékben ugyanis befejezés előtt állt az adatgyűjtés, s várható volt, hogy a bibliográfiák 1970 és 1972 között meg is jelennek. Ezekben az években azonban egyik megye sem adta közre sajtóbibliográfiáját, csupán — még 1969-es dátummal — Szabolcs-Szatmár; ezt a vállalkozást azonban nemcsak sikertelenség minősítette a szakmai kritika, hanem újbóli összeállítását, megszerkesztését és kiadását is javasolta. 1973-ban és 1974-ben végre újabb lendületet vett a sajtóbibliográfiák megjelentetése — Heves, Csongrád, Hajdú-Bihar és Békés megye tette le ekkor a helytörténeti kutatás asztalára a maga kötetét —, olyannyira, hogy az 1974. évi szegedi sajtóbibliográfiai tanácskozás ajánlásai jogosan kérhették az adós megyéktől a hiányzó összeállítások kiadását 1980-ig. Az elmúlt nyolc évben napvilágot is látott újabb négy bibliográfia (Szolnok, Pest, Zala, Tolna), négy megyéé azonban még mindig késik. A figyelem felkeltése végett — és némi ösztönzésül is — ezért fordult szerkesztőségünk ismét körkérdéssel az érdekeltekhez, megtudakolván, mikorra várható a megyei sajtóbibliográfiák sorának valóban teljessé válása. A következőkben erről szeretnénk képet adni az érdekelt megyeikönyvtárigazgatók válasza alapján:

Lisztes László (Bács-Kiskun m.):

A megye jelenlegi közigazgatási határain belül levő helységekben megjelent, illetve nyomtatott

hírlapok és folyóiratok bibliográfiájának gyűjtési határai a kezdetektől 1975-ig terjednek. Az összeállító *Birck Edit*, a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezetője. Az anyaggyűjtés forrásai elsősorban a budapesti könyvtárakban és a Bács-Kiskun megyei közgyűjteményekben őrzött példányok, másodsorban a sajtóbibliográfiák.

Feljegyezzük a rovatcímeket és a lapokban rendszeresen közreműködő szerzők neveit is. (Hosszabb életű lapoknál ötéves időközökre bontva.) A tételek a címek betűrendjében sorakoznak egymás után. Minden leírást lelőhely-jegyzék követ. Ahol példány nem ismeretes, a bibliográfiai forrásra hivatkozunk.

Jelenleg a munka itt ismertett szakaszait befejeztük; az elkövetett hibákat, pontatlanságokat tisztázzuk, kijavítjuk, a hiányzó adatokat pótoljuk. Hátravan még a kézirat végleges szövegének legépelése és a mutatók elkészítése. A sajtóbibliográfia tervezett mutatói: név-, földrajzi (ezen belül: nyomdák szerint tagolt) és időrendi mutató.

Az egész kézirat még az idén együtt lesz. Megjelentetése több éve szerepel a megyei tanács művelődésügyi osztályának kiadványtervében, de anyagi fedezet hiányában senki nem tudja megmondani, hogy valójában mikor lehet nyomdába adni a bibliográfiát.

Dr. Román Lászlóné (Baranya m.):

Könyvtárunk a megyei sajtóbibliográfia anyaggyűjtését még az 1960-as évek derekán megkezdte. Elsőként a budapesti nagy könyvtárakban található baranyai időszaki kiadványok feldolgozására került sor. (Országos Széchényi Könyvtár, Országgyűlési Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Egyetemi Könyvtár). A munkát megbízásunk alapján a Széchényi Könyvtár egyik munkatársa végezte.

Következő lépésként a megyei közgyűjtemények periodikáinak feltárásába fogtunk. Teljesen elkészültünk a Pécsi Egyetemi Könyvtár anyagá-

nak számbavételével, majd a Pécsi Állami Levéltár igen jeles gyűjteményében folytattuk a munkát. Ekkor azonban — a 70-es évek közepén — egyéb fontos teendőink miatt az anyaggyűjtést félbe kellett szakítani, s részben a könyvtár átszervezéséből adódó feladataink, részben pedig személyi okok miatt azóta sem voltunk képesek folytatni. Tudjuk azonban, hogy milyen fontos adóságunk a megyei sajtóbibliográfia elkészítése. Ezért 1983-ra már újra tervezzük a munkát, s reméljük, hogy az évtized végére elkészül a megye majd ezer időszak kiadványát feltáró bibliográfia.

Sinay Jenő (Győr-Sopron m.):

Háromévi szünet után újraindultak a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban a sajtóbibliográfia munkálatai, amelyek egyrészt a bibliográfia szerkesztőjének, másrészt az Országos Széchényi Könyvtár szerződéses munkatársának hosszan tartó betegsége miatt szüneteltek.

A közelmúltban a szerkesztő bizottság kibővített ülést tartott a munka ütemezéséről, s a kiadás elhúzóda miatt abban állapodott meg, hogy az eddigi tervtől eltérően a bibliográfia anyaggyűjtése ne 1975-ig terjedjen, hanem a megyében megjelent első periodika születésének 200. évfordulójáig, 1979-ig bővítse ki gyűjtésének időhatárait. (Egyébként a gyűjtőkör az eredeti elképzeléseknek megfelelően a történelmi Győr-Sopron megyét foglalja magában.)

A négy alaplelőhely közül háromnak: a Megyei Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár és a Győr-Sopron megyei II. sz. Levéltár anyagának feldolgozása elkészült, hátravan még a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum állományáé. A kiegészítő lelőhelyek közül a burgenlandi tartományi könyvtár (Eisenstadt) állományának feldolgozása ugyancsak elkészült. Megkezdődött a munka a többi kiegészítő lelőhelyen is, elsősorban a Pan-

nonhalmi Főapátsági Könyvtárban és a Győri Egyházmegyei Könyvtárban. Az alaplelőhelyeken is folynak a kiegészítő munkálatok, egyrészt a lelőhely-jegyzékek teljesebbé tétele, másrészt a bibliográfia időhatárának meghosszabbítása miatt.

A szerkesztő bizottság véleménye szerint a gyűjtőmunkát 1982 végéig be lehet fejezni, s a jövő évben elkezdődhetnek a szerkesztési munkák. A sajtóbibliográfia várható megjelenési éve 1985.

Kojnok Nándor (Nógrád m.):

A Nógrád megyei sajtóbibliográfia körülbelül fél éve nyomdakész állapotban van. Abban reménykedtünk, hogy nyomdai kiadásához sikerül pénzt szerezni, mivel azonban nem kaptuk meg a szükséges összeget, saját sokszorosító műhelyünkben vagyunk kénytelenek elkészíteni a bibliográfiát. Ez remélhetőleg már 1982 őszén megjelenhet.

*

A nyilatkozatok értelmében tehát a megyei sajtóbibliográfiáról rendezett szegedi tanácskozás tizedik évfordulójáig, 1984-ig az érdekelt megyei tanácsok jóvoltából — és esetleg a központi erőforrásokból kapott támogatással — megjelenhet két megyei sajtóbibliográfia, a harmadikat pedig talán az évtized középső évében veheti kezébe a helytörténész, diák vagy lokálpatrióta „civil” olvasó. Végül pedig aki türelmes, illetve megéri az évtized végét, talán éppen a szegedi ajánlások megszületésének tizenötödik évfordulójára, tizennyolcvényi késéssel a nevezetes tanácskozás szabta határidőhöz képest, esetleg megírhatja a *Könyvtárosba*: „Teljessé vált a megyei sajtóbibliográfiák sorozata!” Így — a kései öröm felkiáltójelével.

—ő—a

Szerkesztői üzenet

**Dr. Galács András, ELTE Őslénytani tan-
szék, Bp. VIII., Kun B. tér 2. 1083.**

Szívesen közzétesszük arra vonatkozó kérését, hogy tudománytörténeti kutatáshoz segítségként a könyvtáraktól, különösen a régi állománnyal is rendelkező intézményektől tájékoztatást szeretne kapni *R. Townson: Travels in Hungary with a Short Account in Vienna in the Year 1793* című,

1797-ben Londonban megjelent könyvével kapcsolatban. (Létezik későbbi francia és hollandiai kiadás is.) Örömmel fogad minden adatot arról, hogy mely könyvtárakban őrzik példányait, megállapítható-e, honnan vagy kitől került jelenlegi helyére, s nincs-e a példánynak egyedi érdekessége (szerzői ajánlás, bejegyzések stb.). Mindenne-mű felvilágosításért előre is hálás köszönetet mond a segítőkész könyvtáraknak.

Mi történik a hátrányos helyzetű olvasók érdekében?

Egy tanfolyam dolgozatainak nyomában

Az utóbbi években a társadalomtudósok és a politikusok is — részben a gazdasági nehézségek hatására — világszerte egyre többen foglalkoznak a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életfeltételeinek vizsgálatával és javításával.

A Magyar Szociológiai Társaság 1981 őszi tudományos konferencián foglalkozott a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokkal. *Huszár István* meghatározása szerint „hátrányos társadalmi helyzetben azok a személyek, illetve családok vannak, akiknek szükségletkielégítési lehetőségei, életkörülményei és lehetséges életmódja a társadalom többségénél lényegesen rosszabb.” (*Társadalmi Szemle*, 1981/6 sz.) A konferencián többen felhívták a figyelmet arra, hogy ha valaki egészségügyi, társadalmi, gazdasági vagy más szempontból hátrányos helyzetű, általában kulturális szempontból is az.

A VI. ötéves terv időszakára szóló könyvtári cselekvési program részletesen foglalkozik az egészségügyi állapotukat tekintve hátrányos helyzetű és idős állampolgárok könyvtári ellátásával. A program leszögezi, hogy az 1976. évi könyvtárügyi törvényerejű rendeletben foglaltak meg-

felelően meg kell teremteni speciális könyvtári ellátásukat. Az UNESCO és az IFLA szintén normatívákat adott ki a hátrányos helyzetűek számára nyújtott könyvtári szolgáltatások megszervezésére, illetve javítása érdekében.

Mindezek szellemében az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási osztálya 1981 szeptemberétől 1982 januáráig féléves továbbképző tanfolyamot szervezett a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátásáról. (Erről beszámolót közölt a *Könyvtáros* 1982. májusi száma.) A tanfolyam hallgatói az ország nagy közművelődési könyvtárainak munkatársai voltak, olyanok, akik munkakörükből adódóan javíthatnak a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok könyvtári ellátásán: igazgatóhelyettesek, olvasószolgálati osztályok vezetői, hálózati-módszertani osztályvezetők stb. Többségük „A”-típusú megyei könyvtárból jött, és már korábban is foglalkozott többféle hátrányos helyzetű társadalmi csoporttal: vakokkal, idősekkel, házhoz kötöttekkel, szakmunkástanulókkal stb.

Tanfolyami záródolgozatok

A tanfolyam végén a résztvevők programokat készítettek, amelyek kitűnően érzékeltetik a feldolgozott és elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazásának hazai lehetőségeit. E záródolgozatok ismertetésével áttekinthetjük, milyen munka folyik könyvtárainkban a hátrányos helyzetűek érdekében.

Több városban e területen számottevő eredmények is születtek. Szombathelyen például 1979 óta foglalkoznak a házhoz kötöttek könyvtári ellátásával, betegek, mozgássérültek, idős emberek számára teszik lehetővé a könyvtári kölcsönzést. Mintegy 400—450 kötetes állományt helyeztek el, és rendszeresen cserélik a könyveket az idősek napközi otthonában és azokban a körzeti pártklubokban, amelyeknek tagjai idősek, nyugdíjasok. Együttműködést szerveznek a vakok és csökkent-

látók helyi szövetségével, felajánlják tagjaik számára a zeneművek átjátszásának lehetőségét, szorgalmazzák a hangos könyvek házhoz szállítását. A kórházi betegek könyvtári ellátását is javítani szeretnék. Ennek érdekében az SZMT központi könyvtárral közösen felmérést végeznek, és megosztják a tennivalókat. Nemcsak a megyeszékhelyen szorgalmazzák a hátrányos társadalmi csoportok könyvtári ellátásának javítását, hanem azokban a városokban és nagyközségekben is, ahol ilyenre igény és lehetőség van. Az országos tanfolyam résztvevői ezért a Vas megyei hálózati továbbképzés keretében továbbadják az olvasószolgálati munkatársaknak a tanfolyamon szerzett legfontosabb ismereteket és információkat.

Agyhoz viszik az olvasnivalót

A kórházi könyvtári ellátás megszervezése az Egészségügyi Minisztérium hozzájárulásával mindkét közművelődési hálózat — a tanácsi és a szakszervezeti — közös feladata. Komárom megyében például az SZMT központi könyvtárának kezdeményezésére letéti rendszerben szervezték meg a gyógyintézetekben kezelt betegek könyvtári ellátását Tatabányán, Tatán, Komáromban, Esztergomban és Kisbéren. Egyesítették a kórházban működő szakszervezeti könyvtárat és a betegek könyvtárát. Vállalták, hogy ilyen egyesített közművelődési könyvtárat hoznak létre valamennyi egészségügyi intézményben.

Nyíregyházán szintén az SZMT központi könyvtára szervezi meg a megye betegeinek

könyvtári ellátását. A Jósa András Kórházban például önálló egyesített könyvtárat hoztak létre a dolgozók és a betegek részére. A kölcsönzést a könyvtár közös helyiségében bonyolítják le, de a járóképtelen betegeknek ágyhoz viszik az olvasnivalót. Másutt, például Fejér megyében, a központi kórházban és rendelőlőintézetben létesítettek betegkönyvtárat. Itt a kórház dolgozói számára jól kiépített szakszervezeti könyvtár működik, amelyet a betegek is használhatnak, ezért célszerűnek látszik a két könyvtár összevonása.

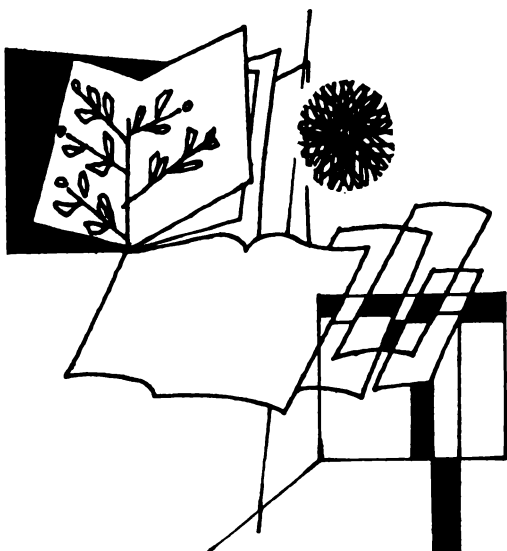
Az egyik dolgozatíró a váci Szönyi Tibor Kórházról ír, amely 135 ezer ember egészségügyi ellátásáról gondoskodik. Itt szépen kialakított szakkönyvtár működik, de központi betegkönyvtár nincs az intézményben. Az elfekvő-kórházban sem volt semmiféle kulturális szolgáltatás, most tervezik, hogy a könyveken kívül a hangzó anyagokhoz is hozzájuthassanak a betegek.

Szinte valamennyi dolgozatíró célul tűzte ki a vakok könyvtári ellátásának javítását. A Vakok és Csökkentlátók Országos Szövetségének Könyvtárában tett látogatás hatására szinte mindegyik hallgató szeretné megszervezni megyéjében — a helyi szervezettel közösen — a vakok könyvtári ellátását.

E téren legfigyelemreméltóbb vállalkozás talán a szegedi Somogyi Könyvtaré. Az Odessa városrészben levő városi fiókkönyvtárban helyezték el a hangoskönyvtárat, amely két stúdióval dolgozik. A könyvtárosok elsősorban a rádió és a tévé műsorait veszik fel, de hanglemezekről is másolnak. Állományuk analitikus feldolgozása folyamatban van, és azt is tervezik, hogy gyarapodási jegyzéket elküldik a vakok szövetségének, a megyei szervezeteknek, valamint a könyvtáraknak.

Beszélő újság

A dunaújvárosi központi könyvtár terveit érdemes részletesen idézni: „1. A Dunaújvárosi Hírlap segítségével hírt adunk arról, hogy 1982 januárjától a vakok és csökkentlátók rendelkezésére tudjuk bocsátani — helyi használatra és szükség esetén kölcsönzésre is — a sík- és pontírásos *Vakok Világa*, valamint a pontírással készülő irodalmi, zenei és sakk-témájú folyóiratokat. 2. Részletes tájékoztatást adunk a könyvtár zenei részlegének állományáról. 3. Lehetővé tesszük számukra lemezeink soron kívüli másolását. 4. Kísérletképpen kazettára olvassuk a helyi hírlap jelentősebb cikkeit, tudósításait, amiket a zenei részlegben meghallgathatnak (a lap heti két alkalommal jelenik meg). 5. A szövetség számára úgynevezett > hangos könyv < előállítását vállaljuk. Ehhez a

munkához kérjük a KMK segítségét. . . 6. Szolgáltatásainkról levélben tájékoztatjuk a Vakok és Csökkentettlátók Szövetségének Fejér megyei Szervezetét, azzal a kéréssel, hogy elsősorban a Dunaújvárosban élő tagjaik figyelmét hívják fel ezekre a lehetőségekre.” (Tóth Jánosné dunaújvárosi könyvtáros dolgozatából.)

A Vas megyei SZMT központi könyvtár munkatársa a Vegyesipari Vállalaton belül létrehozandó könyvtár részletes tervezetét nyújtotta be dolgozatként tervrajzzal, munkaköri leírásokkal stb. A Vegyesipari Vállalatnál szinte kizárólag vakok dolgoznak. Egy-két ott dolgozót a könyvtáros meg is kérdezett, mit várnának elsősorban a könyvtártól. Idézet az egyik válaszból: „Szükség van a művelődési helyzetük [a vakok művelődési helyzetének] javítására. Nem magamért, sorstársaimért aggódom. . .” (Pittman Lászlóné dolgozatából).

A házhoz kötöttek között nemcsak öregek és betegek vannak, hanem testi fogyatékosok is, akik minden más tekintetben egészségesek, tehát különbséget kell tennünk a két kategória között. Ezzel a csoporttal majdnem minden megyében szeretnének többet törődni. A dunaújvárosiak például a Dunaújvárosi Hírlapban propagálják a könyvtári házhoz szállítást, mint szolgáltatást. A város egészségügyi osztályától elkéri a házi szociális gondozásban levők névsorát, s felajánlják nekik segítségüket. Havonta egy alkalommal terveznek könyvcserét, és szándékuk szerint lehetőleg mindig ugyanaz a személy keresi fel a gondjaira bízott olvasót. A könyvtár új szerzeményeiről havonta tájékoztatni kívánja házi olvasóit.

Ennek a szolgáltatásnak nemcsak a könyvkölcsönzés, az olvasmánnyal való ellátás a feladata, hanem legalább ilyen fontos benne a kapcsolattartás, a személyes kötődés mozzanata is. A könyvtáros rokonszenve és beleérző képessége nagyon lényeges az idős olvasókkal való foglalkozások alkalmával. Ők ugyanis szeretik megtárgyalni a könyvtárossal olvasmányélményeiket, ilyenkor gyakran gondjaikat is elmondják neki. A gyakorlati nehézségek közül talán a könyvek betűtípusa és nagysága okozza a legtöbb gondot. Az idős olvasók álta-

lán ágyban olvasnak, ezért a kis méretű, vékony, de nagybetűs könyveket szeretik. Fontos, hogy a könyvtáros füzetkatalógust vigyen magával (lehetőleg nagybetűst), hogy az olvasó a könyvtár egész állományából választhasson.

Kaposváron a megyei könyvtár munkatársai nagy gondnal és körültekintéssel foglalkoznak a házhoz kötött 14 éven aluli gyermekekkel. De nemcsak a gyermekek, hanem a házhoz kötött felnőttke könyvvel való ellátását is javítani szeretnék. Azon fáradoznak, hogy megfelelő számú magnetofont is beszerezzenek, és ezeket az igényeknek megfelelően kölcsönözzék.

Másutt, például a gödöllői járásban, a folyóirat-kölcsönzésre helyezik a hangsúlyt, mert a folyóiratokban rövidebb írások találhatóak, böngészni lehet bennük.

Néhány dolgozatíró — elsősorban a szakszervezeti hálózat munkatársai — a szakmunkástanulók, a munkásszálláson lakók, a bejárók könyvtári ellátásának gondjairól ír. A fűzfőgyártelepi könyvtár nyitvatartását a három műszakban dolgozó bejáró munkásokhoz igazította, így reggel hat órától kölcsönöz, ami néha magának a könyvtárosnak is nehézséget okoz, hiszen ő is bejáró. Mások olvasóklubokat, olvasótaborokat szerveznek szakmunkástanulóknak, munkásszálláson lakó fiatal munkásoknak, akik — mint tudjuk — bizonyos mértékig szintén a hátrányos helyzetűek csoportjába tartoznak.

Valamennyi dolgozatból a tenni akarás, a lelkesedés olvasható ki, és ez volt végső soron a tanfolyam célja is: ráirányítani a könyvtárosok figyelmét ezekre a társadalmi csoportokra. De az előadások arra is felhívták a figyelmet, hogy a hátrányos helyzetűek kategóriáin belül különbségek vannak, ezért a foglalkozás az érintettekkel alapos olvasápszichológiai, olvasáspedagógiai, olvasás-szociológiai felkészültséget követel a könyvtáros-tól. Senki sem vitatja, hogy a hátrányos helyzetű csoportok könyvtári ellátása igen fontos társadalmi és politikai kérdés. A fenntartókra mindenütt nagy felelősség hárul, hogy támogassák a könyvtárosok ügybuzgalmát anyagilag is — egy-egy gépkocsi rendelkezésre bocsátásával, új munkatársak beállításával, a tevékenység tárgyi és személyi feltételeinek megteremtésével. Gyorsan kifulladású vállalkozások maradnak az itt leírt tervek, ha kizárólag az amúgy is túlterhelt olvasószolgálatra hárítják a feladatot, hogy minden szempontból magasabb szintre emelje a hátrányos helyzetű csoportok könyvtári ellátását. Pedig ez nélkülözhetetlen előfeltétele a társadalomba való minél teljesebb beilleszkedésüknek.

Csapó Edit

a Közlekedési Múzeum könyvtárát

A gyermekek és felnőttek körében egyaránt nagy népszerűségnek örvendő intézmény látogatóját a számtalan múzeumi tárgy — mozdony-, hajó-, repülőmodell — társaságában könyvek is fogadják. Szép rajzokkal, metszetekkel illusztrált, muzeális értékű vagy éppen vadonatúj közlekedési szakmunkák segítik a nézőt, hogy eligazodjék a kiállításon, befogadhassa a látottakat, és felébredjen érdeklődése a további információk iránt. E könyvek azonban önmagukban is megmutatásra méltó, értékes kiállítási tárgyak.

A Közlekedési Múzeum kiállításain oda illő szakkönyveivel, érdekes dokumentumaival mindig *jelen van* könyvtára is.

A múzeummal együtt született könyvtár már a kezdet kezdetén, 1896-ban gyűjtötte a kiállításra szánt muzeális albumokat. Nyilvános könyvtári tevékenységet nem is folytatott egészen 1934-ig. Azóta rengeteget nőttek, számtalanszor kilombosodtak a fák a Városliget szélén, a Közlekedési Múzeum körül, s az egykori, csak nézelődésre szánt, főként vasúti szakkönyv-gyűjtemény csaknem százezer dokumentumot számláló szakkönyvtárrá fejlődött, korszerű szolgáltatásaival segíti a közlekedéstörténeti kutatást, s nem utolsósorban a közművelődést is. Alig egy évvel ezelőtt megszerezte a *csak teljesítménnyel* elérhető szakmai „nemesi” rangot: elnyerte a *tudományos könyvtár* megtisztelő címet.

Nincs helyünk visszatekinteni a közlekedési múzeumi szakkönyvtár nyolcvanhat éves útjára, annak sorsfordító állomásaira; annyit azonban mindenképpen el kell mondanunk, hogy a talán legnagyobb változást az 1959-es esztendő hozta meg számára, ekkor kezdődött a könyvtár újjászervezése. 1964-ben a múzeumot és a könyvtárat addigi fenntartójától, a MÁV-tól átvette a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium. Ettől kezdve a korábban főleg vasúttörténeti dokumentumgyűjtemény a múzeum tárgyi anyagával párhuzamosan gazdagodni kezdett az utóbbi évtizedekben rohamosan tért hódító többi közlekedési ágazat

szakirodalmával is. A közúti közlekedés, a hajózás, a repülés irodalma ma már a közlekedésben ténylegesen betöltött szerepének megfelelő arányban található meg a könyvtárban. Az utóbbi két évtized alatt az állomány növekedésében is minőségi ugrás következett be. Miközben a könyvtár a születésétől eltelt 64 évben — tehát 1896-tól 1960-ig — mindössze kereken 21 ezer dokumentumot tudott összegyűjteni, állománya 1965 végén már meghaladta a 44 ezret (több mint kétszeres növekedés fél évtized alatt!), s azóta egyenes vonalú a fejlődés: 1970-ben az állomány elérte a 66 ezret, 1975-ben a 73 ezret, s az utolsó teljes év, 1981 végéig 90 ezerre nőtt. Ebből a könyvek és az úgynevezett különgyűjtemények együttes aránya mintegy 10 százalékkal meghaladja a folyóiratokét (54,5, illetve 45,5 százalék). Hogy miként érte el a könyvtár gyűjteményének tiszteletet parancsoló mennyiségi felfutását és vele együtt tartalmi gazdagodását, erre kerestük a választ a könyvtárban tett látogatásunk alkalmával. S persze sok egyéb fontos kérdésre is. . . Kalauzunk és tájékoztatónk *Tisza István* könyvtárvezető volt, aki 1957 óta áll a könyvtár élén, maga is részese, egyszersmind tanúja a könyvtár sikerekben gazdag legutolsó két évtizedének.

Fiatalkorú szakirodalom

A Közlekedési Múzeum Évkönyve című időszak kiadvány 1971-ben megjelent első kötetében a könyvtár szolgáltatásait bemutató és népszerűsítő cikkben egyebek között ezt írja Tisza István: „. . . a könyvtár fő gyűjtőkora a *közlekedéstörténeti szakirodalom*. Ennek az anyagnak a gyűjtésében a könyvtár a *magyar nyelvű és magyar vonatkozású* művek retrospektíve is teljes gyűjtésére törekszik. . . Az idegen nyelvű, nem magyar vonatkozású közlekedéstörténeti anyagból elsősorban a jelentősebb, tudományos értékű összefoglaló művek megszerzésére törekszünk. . . A nem történe-

ti aspektusú közlekedési szakirodalomból a forrásértékű magyar nyelvű és magyar vonatkozású kiadványokat retrospektíve is lehetőleg teljesen, az idegen nyelvűekből pedig reprezentatív jelleggel... főleg a világnyelveken megjelenő fontosabb műveket igyekszünk gyűjteni. Gyűjtjük... a magyar múzeumi kiadványokat és a külföldiek közül a közlekedési múzeumok és az olyan jelentős általános múzeumok kiadványait, ahol közlekedéstörténeti gyűjtemény is van.” (Itt jegyezzük meg, hogy a könyvtár valamennyi eddig megjelent évkönyvbe elhelyezte „névjegyt” egy-egy írással!)

Tekintsünk most már a szakszerű megfogalmazás mögé, lássuk „élőben”, mit rejtenek valójában a sínen gördülő, tömör állványokkal felszerelt könyvraktár polcai.

Találomra kézbe vesszük *A vasúti technika kézikönyve* című vastos, kétkötetes munkát, amely 1975-ben jelent meg, odébb *A közúti közlekedés kézikönyve*, mellette *A városi közlekedés kézikönyve* a legfontosabb, más szolgáló alaplakok. A hazai és a nemzetközi közlekedéstörténeti összefoglalások közül megtalálható *A hajó története*, továbbá *A magyar repülés története*. S íme (címéből következtetve) egy futrológiai mű: *Közlekedésünk az ezredfordulón*. Még egy érdekességet hadd említsünk meg: az említett 1971-es múzeumi évkönyvben megjelent könyvtárismerető cikk illusztrációi között látható *A vasúti sztrájk története* című kiadvány címlapja, természetesen ez a mű is a könyvtár állományának egyik darabja.

A közlekedés szorosan vett szakirodalmára — mint megtudtuk — alig öregebb 100—150 évesnél. Érthető: a középkorban nem volt „tömegközlekedés”. A fogalom lényegében egyidős a gőzhajózás és a vasút megjelenésével, illetve elterjedésével. Érdekes módon *Magyarországon előbb volt vasúti szakkönyv mint vasút*. Vargha János mérnök 1828-ban lefordította és kiadta egy prágai műegyetemi professzor két, közlekedéssel foglalkozó tanulmányát, s ennek függelékeként *A vasútkról* címmel ismertette a világ akkori teljes vasúti rendszerét. A könyv megjelenésének évében, 1828-ban épült az első próba-vaspálya Kőbánya és Pest között, amelyen lóvasút szállította volna a követ („Kőbánya”) a fejlődő város építkezéseire. Sajnos, egy év után lebontották, s jó ideig nem került sor az első igazi vasút megépítésére.

A könyvállomány meglehetősen „nemzetközi”: a fele német, kisebb részben pedig angol, francia és orosz nyelvű szakmunkákból áll. A német nyelvű szakkönyvek túlsúlyának történelmi oka van: a Monarchia idején népszerű volt a magyar közlekedési rendszer építése német mérnökök, gépészek írá-

nyításával. A magyar közlekedési szaknyelv mégis viszonylag hamar kialakult. A kiegyezés után elemi erővel tört fel ezen a területen is a nemzeti érzés: legyen magyar a vasút szolgálati nyelve! Nem véletlen tehát, hogy már 1885-ben magyar—német—francia nyelvű vasúti szakszótárt állított össze és jelentetett meg *Révész Sámuel*.

A menetrend titkai

Említettük, hogy az állomány nagyobbik felét a könyvek és a *különgyűjtemények* alkotják. „Már a feldolgozó munka kezdetén helyesnek látszott, hogy bizonyos speciális szakmai jellegű kiadvány-típusokat külön gyűjteményekbe csoportosítsunk” — olvassuk a könyvtárvezető 1971-es beszámolójában. „Ezt... nagyobb tömegű, azonos jellegű és... periodikus voltuk indokolta...” Négy ilyen állományrészt különítették el. Közülük elsőnek mindenképpen a *menetrendeket* kell említenünk. Ezeket a dokumentumokat ugyanis más szakterületek kutatói is gyakran forgatják. *Nemes Dezső* például, aki a közelmúltban könyvet írt az emlékezetes biatorbágyi vasúti merényletről, a könyvtár korabeli menetrendjeit tanulmányozva jutott fontos információkhoz. Azt vizsgálta, milyen vonatok közlekedtek a végzetes napon azon a vonalon, és ebből szűrte le következtetéseit. Más. A közelmúltban a sajtó elmarasztalta a MÁV-ot lassúságáért, mondván, hogy a múlt század negyvenes éveiben az első magyar vasútvonalon hamarabb lehetett Pestről Vácra eljutni, mint napjainkban (pedig a technika közben fejlődött valamicskét). Igaz — védekezett a MÁV —, de a tisztelt bírálók nem veszik figyelembe, mennyivel több helyen áll meg a vonat ma, mint Petőfiék korában. S bizonyítékul az akkori és a mai menetrend adataira hivatkoztak. (A vita eldöntése nem a mi dolgunk.)

Hasznos és fontos adatokkal, információkkal szolgál a menetrend a közgazdásznak, a gazdaságtörténésznek, a népmozgalom kutatójának, a szociológusnak. (Mikor jelentek meg egy-egy vonalon a teher-, illetve a személyvonatok? Mikor, hol állítottak szolgálatba étkezőkocsit? Volt-e a szerelvény vagonjai között IV. osztályú? Ez a kocsiosztály alig különbözött a tehervagontól, viszont népszerű volt a piacozók — östermelők — körében, mivel nagy kosarakkal is fel lehetett szállni rá.)

Nagyobb összefüggésben szemlélve a kérdést: az egyes területek közlekedési ellátottsága (ez utóbbi ma már természetesen korántsem csak a vasútra vonatkozik) annyi politikai, gazdasági és

egyéb tényező eredője, hogy szinte nincs olyan szakterület, amelynek a közlekedési szakirodalom (persze nem csupán a menetrend) ne szolgálna fontos információkkal. S mindenekelőtt a közlekedéspolitikai döntéseket tartalmazó dokumentumok válnak idővel értékesé a kutatás számára — ha eljutnak megőrzés végett a könyvtárba.

Még néhány érdekesség a menetrendekkel kapcsolatban: Valószínűleg kevesen tudják, hogy a kezdeti időkben (a múlt század negyvenes-ötvenes éveiben) a napilapok hirdetési rovata közölte a menetrendet, s csak később jelentek meg magánvállalkozók kiadásában az első füzetes, illetve könyv formájú menetrendek, mégpedig évente többször, hat-nyolc alkalommal.

A menetrendek gyűjteménye jelenleg körülbelül 5000 darabból áll.

Röviden a többi különgyűjteményről. A *közlekedési vállalatok szabályzataiból* — ezek az egyes vállalatok működési rendjére vonatkozó utasításokat tartalmazzák — 4500 darabot gyűjtött össze a könyvtár.

Egykor létező, a tőkésvilág megszűntével nálunk már ismeretlen dokumentumtípus az úgynevezett *üzletjelentés*. A közlekedési vállalatok (is) kötelesek voltak a gazdasági évről anyagi helyzetüket feltáró mérleget készíteni, ezt és egyéb adataikat tartalmazta az üzletjelentés. Megtudható volt belőlük, hogy például vásárolt-e egy magánvasúttársaság egy bizonyos évben új mozdonyt, hányat; vesztéssel vagy nyereséggel zárta-e az évet stb. Az üzemtörténeszeknek kincsesbánya egy-egy üzletjelentés, amelyből 4200 e múzeum könyvtárában van.

Negyedik a különgyűjtemények sorában a *díj-szabásoké*. Bonyolult kiadványtípus, nemzetközi

megállapodások alapján áll össze. Megtudhatjuk belőle, hogy például mikor, mennyiért szállított a vasút Budapestről Hamburgba (s a közbeeső területekre) valamely árut. Miként a közlekedés helyzete általában, a díjszabás is tükrözi a mindenkorai nemzetközi politikai viszonyokat, azaz a politika és a világgazdaság egymásra gyakorolt hatását.

Néhány szó az állománynak csaknem a felét kitevő *folyóirat-gyűjtemény*ről. Évente több mint 100 ezer forintot költ a könyvtár periodikumokra, s ez az összeg fele-fele arányban mintegy 130—150-féle magyar, illetve idegen nyelvű időszaki kiadvány előfizetését teszi lehetővé. A külföldi folyóiratok rendelését egyeztetni kell a KPM-mel, ahol sajnos, nem mindig értik meg a múzeum, illetve a könyvtár folyóiratigényeit. Évente mintegy 400 folyóirat-évfolyamot köttetnek be. A folyóirat-állományt gazdagítják a vállalati, *üzemi lapok* bekötött évfolyamai is. Ezeket a vállalati szakkönyvtárak sok helyen nem őrzik meg, holott információs értékük az idő múlásával egyenes arányban növekszik.

A legújabb folyóiratszámokat a leendő olvasóteremben kívánják elhelyezni.

A miniszter hagyatéka

Miből, miként gyarapodik a könyvtár állománya ilyen örvendetes gyorsasággal?

Természetesen mindenekelőtt *vétel*ből. Évi 160 ezer forintot kap a könyvtár állománygyarapításra, s ez az összeg olykor „megemelődik”, az elmúlt évben például 10 ezer forinttal. A gyarapítási keretből a könyvekre jutó 60 ezer forintból 20 ezret szerződésben lekötnek a Könyvtárellátónál. Ilyen mértékben persze nem jelenik meg új közlekedési szakkönyv egy-egy évben, ám a Könyvtárellátó révén — valuta nélkül — hozzájuthatnak idegen nyelvű szakmunkákhoz, azonkívül általános jellegű kézikönyvtári szakkönyvekhez (szótárak, lexikonok, közgazdasági kiadványok stb.) is.

Ám ez kevés ahhoz, hogy a könyvtár minden szükséges könyvet és folyóiratot beszerezhesen. Mégis, előbb vagy utóbb valamennyi a polcokra kerül. Hogyan?

A KPM-hez tartozó vállalatok szakkönyvtárainak mindig a legfrissebb, kurrens szakirodalomra van szükségük, viszont örömmel szabadulnak meg a feleslegessé vált régebbi könyvektől, folyóiratoktól — ezeket a múzeum könyvtára szívesen átveszi tőlük. Ily módon több ezer kötettel gyarapodott a könyvtár könyv- és folyóiratállománya, s az átadás-átvétel ma már szervezetten folyik. (A MÁV-nál például tíz évvel ezelőtt elrendelték,

hogy a szakkönyvtárak a kivonásra ítélt dokumentumok jegyzékét küldjék el a múzeumi könyvtárnak, hogy az a számára szükséges könyveket kiemelhesse közülük.) Évente hozzávetőleg 200 kötettel gyarapodik így a könyvvállomány. E könyvek is hozzájárulnak ahhoz, hogy a múzeumi könyvtár a közlekedési szakterület báziskönyvtárává fejlődhessen.

Ne feledkezzünk meg azonban az egyéb csatornákról sem. A hazai és a külföldi cserepartnerekről például, akik a Közlekedési Múzeum évkönyvéért elküldik a maguk kiadványait a könyvtárnak (a közvetítő szerepét kiválóan betöltik a helyi muzeológusok).

A szakkönyvtárakból beérkező folyóiratszámokkal válnak teljessé az évfolyamok, segít azonban az Országos Széchényi Könyvtár is. De gyarapították az állományt azok az ajándékok is, amelyek adományozói a Budapesti Műszaki Egyetem, valamint a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, továbbá magánszemélyek voltak.

A Műegyetemi Könyvtár például átadta *Hieronymyi Károly* (1882-től az osztrák—magyar állami vasutak vezérigazgatója, a tizes években kereskedelmi miniszter, a Duna—Tisza csatorna megvalósításának szorgalmazója) értékes könyvgyűjteményének egy részét. A néhány éve elhunyt *Nagy Ernő*nek, a magyar űrkutatási szakirodalom kiváló művelőjének hagyatékából repulés technikai művekkel gazdagodott a könyvtár, s megvette *Rohonyi Lajos* szegedi vasúttörténész értékes gyűjteményét is stb. Bizonyos szűkebb szakterületek — mint például a hazai repülés története — irodalmának egyes darabjaihoz szinte kizárólag magángyűjteményekből, esetenként antikváriumokban lehet hozzájutni. Hogyan szerez a könyvtár tudomást e magángyűjtemények létezéséről? Nos, a gyűjtők többsége nemcsak tud a könyvtár létezéséről, hanem gyakori látogatója is. E kapcsolat „kétirányú utca”: tájékozódnak a másik anyagáról és tájékoztatnak a sajátjukról. Így a könyvtár figyelemmel kísérheti e — számára fontos — könyvgyűjtemények sorsát.

Helyhiány miatt csak röviden szólunk a könyvtár katalógusairól. Az alapelv: minden jellegzetes dokumentumtípus részére külön katalógus készül. *Betűrendes szerzői és címrendsző-katalógus a könyvekről* (magyar és idegen nyelvű monográfiákról, gyűjteményekről, részcímes sorozatokról); a *folyóiratok betűrendes katalógusa* az évenként legalább kétszer megjelenő időszakos kiadványokat tárja fel, a *menetrendek betűrendes kataló-*

gusa a közlekedési vállalatok, illetve a kiadó szerv, az *üzletjelentéseké* a kibocsátó vállalat, a *szabályzatgyűjteményé* ugyancsak a *vállalatok nevének betűrendjében* sorolja fel a címeírásokat. A könyvtár a *múzeum valamennyi évkönyvében közzéteszi a különgyűjtemények egy-egy részletének katalógusát*, hogy ily módon is felhívja rájuk a kutatók figyelmét.

ETO-rendszerű *szakkatalógus* készül a könyvgyűjteményről (a közlekedési terület osztólappjain kiegészítő magyarázatok és utalások találhatóak, mivel az ETO némelykor inkább szétszórja, mint összegyűjti ezt a szakanyagot). A folyóiratok szakkatalógusa felépítésében a múzeum tárgyi gyűjteményeinek beosztását és megnevezését követi.

Zárt gyűjtemény — nyitott ajtók

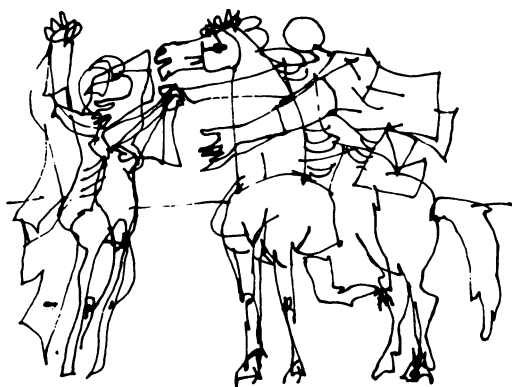
A könyvtár „megalakulásától kezdve *intézeti, zárt könyvtárként* a Múzeum munkatársainak használatára... gyűjtötte a könyveket... Mint a Múzeum egyik gyűjteménye... a közlekedési, közlekedéstörténeti kultúra terjesztésének lényeges eszköze” — olvassuk Tisza István *Olvasószolgálati munka a Közlekedési Múzeum könyvtárában* című beszámolójában, mely a múzeumi évkönyv 1976—78-as kötetében jelent meg. A kérdés: vajon tükröződik-e ez a kettős feladatvállalás — a múzeumban folyó tudományos munka segítése, illetve a közművelődési jellegű tevékenység — a könyvtár látogatottságában, szolgáltatásainak igénybevételében? Valljanak a számok!

A 25 múzeumi dolgozó, köztük 12 tudományos munkatárs, 1981-ben 1050 dokumentumot vett ki a könyvtárból (a múzeumi dolgozók közművelődési könyvtári igényeit a Nyugati pályaudvaron működő vasutas-szakszervezeti góckönyvtár kihegyezett letéti gyűjteményéből elégítik ki, ez utóbbit is a szakkönyvtár egyik munkatársa kezeli). Könyvtárközi kölcsönzés útján 35 dokumentumot küldtek el külső igénylőknek, s végül 700 múzeumi látogató kereste fel a könyvtárt, ők helyben 3228 dokumentumot vettek kézbe. A látogatók többsége nem meghatározott művet kér, hanem valamilyen témához keres olvasnivalót. A rendszeresen visszatérő látogatók közé sorolhatók az érdekelt szakközépiskolások, illetve egyetemek és főiskolák hallgatói; ők szakdolgozatokhoz, diplomamunkához keresnek irodalmat. Egyre többen látogatják a könyvtárt az amatőr üzemtörténészek közül is (többen a vasúti fűtőházak, főműhelyek stb. történetét írják), s állandó látogató az a néhány még élő pilóta is, aki a század elején a magyar repülést megteremtette.

Az intézeti, zárt könyvtár ajtaját tehát valójában *nyitva találja* a belépni szándékozó, kölcsönzésre azonban csak a múzeumi munkatársak számára nyílik lehetőség, elsősorban a csekély példányszám miatt. Említettük a helyben olvasást is, az igazság azonban az, hogy mostanáig csak a szűk munkaszobában vagy valamelyik raktár sarkában tudták leültetni a látogatót.

Látogatásunk idején azonban már a megvalósulás küszöbéig jutott el a könyvtár nagyon hiányzó *olvasótermének* a terve. A mintegy 25 négyzetméter alapterületű helyiség közvetlenül a múzeum földszinti (központi) kiállítóterme mellett van. Egyidejűleg 20 olvasót tudnak majd asztalhoz ültetni benne, a falak mentén kialakított galérián pedig 10 ezer kötetes *kézikönyvtár* kap helyet. Ez utóbbi összetételében tükrözi majd a teljes könyvtári állomány tartalmi gazdagságát, sokrétűségét. Ily módon mintegy előzetes tájékoztatást nyújt, milyen szakterületek irodalmára, illetve milyen dokumentumfajtákra számíthat a könyvtárat felkereső kutató, vagy — közművelődési „vetületben” — az érdeklődő. Hiszen valamennyien az olvasóteremben kezdik könyvtári felfedező útjukat, s „földrajzi” értelemben nem is jutnak tovább, legfeljebb az itt elhelyezett feltáró apparátus (katalógusok, bibliográfiák, egyéb segédletek) felhasználásával. S ha már ezekről szoltunk, említsük meg azt is, hogy az olvasótermi *kézikönyvtárban* a különféle statisztikai kiadványokat is megtalálja majd az olvasó (a MÁV, a Volán évkönyvei stb.), úgyszintén a közlekedési eszközök gyártó vállalatok prospektusait, gyártmányismertetőit.

Az olvasóterem megnyitásával csökkennek a könyvtár szorító helyiség gondjai. De csak csökkennek, hiszen raktáraival, munkaszobájával meg az új olvasóteremmel együtt is csak mintegy 200

négyzetméternyi alapterületet mondhat magáénak, s ebből is egy 100 négyzetméteres raktár házon kívül — igaz, a közeli Angyalföldön — van. Itt tárolják a feldolgozásra váró anyagot, s ide kerülnek a ritkán keresett dokumentumok, valamint a duplumok. A központi raktárban a tervezett olvasóterem feletti emeleten tömörraktározási rendszerben, síneken gördíthető állványok polcain 40 ezer kötet könyvet s bizonyos, könyvként kezelt periodikumokat (naptárakat, évkönyveket) tárolnak. A folyóiratraktárban a hagyományos állványok polcain sorakoznak a bekötött folyóirat-évfolyamok. Ebből a helyiségből nyílik a „munkaszoba”: 8 négyzetméter alapterületű, s ketten dolgoznak benne. . .

Tisza István könyvtárvezető az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett oklevelet magyar—könyvtár szakból. Mint említettük, negyedszázada áll a könyvtár élén. Közlekedés- és vasúttörténeti kutatásokat folytat, rendszeresen jelennek meg publikációi a szaklapokban. A *MÁV Szakkönyvtári Tájékoztató* című periodikus kiadványban *A vasúttörténet magyar nyelvű forrásaiból* címmel állandó rovata van. Az 1982. évi első számban immár a tizennyolcadik közleménye jelent meg. Ugyanitt bemutatta a múzeum könyvtárát is, és összefoglaló áttekintést nyújtott a magyar nyelvű vasúti szakkönyvekről. Könyvtárvezetői tevékenységét az elnyert tudományos könyvtári rang minősíti. A munka szervezésében vezérelve, hogy a tevékenységi körök legyenek pontosan körülhatároltak, egyszersmind személyre szabottak. Szükség is van erre, hiszen a könyvtárban kivülről mindössze három főfoglalkozású könyvtáros tevékenykedik, az egyik főállású munkatárs egyetemet, a másik kettő pedig főiskolát végzett. Dolgozik még a könyvtárban két részfoglalkozású nyugdíjas is, ők alapfokú könyvtárosi képzettséggel rendelkeznek.

Szinte felesleges feltenni a kérdést: elegendő-e ez a létszám ekkora, szerteágazó tevékenység ellátására? Hogyan győzik? A jelenlegi létszám kétszeresére volna szükség. Hiszen a legösszerűbb munkaszervezés sem pótolja a hiányzó munkatársakat. A kívántnál lassabban megy az állomány feltárása (elkelne egy raktáros és egy cédulasokszorosító kigép is), s nagyon hiányzik egy jó gyorsmásoló berendezés (évről évre bejelentik erre irányuló igényüket feletteseiknek), továbbá a feltve őrzött régi és ritka könyvek védelméhez mikrofilm-olvasókészülék is kellene.

Létezik-e és meddig a nyolcvanas évek tudományos könyvtára másolóberendezés és mikrofilm-olvasó nélkül?

Simay Norbert

„Mégis csak egy nagy ismeretlen Könyvtárnak...” – ?

**TANDORI
DEZSŐ**

**költő,
író,
műfordító**

Össze akarom csak szedni, mi is volt.

Van-e markolópontja a sugárnyalábnak? Talán 1966 nyara az. Ekkor tartották Portillóban az alpesi sívilágbajnokságot; a sí eredményeit én évek óta figyelemmel kísértem. Ám a *Volksstimme* című lap megvásárlása valamiért akadályba ütközött, s az eredmények kijegyzetelésére az Állami Gorkij Könyvtárba látogattam. Egyetemi éveim alatt (1957–62) már rendszeres olvasója voltam ennek a könyvtárnak (csakúgy, mint az Országos Széchényinek, a Fővárosi Szabó Ervinnek, az országházainak, s az Egyetemi Könyvtárból is gyakran kölcsönöztem), otthonosan mozogtam tehát a kellemes teremben, s míg az osztrák újság kötegre váraкоztam, körülnéztem a polcokon. Életemben akkor először került a kezembe az újvidéki *Híd*. Nézegetni kezdtem, és...

Megjegyzem: az „élést”, mindenféle egyéb szép látszat ellenére, úgy érzem olykor, „visszaélésként” művelem. (Tesszük ezt mindannyian?) Hogyan értem ezt? Túlságosan ráhagyatkozom a megismertető kényszerre. Megbízom a törvény-szerű véletlen fordulataiban; hogy amikor „erős

okkal” szükséges, majd „bejön”, amit ismernem kell. Ám ez a gondolatsor messzire vezet, elágazás. Megnézegettem egy példányt a *Hídból*, és ott láttam...

...ott láttam saját magamat. Első igazi komoly versközlésemet. Huszonnyolc éves voltam akkor, inkább már túl is több mint fél évvel, és addig csak egy-egy elszigeteltebb publikáció jelzett rólam ekképp bármit. S hogy milyen szédületesen hamar hozták ezt a mintegy 100 sort (az 1968-ban megjelent *Töredék Hamletnek* című kötetemben ott a matéria)! Alig másfél hónappal azelőtt jutattam oda, s akkor...!

Be kell vallanom, ez a könyvtárelmény kötele-sen az élre kívánczik a magaméi között. Mégsem ez jut az eszembe elsőül, szinte soha. (Hozzáteszem: a portillói világbajnokság eredményeit lelkesen kijegyzeteltem; és a Gorkij olvasótermében azután is körmöltem még jókat, például egy versantológiához — mely eddig csak részben valósult meg — anyagot keresvén stb. A sí-ügyről írott verseim s a *Híd* körüli anyagaim második és harmadik verseskötetemben — *Egy talált tárgy meg-tisztítása*, illetve *A mennyezet és a padló* — található. A *Híd* nagy öröme-t szerzett ezen túl még, a kitűnő *Ács Károly* és a kitűnő *Bányai János* révén, tanulmányokkal is; az első jelentős, hibátlan érvényű összefoglalás épp ez utóbbinak tollából jelent meg ott rólam; ezek tíz évvel előtti dolgok mind!)

Nem, a könyvtárról — és most már csakugyan azt nézzük, „mi volt” — főleg más jut az eszembe. Egy sor korábbi dolog. Például, hogy milyen izgalmas, már akkor csaknem tudatos alapélmény volt a számomra, hogy könyvtárba íratlak. Még valamit: a „könnyelmű” szellemi élés egyik tünete (csak nálam?) az is, mennyire nem hozza össze az ember az egybekívánczó tényezőket. Hogy gyerekkoromban, természeti környezetben töltött nyaraimon, amikor pedig úsztam, futottam, vitorláztam, eveztem, fociztam, ugrottam, jártam az

erdőt, ijásgattam stb., a felnőttektől szemrehányást kaptam: miért olvasok annyit. Nem tudtam volna megmagyarázni, s talán én sem helyeselttem. De nem akadt — kinek akadt? —, aki megmondta volna: ez a te profi felkészülésed a foglalkozásodra, a dolgodra, táplálod magadba a szavakat stb. — ilyesmi nem volt. Ám ezzel a tudatosan is jobb módozattal (hogy nem hagytam magam!) nem párosult az a felmért bizonyosság, hogy tizenegy évesen, egy könyvtár (a krisztinai) tagjaként mintegy „előttem a pálya”. Annyi volt csak, hogy nagyban hordtam haza — vegyesen! — a könyveket; Jókai a nagy örömök közé tartozott, és persze Amundsen; viszont az sem tagadható, hogy tizenöt évesen már, a Corvin (majd Szilágyi Dezső) téri könyvtárban (oda csuszantak át helyileg), magabiztos olvasónak számítottam. Mennyi bizonytalanságot lepleztem azért ezzel. Öntudatlanul. Az 1950-es évek első felében jártunk. Ma tizenvalahány évvel bárki „messze többet” olvashat, jóval kevesebb betűből is, mint akkor én. Csakhogy igen hamar kiderült, s ezt tudtam már (mintha előiskolája lett volna a későbbi nagy könyvélménynek, az *Iskola a határonénak*), nemcsak a könyv, nemcsak a könyvtár számít (szellemi élménynek s eredménynek), hanem a környezet is. Bizonytalán a fizikai, térbeli. Valamennyi említett könyvtár terét másért-másért kedveltem; s igen hosszú lenne felsorolni, hányféle — akkor fontos — tárgyért látogattam helyiségeiket, forgattam anyagukat; mennyire más volt 1957-ben a *Krétarajzok*ért menni a Szabó Ervinbe, s más megint, de ugyanolyan alapvető, igaz élmény, Pilinszky folyóiratközléseinek kimásolására nem sokkal később az Egyetemibe stb.; de, hogy az Országgyűlési Könyvtárral folytassam, tudtam már: az is hasonlóan fontos, ami körülveszi a könyvtár-élményt. Tehát: ahogy élünk; amibe a könyvtár dolga ágyazódik. Nem az élet „egészére” gondolok itt, hiszen az megint messzire vezetne, s nem jártam utána, mennyiben található meg itt vagy ott éppen azok a könyvek vagy folyóiratok, amelyeket éppen használnék, s mennyire rugalmasan élnék ezzel a lehetőséggel; másról beszélék. Arról, hogy például onnét, a Szilágyi Dezső térről hazafelé igyekezve, mindig a Duna-parton mentem. És néztem a vizet, a fákat, végiggondoltam egy sor dolgot, képzelegve bár, de „végig”, s „komolyan” (hány éves is vagyok, mik a terveim, mi vár rám, mi fenyeget, mi nem megy, mi az, ami máris „szédítően” jó stb.); és az Országgyűlésiből hazajárogatva a Dunának épp a másik, odalátós partján haladtam; s ráláttam mintegy a régi élményre. De tovább: ha mostanában „csak úgy” ott megyek valamelyik ilyen Du-

na-parton, bennem van a könyvtárélmény, bennem az olvasottak átdolgozott emlékeivel, azzal a tényszerűséggel, ahogyan én akkor — a könyvtár jóvoltából is — megvoltam.

Vagyis a könyvtár az én számomra valami állandó folyamat volt (és maradt; bármekkoraát „késlekedem” is ma egy-egy visszavittel; olykor azonban a Gorkij Könyvtárban kiválasztott verseskötet azért marad nálam, mert fordítani tervezem, s a legbiztosabb így, ha ott a példány, viszont várni kell — terv, jogkérés stb. —, és ez mennyire más folyamat, mint a sokkal hangulatibb régiék, amikor, mondjuk, „csak úgy” kikölcönöztem Kotov *Sakkiskoláját*, és húsvét volt, s jácintot vettem a családnak, tizennégy évesen, a vásárcsarnok karzatán, és a virágnak ugyanolyan lilás-rózsaszín volt az árnyalata, mint a kemény kötésnek; vagy amikor, középiskolás koromban, elsőként, Lermontovról írtam orosz nyelvű pályaművet, s még a Bródy Sándor utcában volt a Gorkij, aztán a Gorkij fasorban, és az egésznek aféle rejtélyhangulata volt). . . Volt, volt: nem kopog itt valami egy kicsit? De igen, s azért, mert a saját „könyvtáramról” gondolkoztam el közben. Nincs vele baj, egészen rendes, csak feleséggemmel együtt arra panaszkodunk (önmagunkra?), hogy elhanyagoljuk. Mint az iskolai könyvtárakat én. (Érdekes, miért volt ez? pedig például iskolába mindig úgy jártam, napról napra, ahogy a könyvtárból haza, kiválasztván a tőprengésre legalkalmasabb útvonalat). Könyvtár halmozódott össze itt nálunk is, a maga módján, és nincs meg az a friss élményünk vele, mint ahogy — mindketten ezt érezzük — „egykor” könyvtárba jártunk. Mostanság illúzió lenne a nagy könyvtári hazahordás is: életszerkezetünk eléggé sűrű, és adósságaink látványa sokasodna-súlyosodna, ha megpróbálnánk megközelíteni a tulajdonképpeni célt. (Hogy ezt is és azt is el „kellene” olvasni.) Ezért érzek valami kopogósságot szavaimban, mikor idáig érek. Valahogy jobban kellene összehangolni lehetőséget és igényt? Vagy csak az évek múltak el, a könyv nagy csodájának várásával? Ez utóbbit nem hinném. A könyv gyerekesen elemi élmény tud maradni (számunkra itt például), s maga az olvasás is. Hogy ráérünk. Bennünket azonban, feleségemet — aki igencsak munkatársam — s engem, épp a munkánk (könyvekkel függ össze, meglehetősen!) s a munkánk alapanyagának megélése tart vissza attól, hogy a könyvtár szabadságos kalandjába vethessük magunkat.

Mennyi változás, mennyi azonosság gondolható végig egyetlen lényeges tárgykörön! S ebben a kulcsszó: a „lényeges”. A könyvtár, ha eddig nem tudtam volna elmondani, több önmagánál. Per-

sze, önmaga is. (Bármikor fogom magam, megyek, újra „az” . . . De vajon lehet-e újraélni akármit? S így . . . ? Más ügyekben, ott haladok a Réáltanoda utcán, s alig nézek fel a súlyos falakra, alig kell fölnézmem, *tudom*: ide jártam egykor, muszájból is, kíváncsiságból is, vizsgákhoz kapkodva, de a Költőt kimácsolni is . . . s nemcsak én. Vagy talán ismét rendszeresen fogok könyvtárba járni, a Magyar Sakk szövetségébe, ha könyvet írok csakugyan a sakkról? Szó szerint „ingadozni” fog a térdem, izgalmamban majd, megint . . . S minek a visszasugárzása lesz ez? Annak a jácintszínű könyvnek? Az dönt végül, hogy vállalkozzam erre a könyvtáras — mert másképp megoldhatatlan — kalandra? De az ellenkezője is igaz: a könyvtár jutalma, a kölcsönzés, a másolás szép díja volt egy-egy olyan örömnappal, mint az aztán mégis könyv formájában megjelent Pilinszky, s

hogy valahol az Illatos út táján kaptam meg . . . és villamosoztam vele haza . . . és a Krisztinavárosban ültem le egy kapualjban . . . ott olvastam. A világ legkisebb s egyik legrendkívülbb magánkönyvtára volt az. Most mit tegyek, hova látogassak el? Az Egyetemi Könyvtárba? Vagy a perifériára? Vagy a Krisztinába?) Hazajáró lélekké válik egy idő múlva a nagy könyvtárlátogató, ha valamiképpen kiköppen „ideje”. Nem találja a jó egyensúlyt, s itt tanácsot sem adhat neki senki. Csak az idő, az újabb és újabb fordulatokkal. Persze, hogy a Kosztolányi által úgy megérzett „nagy Vendégség” helye s része a könyvtár is! Persze, hogy az igazi nyaralásokkal egyenértékű. A valódi készülődésekkel. A fölfedezésekkel, eszmélésekkel így. Csak ezt, mint megannyi mást, egy kicsit be is temeti — önmagával — a „fontos” hétköznap. *Míg aztán . . .*

A továbbtanuló dolgozók kedvezményeire vonatkozó új szabályok

Az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke a 6/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezésében 1982. január 1-től kezdődően újr szabályozta a továbbtanuló dolgozók kedvezményeit. (A rendelkezés a *Magyar Közlöny* 1981. évi 84. és a *Művelődési Közlöny* 1982. évi 4. számában jelent meg. A Politikai Főiskolán, valamint a marxizmus—leninizmus esti egyetemek általános és szakosított tagozatainak továbbtanulók kedvezményei tekintetében a *Munkaügyi Közlöny* 1982. évi 3. számában közzétett 6001/1982. (Mű. K. 3.) ÁBMH számú elvi állásfoglalásban foglaltakat is figyelembe kell venni.) A korábbi hatályos szabályokat a *Művelődésügyi Közlöny* 1978. évi 19. számában közzétett, a 9/1978. (VIII. 15.) MüM számú rendelettel módosított 23/1974. (IX. 4.) MüM számú rendelet tartalmazta. Az alábbiakban az új rendelkezéseket ismertetjük.

A tanulmányi munkaidő-kedvezmények munkanapokban megállapított mértéke általában kevesebb, mint eddig volt. Ez a változás azonban az esetek többségében nem jelent változást csökkenést. Az 5/1981. (XII.

29.) ÁBMH számú rendelkezés (*Magyar Közlöny* 1981. évi 84. és a *Művelődési Közlöny* 1982. évi 4. sz.) 2. §-ának (1) bekezdése és 6. §-ának (1) bekezdése értelmében ugyanis az ötnapos munkahéttel dolgozók tanulmányi szabadságának kiadásakor a *munkaidő-beosztás szerinti munkanapokat* — tehát hetenként csak öt napot — *kell figyelembe venni*. A már említett 6/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 22. §-a szerint pedig az 1982. január 1-én már továbbtanuló dolgozót — ha az számára kedvezőbb — az 1981/82. tanévre, a szabadnapok beszámításával, az előbb hivatkozott korábbi szabályok alapján járó munkaidő-kedvezmények illetik meg, beleértve a tanulmányi szabadságot is.

Az eddigiektől eltérő, új szabályok a következők:

1. *Alsó- és középfokú oktatási intézmények*: Az általános iskola esti és levelező tagozatán, illetve az általános iskolai tanfolyamon tanulókat az eddigi hat helyett tanévenként *öt munkanap* tanulmányi szabadság illeti meg. A gimnázium és a szakközépiskola esti, illetve levelező tagozatán

tanulók tanulmányi szabadságának mértéke egységesen *tíz munkanap*. Az érettségi vizsgára való felkészüléshez hat helyett *öt munkanap* külön tanulmányi szabadság jár. Azt a dolgozót, aki a szakmunkás-bizonyítványt szakmunkásképző tanfolyamon vagy egyéni tanulás útján szerzi meg, a szakmunkásvizsgára való felkészüléshez hat helyett *öt munkanap* tanulmányi szabadság illeti meg.

2. *Felsőfokú oktatási intézmények*: A felsőfokú oktatási intézmény esti tagozatán tanulóknak járó *munkaidő-kedvezmény* mértéke az eddigi, tanítási naponkénti legfeljebb egy óra helyett *hetenként legfeljebb nyolc óra*. A felsőfokú oktatási intézmény levelező tagozatán tanulóknak esetében az oktatási intézmény által előírt *kötelező foglalkozásokon* való részvételre járó *szabadnapok* száma is megváltozott. Az új szabály szerint a szabadnapok száma tanévenként nem haladhatja meg *a)* műszaki, mezőgazdasági, természettudományi és idegen nyelvi szakképzés esetén az eddigi harminc helyett a *huszonöt*, *b)* az egyéb szakképzésben négy évet el nem érő tanidejű képzés esetén válto-

zatlanul a tizenöt, négyéves és azt meghaladó tanidejű képzés esetén pedig az eddigi tizenhét helyett a *huszonöt munkanap*. Továbbra is változatlanul érvényes az a szabály, hogy az említett szabadnapok mértékének megállapításakor a felsőfokú oktatási intézmény megfelelő *nappali tagozatára* előírt képzési időt kell alapul venni.

A felsőfokú oktatási intézményekben tanulók *tanulmányi szabadsága* — az eddigi sokféle mérték helyett — mind az esti, mind a levelező tagozaton egységesen *a)* főiskolai képzés esetén *tizenöt munkanap*, *b)* egyetemi képzés esetén *tizenhét munkanap*.

A felsőfokú iskolai végzettségű dolgozót azonban — a fentiekől eltérően — minden fajta iskolarendszerű továbbképzésben *tíz munkanap* tanulmányi szabadság illeti meg.

A marxizmus—leninizmus esti egyetemek általános tagozatainak továbbtanulók tanulmányi szabadsága tanévenként *tizenöt munkanap*, a szakosított tagozatokon, illetve a Politikai Főiskolán továbbtanuló *tizenhét munkanap*. A marxizmus—leninizmus esti egyetemek általános, illetve szakosított tagozatainak vagy egy-, illetve kétéves továbbképző tanfolyamain továbbtanuló, egyetemi vagy főiskolai végzettségű dolgozók (ideértve azokat is, akik a marxizmus—leninizmus esti egyetem általános tagozatát elvégezték és a szakosított tagozaton tanulnak tovább) tanévenként *tíz munkanap* tanulmányi szabadságra jogosultak.

A felsőfokú oktatási intézményben folytatott tanulmányok esetén *a szakdolgozat vagy a diplomaterv elkészítéséhez és az államvizsgára való felkészüléshez* mind az esti, mind a levelező tagozaton tanulóknak — az eddigi sokféle mértékű szabadság helyett — a tanulmányok folyamán összesen és egységesen *húsz munkanap külön tanulmányi szabadság* jár. A felsőfokú oktatási intézmények *előkészítő tanfolyamán* részt vevő szakmunkásokat, akiknek a tanfolyamra történő felvételét a munkáltató javasolja, *a felvételi vizsgára való felkészüléshez* — az eddigi hat helyett — *öt munkanap* külön tanulmányi szabadság illeti meg. A felsőfokú oktatási intézményben továbbtanuló dolgozónak a tanulmányi kedvezmények időtartamára — az új rendelkezés szerint —

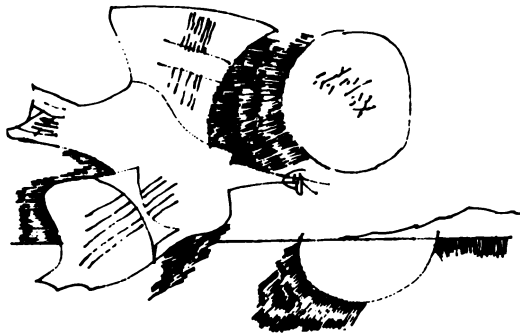
akkor jár az *átlagkereset*, ha *a)* a munkakörére jogszabály (kollektív szerződés) által előírt szakképzettséget szerzi meg, vagy *b)* a munkáltatóval tanulmányi szerződést kötött. Megszűnt viszont az a kedvezmény, hogy az *a)* vagy a *b)* pontban foglalt feltételeknek meg nem felelő dolgozót megilleti átlagkeresete esti tagozaton tanulása esetén hat, levelező tagozaton pedig tíz munkanapos tanulmányi szabadsága idejére. Az ilyen továbbtanulók 1982. január 1-től kezdődően a tanulmányi munkaidő-kedvezmények tartamára egyáltalán nem jogosultak átlagkeresetükre, nekik a munkaidő-kedvezmény (beleértve a teljes tanulmányi szabadságot is) *nem fizetett szabadidőként jár*.

Nem tartalmazza az új rendelkezés azt az előírást sem, hogy a marxizmus—leninizmus esti egyetemek általános és szakosított tagozatainak, valamint a Politikai Főiskolán továbbtanulókat úgy kell tekinteni, mint akik a munkakörükre előírt szakképzettséget szerzik meg. Ebből következik, hogy az említett továbbképzésben résztvevőt a tanulmányi munkaidő-kedvezmények tartamára akkor illeti meg átlagkeresete, ha az előbbieken (az *a)* vagy *b)* pontban ismertetett feltételeknek megfelel. A marxizmus—leninizmus esti egyetemek általános, illetve szakosított tagozatainak vagy a Politikai Főiskolán 1982. január 1-én már továbbtanuló dolgozókat azonban még az 1981/82. tanévben akkor is megilleti a tanulmányi munkaidő-kedvezmények teljes tartamára az átlagkereset, ha az említett *a)* vagy *b)* pontban foglaltaknak nem felelnek meg.

A költségtérítésre vonatkozó szabályok — egy kisebb módosítástól eltekintve — változatlanok. A módosi-

tott rendelkezés a következő: *A szak-középfiskola levelező tagozatán* tanuló, illetve az előbbi *a)* vagy *b)* pontban foglalt feltételnek megfelelő dolgozót *a felsőfokú oktatási intézmény levelező tagozatán* folytatott továbbtanulása esetén — évente legfeljebb tíz alkalommal — megilleti a kötelező foglalkozásokra és a vizsgákra utazáshoz szükséges költség akkor, ha a munkahely az oktatási intézmény székhelyétől 50 kilométernél távolabb fekszik, és a dolgozó átlagkeresete (az eddigi 2500 forint helyett) *a havi 3500 forintot nem éri el*. Ha a dolgozó átlagkeresete (az eddigi 2500 és 3000 forint közötti összeg helyett) *3500 és 4500 forint között van*, akkor — az említett feltételek mellett — az utazási költség *felére* jogosult. Ez utóbbi esetben nem jár az utazási költség megtérítése, ha a dolgozó fél-árú vasúti utazási kedvezményre jogosult. Az egy főre jutó családi jövedelem — az új szabály szerint — nem vehető figyelembe. Továbbra is jogosult azonban — *átlagkeresetének mértékétől, az utazások számától és az utazási távolságtól függetlenül* — a kötelező foglalkozásokon és a vizsgákon való részvétellel kapcsolatos utazási költség megtérítésére az előbb említett *a)* vagy *b)* pontban foglaltaknak megfelelő, a tanárképző főiskola levelező tagozatának tanár-népművelő vagy tanár-könyvtár szakán, illetve a tanárképző főiskola levelező tagozatának népművelő-könyvtár szakán továbbtanuló dolgozó.

Az itt nem ismertetett rendelkezések azonosak a korábbiakkal. Ilyen például az a szabály, hogy a továbbtanulókat a vizsgákon való részvétel céljából olyan mértékű *szabad idő* illeti meg, hogy a vizsga időpontjára az oktatási intézménybe beérkezhesse- nek és a vizsgán résztvehessenek.

Vajda Pál

1907—1982

A közelmúltban elhunyt dr. Vajda Pál munkái, főként feltalálóink alkotásait bemutató és bőséges bibliográfiákkal ellátott könyvei a könyvtárak fontos információs forrásai. A kiváló technikatörténeti szakíró családi neve más okból is ismerősen cseng a könyvtárosok számára: édesapjának, *Vajda László* gépészmérnöknek szabadalma alapján készültek azok az úgynevezett Ganz-Vajda rendszerű vasállványok, amelyeken a két világháború közötti évtizedekben az Országos Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár, a budapesti és a vidéki egyetemek, valamint számos más intézmény könyvtárának több milliós állományát elhelyezték.

A Budapesten, 1907. december 10-én született Vajda Pál a technika iránti érzékét tehát apjától örökölte. Középiskolai tanulmányait a budai Árpád Gimnáziumban végezte, majd Párizsba ment, ahol a Sorbonne-on tanult, és filozófiai doktorátust szerzett. Egyetemi éveiben sokszor megfordult a *Conservatoire des Arts et Métiers*-ben, a világ egyik legelső ipari múzeumában, amelynek könyvtárában is dolgozott. Itt ébredt fel érdeklődése a technika története iránt, s hogy a szerkezetek, gépek működésének elvét, fejlődésüket szakmailag is értse, Berlinben még négy féléven át hallgatta a *Technische Hochschule* előadásait. Innen 1934-ben tért haza, és az akkori Országos Közművelődési Tanácsnál kezdte meg pályafutását. Helyettes szerkesztőként dolgozott a *Vasárnapi Könyv* című ismeretterjesztő képes hetilapnál — a mai Élet és Tudomány elődjénél —, amelyet az Országos Közművelődési Szövetség (Tanács) adott közre. Részt vett a *Technikai és Tudományos Tudósító* (Sajtótudósító) szerkesztésében, *Tiszay Andorral* együttműködve pedig megjelentették a *Világirodalmi Szemlét*, amelyet

1937—38-ban radikális beállítottsága miatt a hatóságok betiltották. Munkatársa volt a *Rádióhallgatók Lexikonának* és budapesti levelezője több külföldi sajtóirodának, így írásait számos országban közölték. Sokat utazott, és hosszabb-rövidebb tanulmányokat folytatott a London-Kensington-i *Science Museum*, a müncheni *Deutsches Museum*, a stockholmi *Tekniska Musee*, a varsói, a bécsi stb. technikai-ipari múzeum gyűjteményeiben, illetve könyvtáraiban. Kutatásait

megkönnyítette kitűnő nyelvtudása: németül anyanyelvi színvonalon beszélt, franciául és angolul jól tudott, utóbb oroszul is megtanult, s orosz könyveket fordított magyarra.

A harmincas években és a negyvenes évek elején több ismeretterjesztő könyve jelent meg, ezekben a hangszóró (1939), a százéves Lánchíd (1942), a térképek, a repülőgépek és a légi bombázások történetét ismertette. Első nagyszabású műve *Magyar feltalálók* címmel 1943-ban látott napvilágot. Ebben a hézagpótló munkában négy évszázad 46 technikusának, tudósának küzdelmes életét, működését mutatta be 200 forrás alapján. A könyv sikerére utal, hogy számos változatban később is kiadták.

A felszabadulás utáni időkben Vajda Pál először az irodalmi életbe kapcsolódott be. A Vajda János Társaság választmányi tagjaként, majd 1948-tól ügyvezető alelnökként tevékenyen segítette *Kárpáti Aurél* elnököt egészen 1952-ig, amikor is e társaság beolvadt a Magyar Irodalomtörténeti Társulatba. De részt kért közművelődésünk kibontakoztatásából is: mint a Fővárosi Népművelési Központ előadója 1947-ben rendszeresen tartott tudománypszerszerűítő, ismeretterjesztő előadásokat is. Munkatársa volt a *Szikrá*nak, a Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanonc-

mozgalom (SZIT) hetilapjának, cikkeket írt a *Dolgozók Világlapjába*, az *Új Világba*, a központi napilapokba, majd az ötvenes években az *Élet és Tudomány* levelezési rovatát vezette társszerkesztőként. 1958-ban a Zrínyi Kiadó újból megjelentette Nagy magyar feltalálók című könyvét. Ebben már 200 magyar tudós, mérnök és feltaláló mintegy 400 találmányát ismertette, több mint 3000 (!) irodalmi utalással. Ezt követte a *Mai magyar találmányok 1945—1965* című vaskos kötete (1965. Táncsics 546 l.), amely a felszabadulástól eltelt két évtized legfontosabb száz találmányát mutatta be ETO szerinti szakcsoportosításban, rajzokkal, fényképekkel gazdagon illusztrálva. A könyvtárosok számára különösen azért fontosak e könyvek, mert szerzőjük az életrajzok, felfedezések és találmányok, műszaki alkotások ismertetését mindenkor a vonatkozó hazai, illetve külföldi szakirodalom bibliográfiai adatainak bőséges felsorolásával zárta. Ily módon Vajda munkásságával — Szinyei József és Gulyás Pál *Magyar írók élete és munkái* című életrajzi bibliográfiáinak nyomdokain haladva — igen értékes forrás jellegű adattárakkal, kézikönyvekkel gyarapította bibliográfiai szakirodalmunkat.

Vajda Pál nemcsak technikatörténeti szakírónak, hanem bibliográfusnak is tekintette magát. Saját tapasztalatából tudta, hogy minden tudományos munka, kutatás alapja, az információk megszerzésének egyik legfőbb feltétele a témára vonatkozó irodalom bibliográfiai adatainak összegyűjtése. Ezért íróember léteire is szívesen vállalkozott arra, hogy sok évtizedes munkájának kincstárából a hazai és főleg a külföldi szakirodalom sok esetben csak általa ismert adatait különálló bibliográfia formájában is közreadja. E bibliográfia hasznát egy példával igazoljuk. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában 1967-ben a New York-i Columbia Egyetem villamosmérnöki karának felkérésére irodalomjegyzéket kellett készítenünk a jeles magyar elektrotechnikusokról. Munkánk alapját Vajda Pálnak *A Zipernowsky—Déri—Bláthy-féle transzformátor és elosztórendszer (Ganz) bibliográfiája* című kitűnő összeállítása alkotta, amely az *Elektrotechnika* nevű folyóirat 1965-ös évfolyamában jelent meg. Ebben az egyébként önállóan is napvilágot látott bibliográfiában Vajda a világhírű magyar találmányra vonatkozó 510, főleg idegen nyelven és külföldön írott értekezés, könyv bibliográfiai adatait adta közre.

Önállóan megjelent bibliográfiai közül utalunk az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központnak (ma: OMIKK) a hatvanas években szerkesztett tudomány- és technikatörténeti

ajánló bibliográfiai sorozatára, amelynek kötetében Vajda Pálnak 1963-ban a magyar alumíniumiparról, továbbá a villamosiparról, 1964-ben pedig a magyar hidakról és hidépítőkről nagy szakértelemmel összeállított bibliográfiai szerepeltek. De más tudományterületekről is készített bibliográfiákat. Ilyen volt például az *Oroszok a magyar szabadságharcról* címmel írt könyvnek második része, amelynek az *Adalékok a magyar szabadságharc orosznyelvű bibliográfiájához* című fejezetében (1949. Állami Ny. 67—82. l.) levéltári iratokból, könyvekből és orosz folyóiratok 1848/49. évi számaiból közölt bibliográfiai adatokat, a dokumentumok magyar címfordításaival együtt.

Négy évtizeddel ezelőtt megjelent könyvében Vajda így fogalmazta meg munkásságának célját: „... megmutatni, hogy ha nem is mindenben előztük meg a külföldi feltalálókat, de minden esetben lépést tartottunk velük.” Másik vezérelve az volt, hogy ha a tudománynak nincs is, de a tudósnak van hazája. Legfőbb feladatának ezért azt tartotta, hogy a magyar feltalálók, technikusok eredményeit megismertesse a külfölddel. Erre szolgáltak idegen nyelvű munkái, köztük a *Creative Hungarians in mathematics, astronomy, physics, chemistry, technical sciences and industry. A selected bibliography* címmel 1979-ben megjelent életrajzi bibliográfiája a Technikatörténeti Szemle 11. kötetében. Ebben 140 magyar tudós, feltaláló munkásságáról a külföldön írt közlemények, illetve az itthon idegen nyelven közölt könyvek és dolgozatok több száz tételes válogató bibliográfiáját tette közkincsé. Az MTA Könyvtárában 1963—64-ben kiadott mikroártyasorozatában Vajda három angol nyelvű — a transzformátorról, a hidépítésről és villamosiparunk úttörőiről írt — tanulmányában is a mikroszövegnek csaknem egyharmadát bibliográfia alkotta. Legfrissebben megjelent, utolsó dolgozatában (*Ungarische Bahnbrecher der Phototechnik, der Photooptik und der Photochemie.* = Technikatörténeti Szemle. 1980—81. 45—78. l.) a találmányok ismertetését csaknem száz szabadalmi leírás, közlemény bibliográfiai adatai tették értékesebbé. E „rejtett” bibliográfiákkal, valamint önállóan megjelent szakirodalom-jegyzékeivel Vajda a tudományok és a technika történetét kutatóknak igen nagy szolgálatot tett.

Említettük, hogy bibliográfiai adatainak tekintélyes részét nevezetes külföldi könyvtárakban, így a milánói *Ambrosianában*, a londoni *British Museum* vagy a müncheni *Deutsches Museum* könyvtárában gyűjtötte. De a hazai könyvtáraknak, például az Országos Széchényi Könyvtárnak, az Egyetemi Könyvtárnak és a Fővárosi Sza-

bó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményének is rendszeres látogatója volt.

Utolsó munkahelyein, a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoportnál, majd az ebből 1973-ban kifejlesztett Országos Műszaki Múzeumban csaknem húsz esztendőn át szerkesztette a *Technikatörténeti Szemlét*. Itt bontakozott ki igazán szervező képessége: nemcsak felkérte, ösztönözte a szerzőket, hanem segített témaválasztásukban is, és ellátta őket forrásmunkákkal. Bár hivatalosan 1967-ben nyugdíjba ment, utána is változatlan energiával dolgozott, például 1972 és 1981 között 8 könyv, 85 cikk, 27 könyvismertetés jelent meg tollából, hét előadást tartott, és nyolc kiállítás rendezésében vett részt.

Munkássága vázolásakor nem térhettünk ki mindenre, amivel változatos pályája során foglalkozott. Fiatalabb éveiben még szépirodalommal is megpróbálkozott, több elbeszélést, kisregényt írt. Egyes esetekben a *Vajda Pál R.* (második utóneve Rezső volt), illetve a *Paál Rezső* írói álnevet használta. Bármit csinált, szívvel-lélekkel tette, a munka éltette, és lelkesedésével másokat is példá-

ja követésére készítetett. Még három nappal az 1982. június 8-án bekövetkezett halálos szívrohama előtt is, amikor Alkotás utcai lakásán meglátogattam, terveiről beszélt. Nemes pátosza, élvezetes stílusa, lendületes beszédmodora miatt baráti körökben *Vajda páternek* becézték, amit ő megértő humorral fogadott. Életművét találóan foglalta össze *Szabadváry Ferenc*, az Országos Műszaki Múzeum főigazgatója a *Magyar Nemzet* 1982. június 30-i számában Vajda Pál halálára írott megemlékezésében: „Bármilyen állást töltött be, ő elsősorban valóban ugyanazt csinálta mindenütt; kutatta a magyar technikatörténetet, s kutatási eredményeit igyekezett minél szélesebb körben közzétenni.” Fáradozása nem volt hiábavaló; könyvei, dolgozatai nem csupán gondolatébresztő, tanulságos olvasmányok, hanem a bennük rejlő információk gazdagsága, a bibliográfiai adatok bősége következtében mind a kutatók, mind a tájékoztató könyvtárosok számára hasznos segédforrások és munkaeszközök is.

Dr. Móra László

Lapozgató

Heinrich David Wilckensnek, a magyar erdészeti felsőoktatás megalapozójának, a selmecebányai erdészeti akadémia első tanárának emlékére, halálának 150. évfordulója alkalmából közös kiadványt jelentetett meg a Freibergi Bányászati Akadémia és a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtára. A freibergi akadémia tudományos tájékoztató központjának közleménysorozatában 98-as sorszámúval megjelölt füzetben *Hiller István* soproni és *Dieter Schmidmaier* freibergi könyvtárigazgató ismerteti és hasonmásokkal is dokumentálja Wilckens életét, munkásságát, aki Wolfenbüttelben 1763-ban született, a freibergi bányászati akadémia növendéke volt, majd 1808-tól 1832-ben bekövetkezett haláláig a selmeci erdészeti főiskola tanáraként tevékenykedett. (1982. 29. l., 15 sztl. lev.)

A Művelődési Minisztérium statisztikai tájékoztató sorozatának keretében a Tudományos-szervezési és Informatikai Intézet összeállította és megjelentette a **Közművelődési könyvtárak 1981**, illetve a **Művelődési otthonok**

1981 című kiadványt. Mindkét adatgyűjtemény összehasonlító statisztikai sorokat is tartalmaz az 1950—1981-es időszakra vonatkozólag. A könyvtári összeállítás — *Hostin Zsuzsanna* munkája — a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárakról részletező, az iskolai, valamint a szakkönyvtárakról összefoglaló táblázatokat közli; a művelődési otthonok füzeté — *Uray Vilmosné* összeállítása — a tanácsok, a szakszervezetek és az egyéb szervek által fenntartott 2535 művelődési otthon jellegű intézmény működési körülményeiről, tevékenységéről, rendezvényeiről tájékoztató tárgyi—műfaji és területi bontásban egyaránt. (1982. 80 l. 250 pld.; 1982. 105 l. 270 pld.)

A Kultúra és Közösség 1982/2—3. jelzésű, összevont száma közli *Bartos Évának*: Irodalmi művek felhasználása alkoholbetegek gyógyításában című cikkét, amely a szekszárdi megyei kórház alkoholológiai osztályán 1976 óta folyó, illetve a szerző által a budapesti Róbert Károly körúti kórház narkológiai osztályán 1978 óta végzett irodalomterápiai tevékenység alapján készült.

Az Országgyűlési Könyvtár költözése az Országházba

80 éve, hogy az Országgyűlési Könyvtár (akkori nevén Képviselőházi Könyvtár) jelenlegi működésének színhelyére, az Országházba, a Steindl Imre alkotta Duna-parti palotába költözött. Az évforduló alkalmából érdemes feleleveníteni e nevezetes esemény előzményeit és lefolyását.

*

A magyar alsóház könyvtára létrejötte után (az 1860-as évek végén) nem kapott helyet a képviselőházban. A régi pesti képviselőház ugyanis — Ybl Miklós tervei és vezetése alapján — 1866 tavaszán épült fel, s valamivel később a „Ház” 1000 forintot szavazott meg könyvek vásárlására. Az ideiglenes céllal — mindössze tíz évre — tervezett képviselőház (ma VIII. ker., Bródy Sándor u. 8. sz.) építői tehát egyáltalán nem számoltak azzal, hogy az intézmény bővülni fog, nem gondoskodtak megfelelő helyről. Mivel a képviselőház hivatalai is csak szűkösen fértek el, a könyvtár kiszorult az épületből, 1869 végén — *Somssich Pál* képviselőházi elnök közbenjárására — a Nemzeti Múzeumban kapott egy szobát, hogy a törvényhozás évek óta születőfélben levő könyvtára végre megkezdhesse működését.

A Képviselőházi Könyvtár első otthona tehát a Nemzeti Múzeum volt (korábban itt képviselőházi, később évtizedeken át főrendiházi üléseket tartottak). Ez a könyvek elhelyezését szolgáló kis szoba mindössze 1000 kötetet tudott befogadni. Nyilvánvaló, hogy egy intézmény, amelynek lényegéhez hozzátartozik a szüntelen növekedés, nem maradhatott sokáig ilyen szűkös körülmények között: a múzeumi szoba használata cleve csak ideiglenes megoldás lehetett. Egy év sem telt el, s máris új otthon után kellett nézni. 1870 novemberében a magyar törvényhozás alsóháza három évre kibérelte a szomszédságban levő ötszobás, úgynevezett Luby-féle házat a képviselőház könyvtára, levéltára és pénztára számára. A könyvvállomány azonban olyan mértékben nőtt,

hogy hamarosan a Luby-ház is kicsinek bizonyult.

1872-ben *Ghyczy Ignác* volt országgyűlési képviselő értékes hagyatékát (mintegy 14 500 kötetet) örökösei a könyvtárnak ajándékozták. A könyvek — hely híján — nagyrészt hozzáférhetetlenül, becsomagolva maradtak. 1873 elején — még a hároméves bérleti idő lejárta előtt — a Luby-féle házat lebontásra ítélték, ismételten és sürgősen új helyet kellett keresni a könyvtár számára. A képviselőház és a könyvtári bizottság ülésein hosszú viták folytak a könyvtár átköltöztetéséről. Végül is az az álláspont győzött, hogy a szűkös viszonyok ellenére is a könyvtárnak a képviselőházban van a helye, mert csak így segítheti kellőképpen a törvényhozás munkáját. A döntés értelmében 1873 nyarán a képviselőház utasította a könyvtári bizottságot, hogy a könyvtárnak juttasson helyet a képviselőházi társalgóteremben, az elnöki előszobában és az étterem egy részében. Így került a könyvtár még ugyanabban az évben harmadik otthonába, a Sándor utcai régi pesti képviselőház épületébe.

Tévedés azt hinni, hogy e költözés mindent megoldott. A zavartalan működés feltételei ugyanis itt is hiányoztak. A helyzetet legjobban *Küffer Béla* (1884 és 1904 között a Képviselőházi Könyvtár vezetője) szavai jellemzik: „A könyvek az egész házban, ahová szekrény csak fért, szétosztva vannak felállítva”, és „fogyván a hely a szekrényekben, ezek teteje is tele van már könyvekkel.” (Lásd: *A Képviselőház Könyvtárának katalógusa 1866—1893*. Bp. 1894. című kötet bevezetőjében.) Ilyen helyzetben a fejlesztés, a forgalom lebonyolítása, a könyvek feldolgozása és raktározása számtalan nehézségbe ütközött. A könyvtári bizottság kénytelen volt többször is napirendre tűzni a könyvtár elhelyezésének ügyét. Tíz évvel a képviselőházba költözés után, 1883-ban *Ybl Miklós* szakértői véleménye és a képviselőház ülésén jóváhagyott könyvtári bizottsági javaslat alapján átalakították a képviselőházi

társalgót és irodát, valamint az első emeleten a tűzbiztos mennyezzettel épített termeket. Az átalakítás újabb tíz évre megoldotta a könyvtár elhelyezését, mivel az említett helyiségek befogadóképessége elérte a 20 ezer kötetet. (A Ghyczy-hagyaték még sokáig ládákbán hevert: később egy részét állományba vették, csaknem 6 ezer kötetet pedig a tulajdonjog fenntartásával más intézményeknek adtak át.) A 90-es évekre azonban így is újra elviselhetetlenné vált a helyhiány és az ebből fakadó zűrzavaros állapot. Az Országház építési munkálatainak előrehaladása türelemre intette a képviselőházat és könyvtárát is, hiszen jelezte, hogy a helyzet csak átmeneti: nem érdemes tehát energiát és pénzt pazarolni arra, hogy újabb ideiglenes helyre költözzenek.

Az országgyűlés Pestre helyezéseinek a gondolata többször is felmerült. 1843-ban a pozsonyi országgyűlés az ország fővárosát, Pestet jelölte ki a gyűlések színhelyéül. A terv megvalósítása évekig húzódott, s különféle okok miatt sikertelenül végződött. 1847-ben az országgyűlés ismét Pozsonyban ült össze, 1848-ban Pestre költözött, és a régi Vigadóban (Redoute), 1861-ben és 1865-ben pedig a Nemzeti Múzeum dísztermében tartotta üléseit. 1866-ban elkészült az említett Sándor utcai ideiglenes képviselőház.

A kiegyezés után ismét felmerült az állandó Országház felépítésének gondolata, erre 1880-ban törvényt is hoztak (LVIII. tc.), majd pályázatot hirdettek. A beérkező 19 pályamű közül az országos bizottság 1883-ban *Steindl Imre* építész tervét jutalmazta első díjjal. 1885. október 12-én történt az első kapavágás, 1896-ra elkészült a kupolacsarnok és a díszlépcsőház, s az ünnepélyes millenniumi országgyűlést már itt tartották meg. Az építés egyébként húsz évig tartott, az alkotó nem is érte meg befejezését, mert 1902-ben, 63 éves korában meghalt, de ekkor már igen kevés munka maradt hátra. 1902-ben végre átköltözhetett a képviselőház a Sándor utcai ideiglenes pesti képviselőházból (amely a tervezett tíz év helyett végül is 36 évig nyújtott otthont az alsóháznak és harminc évig a könyvtárnak), a főrendiház pedig a Nemzeti Múzeumból. Az országgyűlés első ülése 1902. október 8-án volt az új Országházban.

Az 1890-es években a képviselőház könyvtári bizottsága rendszeresen figyelte a könyvtárral kapcsolatos építkezési tervek megvalósítását, sőt egyik 1898-as ülésén megtárgyalta a könyvtár elhelyezésének ügyét is. 1902 márciusában *Apponyi Albert*nek, a képviselőház és a könyvtári bizottság elnökének vezetésével helyszíni szemlét tartottak, amelyen a könyvtári célokra szolgáló helyiségeket (könyvraktárak, olvasótermek, irodák) tüzetesen

megvizsgálták és elkészítették ezek megfelelő besztását. A költözködés lebonyolítása előtt a képviselőház — a könyvtári bizottság javaslatára — megteremtette a szükséges személyi és tárgyi feltételeket (munkaerő, pénzügyi fedezet, a könyvtár 50 ajtájának biztonsági zárral való felszerelése, csomagoló- és szállítóeszközök stb.). A rosszabb állapotban levő könyvek bekötetése, majd a portalanítás után a költözködés 1902 júniusának utolsó hetében, a csomagolással kezdődött. A könyvek ólomzáras ládába kerültek. A munkálatokat *Küffer Béla* könyvtárnok és *Fülöp Aron* segédkönyvtárnok vezette, és ellenőrizte a ládák kocsira rakásától a lerakodásig, az új raktárhelyiségekben való elhelyezésig. Minden munkaműveletet pontos naplővezetés kísérte, az ellenőrzés szigorúsága a másfél hónapig tartó munka alatt egy pillanatra sem lazulhatott. A megerőltető, gondosan előkészített és fokozott figyelemmel lebonyolított, folyamatos munka terv szerint, rendben véget ért (miként augusztus 6-án Apponyi Albert házelőnk ezt teljes megelégedéssel be is jelentette.)

A Képviselőházi Könyvtár 50 ezer kötetes állománya 1902-ben így jutott a Duna-parton felépült Országházba, s új otthonában végre megteremtődtek a működés alapfeltételei.

A könyvek a pompázatos könyvtári nagyteremben és még nyolc külön teremben kerültek a polcokra, s az Országház Duna felőli, középső szakaszának földszinti részét, illetve félemeletét foglalták el a kupola alatt.

*

Nyolcvan év telt el azóta, hogy a mai Országgyűlési Könyvtár a parlament történelmi épületébe költözött. Nehéz időket, világháborúkat, forradalmi változásokat, súlyos ellenforradalmi éveket és válságokat is átélt ezalatt. A törvényhozás belső, zárt jellegű gyűjteménye 1952-ben nyilvános közkönyvtárrá vált, s a békés körülmények között a hagyományok tiszteletben tartását az új, a modern iránti fogékonysággal ötvözve az állam- és jogtudomány, a politika, a legújabb kori egyetemes történet, a magyar és a külföldi parlamenti dokumentumok és az ENSZ-kiadványok országos feladatköri, tudományos szakkönyvtárává, jogi és politikai információs központtá fejlődött. A nyolc évtized alatt az 50 ezer kötetes könyvtár 600 ezer kötetet számláló, önálló intézménnyé nőtt, s számunkra már természetes, hogy a parlamenti harcok egykori „fegyvertára” napjainkra a tanulás, a művelődés, a tudomány, az egész nemzeti kultúra fellegvára lett.

Jónás Károly

Lenkey Zoltán

Lenkey Zoltán, a mai magyar sokszorosító grafika és rajzművészet egyik neves személyisége, Miskolcon született 1936-ban. 1956 és 1962 között a képzőművészeti főiskolán tanult, és *Ék Sándor* képgrafikai osztályán szerzett diplomát. Művészetének alakulására elsősorban mégsem főiskolai oktatói voltak meghatározó erejű befolyással, hanem *Kondor Bélával* való barátsága. Lenkey mégsem volt Kondor követője vagy epigonja. Művészetének formátumát és egyéni jellegét épp az bizonyítja, hogy már első munkáiban is megnyilvánul sajátos személyisége, különleges látásmódja. Lenkey nem követte Kondor szerkesztő—drámai, eruptív stílusát. Amit Kondortól kapott, az elsősorban művészi biztatás: megtalálni és minél sokrétűbben kifejezni az egyéniség adottságait, s kifejleszteni a saját formarendszert.

Mindehhez nagy lehetőségeket adott pályakezdő éveinek magaszabta feladategyüttese. Versekét illusztrált; Poe, Baudelaire, Verlaine, Apollinaire műveit tanulmányozta, s ezekből merített élményeit saját képi nyelvének alakítására használta. Főiskolai diplomamunkája is illusztráció volt, egy József Attila verseitől inspirált sorozat.

Ahogy más korai munkáiban, úgy a József Attila-illusztrációkban is feltűnik bravúros mesterségbeli tudása. Nemcsak a vonallal, hanem az újabb grafikáiban gyakorta nagy szerepet játszó tónus-foltokkal is sajátosan bányik. Bátran kísérletezett a színes nyomtatással, ami a mesterségbeli jártasság próbája is.

Az eszközök bőségét azonban hamarosan a leegyszerűsítésre való törekvés váltotta fel: minél kevessebbel kifejezni a dolgok, hangulatok, gondolatok sajátos atmoszféráját. Olyan formarendszert akart teremteni, amellyel a mű nézőjét a lényeghez vezetheti. Lenkey művei nyitottak, formai rendjük elősegíti a szabad, kötetlen asszociációkat. Ezáltal a néző maga is alkotójává válhat a kép tartalmának, mintegy önmagából megsokszorozva a formák jelentését.

Művészi szándékának megvalósítása érdekében

Lenkey messze elkerüli az öncélú formát, a tartalomtól független kísérletezést. Pályakezdő korában egy nyilatkozatában így fogalmazta meg elképzeléseit: „A művész tartalmi kérdésekben lehet újszerű és modern. Üres formai bravúroskodással ma már nem szólhat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy dobjunk vissza mindent, amit más, modern áramlatok szükségszerűen kialakítottak. Ezek olyan értékeket kínálnak, melyeket a mi művészetünk felhasználhat.” Az ilyen elképzeléseknek a jegyében fogadja el az expresszionizmus dinamikáját, a szürrealizmus látomásillúzióit, a gyermekrajz naiv kifejező erejét és a népművészet ornamentális szépségét. Ezek a kapcsolódások azonban alkalmilag, a mondanivaló megszabta korlátok között jelentkeznek műveiben. A közvetíteni kívánt gondolatosság határozza meg az eszközöket és módszereket: ezért hol a markáns körvonal; hol az elomló, sejtelmes foltok jellemzik munkáit.

Lenkey nemcsak a grafikai technikának feltétlen birtokosa, hanem a rajz művészetének is. Szép vonalrajzaiban már átirtan, a maga hangulataitól eleve átformáltan örökíti meg élményeit. Megérzi egy-egy ház vagy szituáció egyediségét, amelyet beleérző fogékonysággal rögzít. Vonalvezetése is változatos, egyszer az azonos hangsúlyú elemekből álló rajzos hálózat megvalósítására törekszik, máskor meg az alárendelés elvét alkalmazza.

Lenkey Zoltán eddigi pályafutása sikeres volt. Számos hazai és külföldi kiállításra szerepelt. Elnyerte a miskolci grafikai biennálé 1973. évi nagydíját, és külföldi szerepléseivel is elismerést aratott. 1964-ben Derkovits-ösztöndíjat kapott, 1973-ban pedig Munkácsy-díjjal tüntették ki.

Újságrajzai, illusztrációi gyakran megjelennek a miskolci sajtótermékekben: a lapok olvasói érdeklődéssel és megbecsüléssel fogadják ezeket a műveit is, amelyek fejlesztik a képzőművészeti ízlést és szebbé teszik az újságok küllemét is.

Véghvári Lajos

„Könyvírás, -szerkesztés, -kiadás, -terjesztés”

„Könyvírás, könyvszerkesztés, könyvkiadás, könyvterjesztés”: tartalmilag kifogástalan, de az azonos szóelem négyseri ismétlődése miatt nehézkes, rossz stílusú szövegrész! Elkerülhető azonban, mert a helyesírási szabályzat 404. pontja szerint *æha két vagy több egymás után következő szónak azonos az előtagja, rendszerint csak az első szót írjuk ki teljes alakban. Ilyenkor az elhagyott közös előtagra kötőjellel utalunk...* Tehát: *könyvírás, -szerkesztés, -kiadás, -terjesztés*. Az egyöntetűség és pontosság elve azt követeli, hogy *kötőjellel mindig pótoljuk az elhagyott szórészeket!* Némelyik könyvtári szakírónk viszont mintha azt gondolná: „Ha akarom, elhagyom, ha akarom, jelölöm” — példáinkból legalábbis ez sejlik ki.

„Bizonyos ENSZ-szervezetek és bizottságokról ír a *Könyvtáros* (78.11:666). Miféle bizottságok azok? Az írásmóddal közelebbről meg nem határozottak: *operatív* bizottságok, *állandó* bizottságok, *választási* bizottságok, *jelölőbizottságok*? Ha a szerző gondol a helyesírási szabályzat 404. pontjára, a közlés egyértelmű lesz: ENSZ-szervezetek és *-bizottságok* — a dőlten szedett alakulat egy összetett szónak az utótagja, csak egyféleképpen egészíthető ki: *ENSZ-bizottságok*.

„A gyermekkönyvtári könyvbarátkörökben, klubokban történt” — értesülök az *FSZEK-híradóból* (77.1:37). *Töprengetek (némi rosszindulattal, beismerem, mert a szövegkörnyezetből azért csak tudom), hogy asszonyklubokban, pedagógusklubokban, lakóklubokban, értelmiségi, ifjúsági, műszaki, városi vagy falusi klubokban történt-e, amiről rögtön olvashatok. De ha nem hiányzik a kötőjel (-klubokban), akkor világos: a könyvbarát-előtagot kell hozzáillesztenem a hiányos utótaghoz.*

A *Könyv és Nevelésben* (81.4—5:154) valaki bizonyára örömmel olvasta a következő megállapítást: „Művében a szerző végtelen tudománytiszteletről és szeretetről tesz tanúbizonyságot”. Megint totózhatunk: *felebaráti* szeretetről, *keresztényi* szeretetről, *megbocsátó* szeretetről, *emberszere-*

tetről, *kultúraszere*tetről? Nem, nem, hanem: tudománytiszteletről és *-szere*tetről, értsd: tudománytiszteletről és tudományiszeretetről. A Könyvkiadók és *Terjesztők* Tájékoztató Központját említette a *Könyvtáros* (77.8:494). Hm! *Információterjesztők, lapterjesztők, véleményterjesztők*? Az írásmód egyik kiegészítést sem zárja ki. Ez már igen: *könyvkiadók és -terjesztők*; a megcsonkult utótag csak a *könyv-* előtaggal egészülhet ki. Még mindig baj van az idézett névvel: *Könyvkiadók és -Terjesztők* Tájékoztató Központja — az intézménynév csupa nagy kezdőbetűt kíván, de összetett szó közepe mégsem „kezdődhet” nagybetűvel! Ilyen intézmény nincsen, csak a *Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülését* ismerjük. Bizalmasan, egymás közt, „konyhanyelven” azonban említhetjük — de akkor csupa kis kezdőbetűvel írjuk — a *könyvkiadók és -terjesztők egyesülésének* tájékoztató központját.

A könyvtári organumok szerkesztői és szakírói helyett egészítsünk ki még néhány hibás fordulatot:

„Könyvtártechnológiai és *fejlesztési* [értsd: *könyvtárfejlesztési*, vagyis *-fejlesztési*] bizottság” (*OSZK Híradó*, 77.4—6:65); „A szocialista brigádokkal való kapcsolatteremtés és *tartás* [pontosan: *kapcsolattartás, -tartás*] a cél” (*Komárom*, 78.1:25); „szakszerű könyvtárépítő, *fejlesztő* [magyarul: *könyvtárfejlesztő, -fejlesztő*] munka” (*Baryana*, 79.1—2:12); „a kötelespéldány-szolgáltatás és *elosztás*” [nyilván így értendő: *kötelespéldány-elosztás, -elosztás*] (*Borsod*, 79.1:18); a könyvtárosok számos társadalmi funkciót töltenek be: „szakszervezeti főbizalmi és *helyettes* [főbizalmi-*helyettes*, rövidebben: *-helyettes*] van köztük” (*OSZK Híradó*, 81.9—10:202); „az adatgyűjtés és *továbbítás* [félreérthetetlenül: *adattovábbítás, -továbbítás*] módszerei” (*MÁV Szakkönyvtári Tájé.*: 81.1:12); „A szerző a teherlekötözésről és *megfogásról* [tehermegfogásról, *-megfogásról*] tájékoztat”.

Szabó Ernő

Élet és Irodalom

A huszonöt éve megjelenő *Élet és Irodalom* repertóriumának összeállítása meg nem kerülhető, de nehéz feladat. A magyar kultúrában negyedszázada jelen levő lap hasábjain „az ellenforradalmat követő társadalmi eszmélés fontos irodalmi dokumentumai”-tól kezdve kortárs irodalmunk szépirodalmi alkotásaiig és publicisztikai jellegű közleményeiig is szép számban található marandó értékű írások. S mivel a hetilap nemcsak irodalmi, hanem — ahogy alcímében hirdeti — politikai is, helyet adott számos, a közgondolkodást később szintén befolyásoló szociálpolitikai, közgazdasági, oktatáspolitikai vitairatnak is. Jogos tehát az igény, hogy mindezek a dokumentumok visszakereshetők legyenek.

A szegedi Somogyi Könyvtár munkatársai Gyuris György vezetésével válogató szempontú, de ezen belül a lehető legteljesebb információfeltárássra vállalkoztak. Elsőként a kezdő kilenc év, 1957—1965 anyagát dolgozták fel. A tervek szerint a következő évek repertóriumára öt éves ciklusokban jelenik meg, 1966—1970, 1971—1975, 1976—1980-as időhatárokkal. Ezzel párhuzamosan megkezdik az éves tartalomjegyzékek kiadását, majd öt éves összesítésüket is.

Az anyag rendezésekor már kitűnt, hogy terjedelmi okok miatt teljes „ÉS”-repertórium nem készíthető. A szerkesztők ezért úgy döntöttek, hogy a feltárási kritériuma a magyarországi vonatkozás lesz. Így a repertórium a magyar kultúra viszonylag teljes tükörképe. Az összeállítók tehát nem vették számba az apróbb, kisebb terjedelmű vagy jelentéktelenebb írásokat, valamint a külföldi szerzők nem magyar vonatkozású cikkeit, illetve a külföldi művészek, együttesek előadásaira, kiállításaira vonatkozó kritikákat. Ez utóbbiakat akkor sem, ha az írások magyar szerzőktől származnak.

A repertórium első kötete még így is mintegy 11 ezer adatot tartalmaz. Szakrendi felépítésű, egy publikációt általában egy helyen vesz számba. Kivétel ez alól, ha a könyvismertetés több könyv-

re vonatkozik. A négy fő fejezet: *Szépirodalom*, *Publicisztika*, *Kritika*, *Életrajz*. Ezekon belül az időrend vagy az anyag természete szerinti rend érvényesül, az életrajzok esetében például az érintettek nevének betűrendje.

Legegyszerűbb, így legáttekinthetőbb a szépirodalmat lajstromozó fejezet. A hatalmas közleménytömegben is könnyű az eligazodás. (Az „ÉS” első 9 éves működése alatt körülbelül 3600 verset s mintegy 740 elbeszélést publikált!) Legnehezebb áttekinteni a publicisztikai írásokat számba vevő fejezetet. A szerkesztők itt 19 csoporton belül további 132 csoportba osztották az írásokat. Az információfeltárásnak ezt a mélységét — tekintve, hogy nem szakfolyóiratról, illetve szakrepertóriumról van szó, hanem olyan irodalmi, politikai hetilapról, amelyikben az anyag többségét jelentéktelenebb írások adják — nem tartom indokoltnak. Lehet, hogy szentségtörés, de megkockáztatom: nem éri meg a befektetett munkát! Amellett elég nehéz meghatározni, besorolni, hogy miről is szól egy publicisztikai írás, ha ilyen csoportok vannak: művelődéspolitika, kulturális kapcsolatok, művelődési igények, művelődési formák, művelődési intézmények; vagy eze-

ken belül: művelődési házak, könyvtárak, múzeumok, továbbá művelődés településenként, rádió, tévé, szórakozás. . .

A kritikai fejezetben az írások adatai műfajokra bontva találhatóak. Legrészletesebb tagolásban — az anyag sokrétűségének megfelelően — a képzőművészeti kritikát csoportosították. A betűrendes életrajzi fejezet nagyon hasznos (és problémamentes).

A repertóriumban a lelőhely könnyen megtalálható: a megjelenés évének utolsó két számjegye, majd dőlt vonal után a megjelenés sorszáma, végül kettőspont és az oldalszám következik. Helyes szerkesztési elv, hogy a repertórium helyenként index-szerű. Gazdaságos és megkönnyíti az adathalmazban való eligazodást, hogy a szerkesztő

nem tünteti fel például a kritikákat tartalmazó fejezetben az ismertetések, bírálatok önálló címét. Ugyancsak helyeselhető, hogy elhagyta a különféle hozzászólások, vitacikkek címeit. A repertóriumot példás személy- és földrajzinév-mutató egészíti ki.

A repertórium további köteteinél hasznos volna a mostaninál szigorúbb válogatás és az alcsoportok számának csökkentése. Végül még egy megjegyzés: minél hamarabb jelennek meg a következő kötetek, annál jobb! Az évfordulóra kiadott csonka repertórium csak a kezdetet jelzi. Igazi hasznát csak akkor vehetjük, ha mind a 25, sőt a következő évek anyagát is kezünk ügyében találhatjuk. (*Válogatott repertórium 1957—1965. Lapkiadó Vállalat, 1981. 576 l. — 50 Ft*)

Merkovszky Erzsébet

Könyvtári kis tükör Ajánló könyvjegyzék

Magyar szépirodalom 1945—1979

Jó ütemben gyarapodik a Tükör-sorozat; legújabb darabja, a magyar szépirodalom, immár az ötödik kötete. (Az előzmények: *Gyermekirodalom; Általános művek, filozófia, pszichológia, valóság; Társadalomtudományok; Irodalomtudomány, nyelvészet*. Ismertetésüket lásd a *Könyvtáros* 1979/6., 1981/7., 8., és 1982/2. számaiban.)

Nem kétséges — miként erre a szerkesztők is rámutatnak —, hogy ajánló könyvjegyzéket készíteni a magyar irodalom *egészéről* roppant nehéz vállalkozás, s ha ez esetünkben *alapjában véve* (tehát a könyvek kiválasztásában) mégis sikeresnek nevezhető, a szerkesztők legnagyobb dicsérete.

Fő szempontjuk az *értékek* számbavétele és népszerűsítése volt, bibliográfiájuk célja ugyanis a tájékoztatás, az olvasók eligazítása és *orientálása*, ami csak igen határozott, erős rostálás révén valósulhatott meg. A szerkesztők mégsem vádolhatók szűkkeblűséggel, legföljebb a most harmincas nemzedék teljes mellőzésén — az egyetlen *Balázs József* kivételével — lehetne vitatkozni, azt pedig külön is meg kell említenünk, hogy a magyar irodalom (szépirodalom) körét nem szűkítették le a magyarországi termésre. A nem magyarországi magyar nyelvű irodalom mindig is hozzátartozott az „egyetemes” magyar irodalomhoz, különféle

okok miatt azonban mintha csak a közelmúltban vált volna érvényessé ez az elv. Mindenképpen jó tehát, hogy e bibliográfia szerkesztői szerető gondoskodással tudatosították a magyar irodalom, a magyar írásbeliség egységét.

A kötet felépítése igen egyszerű — talán túlságosan is az. Elöl az antológiák, gyűjteményes kötetek címei sorakoznak, utánuk az egyes szerzők műveinek adatai betűrendben. Vitáznunk kell ezzel a felépítéssel, hiszen a válogatás nem szakembereknek készült, ezért az olvasók kereső (vissza-kereső) logikájának *több változatát* kellett volna a bibliográfiának követnie. Az ugyanis csak az egyik alapeset, hogy az igényesebb olvasó a szerzői betűrend szerint keres olvasnivalót (így van ez a „kedvenc” szerzők esetében), de az is nagyon valószínű, hogy egy *téma*, egy *korszak* (a mű keletkezéséé, illetve a mű cselekményéé) vagy éppen egy *műfaj* iránt érdeklődik (mindenképpen feltételezhető, hogy ez is *érdekelheti*). Ennélfogva tehát legalább a műfajok és a korszakok szerinti bontás, csoportosítás is indokolt lett volna, a szerzők — egy névmutató segítségével — ilyen tagolás esetén is visszakereshetők lettek volna.

Egyébként friss és eleven az összeállítás: általában a legutolsó kiadások, s ha csak lehet, az ösz-

szes, az összegyűjtött vagy a válogatott művek szerepelnek a felsorolásban. A regisztrált szerzők és műveik — jelentéktelen kivételtől eltekintve — méltán szerepelnek a 656 tételes könyv valamelyik helyén. Legfőjebb azon szerzők, illetve művek miatt sajnálkozhatunk, akik vagy amelyek *nem* kerültek be a válogatásba. Aligha érdemes azonban vitatkozni emiatt, hiszen nem válhat parttalanáná egyetlen hasonló jellegű és célú kiadvány sem.

Örömmel észleltük, hogy a bibliográfia elfelejtett, csak a szakemberek által számon tartott értékeket is regisztrál: például *Cserhát József, Habán Mihály, Horváth István, Hunyadi István, Kis Ferenc, Lakatos István, Lukács László, Nagy Imre* műveit. Jók a válogatás belső arányai is: éppen ez a helyes értékorientáció fő biztosítója. Méltó he-

lyére került itt többek között *Kemény Zsigmond*, ugyanakkor — úgyszintén igen helyesen — csak egy-két műre korlátozódik az olyan, terjedelemre hatalmas életművek bemutatása, mint például *Kolozsvári Grandpierre Emilé, Hegedüs Gézáé* vagy éppen *Passuth Lászlóé*. (Túlzsának tűnik viszont *Kodolányi János* 16 tételes szerepeltetése.)

A szerkesztők szakértelmét és ügybuzgalmát tapasztalva végig a kötetben, minden bizonnyal csak technikai hibaként kell megemlítenünk, hogy *Pap Károly* hiányzik a válogatásból. (*Összeállította és szerkesztette — Simon Zoltán gyűjtésének felhasználásával — Fodor András, Táborossy Zoltán és Vajda Kornél. 1981. [1982] OSZK KMK — Népművelési Propaganda Iroda. 242 l. 34,— Ft*)

Monostori Imre

A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája 1967–1977

Jakabffy Imre régészeti bibliográfiájának ez a kötete folytatása az 1954-ben megjelent „Banner—Jakabffy”-nak, amelynek második, az 1954–1959. évekre vonatkozó része 1961-ben, harmadik része — az 1960–1966-os évek anyagával — pedig 1968-ban jelent meg. (Sajnálatos, hogy az egykori társszerző, a kiváló *Banner János* professzor 1971-ben elhunyt.) Ez az új kötet az 1967 és 1977 közötti években Magyarországon és a Közép-Dunamedence más országaiban (Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Kárpát-Ukrajna) megjelent, a területnek az őskortól lényegében a X. század végéig tartó korszakairól szóló irodalmat regisztrálja. (Természetesen bizonyos esetekben — például a témát érintő tudományos konferenciák esetében — olyan kiadványokat is számba vesz, amelyek az említett országokon kívül jelentek meg.)

A bibliográfia e kötete beosztását tekintve lényegében megfelel az előző köteteknek. Vannak azonban bizonyos változtatások is, amelyeket *Jakabffy Imre* előszavában megindokol, de ezek inkább a szakemberek számára fontosak, a könyvtáros használó a változások ellenére is igen jól eligazodhat a bibliográfiában. Noha *Jakabffy Imre* — részben terjedelmi, részben anyaggyűjtési és

egyéb szempontok miatt — szándékosan kihagyta bizonyos rokon- és határterületi tudományok irodalmát, e területek legfontosabb régészeti vonatkozású közleményeinek címlírásai mégis megtalálhatók a fejezetekben.

A 8394 bibliográfiai tételt tartalmazó munka öt nagy fejezetre, ezeken belül alfejezetekre és alcsoportokra tagolódik. Az első fejezet az általános műveket regisztrálja: a bibliográfiákat, összefoglaló műveket, ásatási jelentéseket, *helytörténeteket*, valamint a régészeti mozgalommal, a tudományág történetével, a múzeumokkal foglalkozó, továbbá a társ- és segédtudományokra vonatkozó műveket — általában a megjelenés helye, pontosabban országa szerinti beosztásban. A második fejezet az őskorra (őskőkor, újkőkor, rézkor, bronzkor, koravaskor, késővaskor) vonatkozó régészeti publikációkat sorolja fel, s e fejezetet is — csakúgy, mint az összes többi — az adott korszakra, illetve témára vonatkozó általános művek leírásai vezetik be. A legterjedelmesebb a harmadik fejezet, amely az ókori tárgyú régészeti műveket veszi számba, két alfejezetre bontva. Az első a római birodalomnak a Közép-Dunamedencéhez tartozó provinciáival foglalkozik a következő csoportosításban: történelmi művek, földrajz, népes-

ség, helytörténet, topográfia, ásatási jelentések — az utóbbi három témát a szerkesztő földrajzilag is bontja —, ezt követik a gazdasági életre, majd az államszervezetre, az építményekre, eszközökre, feliratokra és köemlékekre vonatkozó művek leírásai, s ebben az alfejezetben található még a numizmatika, a művészet, a temetkezés és vallás irodalmának címanyaga is. A második alfejezet pedig a római birodalom határain kívüli, de a tárgyalat földrajzi egységen belüli területek (Barbaricum) e korszakra vonatkozó régészeti irodalmát tárja fel szintén földrajzi bontásban. A negyedik fejezet a korai középkor egyes korszakainak könyvészetét öleli fel: az általános részt (történeti művek, bizantinológia) a hun korszak, a germán korszak, az avar korszak és a szláv korszak irodalmának címei követik, s a fejezetet a román eredetkérdésre vonatkozó művek adatai zárják. (Ez utóbbi témával kapcsolatban Jakabffy Imre előszavában megjegyzi, hogy a román eredetkérdésben „a bibliográfusnak nincs joga . . . dönteni; a dákoromán kontinuitást különböző szinten állító hatalmas irodalom hiánytalan felgyűjtése azonban csaknem kivihetetlen.”)

A magyarság őstörténetével az utolsó, ötödik fejezet foglalkozik, s itt ismét idézek a szerkesztő előszavából: „A magyar őstörténet és eredetkérdés irodalma időszakunkban lendületesen gyarapodott. Szerzői természetesen többnyire magyarok, de igen gazdag adalékokat produkáltak másutt is, főleg a Szovjetunióban, ahol a finnugor őshazától a magyar honfoglalásig az előmagyarok élete régészetiileg is tapintható nyomot hagyott.” E fejezet címanyaga három részre tagolódik: 1. eredetkérdés, őshazakutatás (általános művek, néprajzi, művelődéstörténeti vonatkozások, hitvilág, ősrás, nyelvészeti vonatkozások, valamint egy olyan új téma, mely e bibliográfiának korábbi kötetekben még nem szerepelt: az őstörténeti „csodabogarak”); 2. a honfoglalás, államalapítás

kora (történeti művek, emlékművek — ez földrajzi felosztásban —, numizmatikai művek); 3. a szélek, besenyők, kunok, jászok irodalma.

Szeretném felhívni a figyelmet az említett új témára, az őstörténeti „csodabogarakra”. Ez az utóbbi jó néhány év alatt ismét divatba jött tudománytalan vagy áltudományos magyar eredetelméletekkel foglalkozik. A legközismertebb ezek közül a „sumér—magyar rokonság”. (E művek többnyire külföldön — leginkább bizonyos dél- és észak-amerikai államokban — jelennek meg, de nem egy közülük itthon is közkézen forog, és e sorok írója személyesen is tapasztalta, hogy milyen sok embert nyerne meg ezek a — gyakran már teljesen idéten — elméletek.) A szerkesztő e művek közül is regisztrálja a „leghíresebbeket” (*Bobula Ida* műveit például), de ugyanitt felsorolja ezeknek az elméleteknek a kritikáit is. Ismét a szerzőt idézve: „minthogy az őshazát kereső, új hazát találó dilettánsoknak még a műveltebb hazai körökben is akadnak híveik, ezért az őket megbíró szakemberek véleményét külön csoportba soroltam.” Mondani sem kell, mekkora segítséget nyújtva ezzel kivált a közművelődési könyvtársoknak!

A bibliográfia nem tartalmaz külön tárgymutatót, mivel a tartalomjegyzék szerkezete ezt jórészt pótolja, megtalálhatjuk azonban benne a folyóiratok és a sorozatok rövidítéseit, a több néven szereplő helységek jegyzékét, valamint a bibliográfiában említett nevek mutatóját. A bibliográfiai tételekben különböző jelek utalnak az illető műben található illusztrációkra, a művekkel foglalkozó recenziókra s bizonyos esetekben az 1968. évi kiadásra. A bibliográfia tartalomjegyzékét és előszavát német, francia és orosz fordításban is megtalálják a külföldi használók. (*Akadémiai, 1981. 375 l. — 100 Ft*)

Székely Dániel

Láttuk

az Egyesült Izzó szakszervezeti könyvtárának szakkatalógusát, amely 1980 óta számítógép segítségével készül. A könyvtár mintegy 15 ezer kötetes ismeretterjesztő könyvvállományáról a gyár R—40-es számítógépének segítségével állították elő a katalógust, melyben az egyes műveket az ETO szakszervezet szerinti rendezték. A szakszervezetek közül a

művek szoros betűrendben találhatóak. A könyvtár munkatársai által kitöltött adatlapok alapján az új gyarapodást a számítógéppel negyedévenként dolgozza fel, a gép pedig besorolja a korábbi leírások közé. Így negyedévenként új, kumulált katalógust produkálnak. A kiselejte-

zett művek adatait évenként egyszerűen törlik a nyilvántartásból. A gépi feldolgozási mód lényeges időmegtakarítással jár, mivel a könyvtárosoknak egy műről mindössze egy adatlapot kell kitölteniük, melynek adatai azután minden kívánt szakszervezetben megjelennek. A negyedévenként készülő kötetek előállításához kb. egy óra gépidőt igényel. (Sz. S.)

A **Magyar Könyvszemle** idei második számában két cikk is tanúsítja a kötetstáblákban talált, illetve található töredékek fontosságát. Ezzel az új forrás-lehetőséggel néhány éve a *Könyvtáros* egyik írása (*Vértesy Miklós*: Kódextöredékek kutatása. Beszélgetés Mezey László professzorral. 1976/2. sz.) is részletesen foglalkozott, s a mostani két közlemény újabb nagy értékek előkerüléséről ad hírt. *Szelestei N. László* arról számol be, hogy a pécsi püspöki könyvtár tulajdonában levő, II. Ulászló korából származó kancelláriai formuláskönyv restaurálása során, amelyet 1980-ban végeztek az Országos Széchényi Könyvtárban, a kötetstáblában a magyarországi reformáció korai szakaszáról való tudásunkat új adatokkal kiegészítő számos fontos töredéket találtak. Egyebek között rábukkantak két, Miskolcon kelt városi kiváltságlevélre, több levéltöredékre, zeneelméleti jegyzetekre, magyar nyelvű receptekre és négy, magyar szövegű énekeket tartalmazó kottáslapra. Ez utóbbiakat *Dobszay László* tanulmánya (A magyar Graduál-irodalom első emléke) elemzi, s a fellelt új zenetörténeti forrást *Miskolci Graduáltöredékek* nevezi el.

A töredékek egyházi tulajdonban levő dokumentumokból kerültek elő, amelyek restaurálása állami segítséggel folyik. Eredményeiről *Beöthy né Kozocsa Ildikó* áttekintéséből értesülünk (Egyházi könyvtárak állományvédelme Magyarországon): eszerint a kulturális tárca támogatásával 1972 óta folyó munkák során 1980 végéig az egyházi gyűjtemények megóvásra, illetve megmentésre szoruló pergamen- és papírkódexeknek, valamint ősnymtatványainak nagy része a szakemberek kezébe került. Kilenc év alatt egyedül az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorai több mint háromszáz dokumentumot hoztak helyre. Ha továbbra is ilyen ütemben folyik a munka, néhány év múlva nem lesz veszélyeztetett állapotban levő kódex és ősnymtatvány az egyházi gyűjteményekben. A cikk az utolsó öt-hat évben restaurált 11 dokumentum helyreállításának leírásával jól érzékelteti e munkálatok nehézségeit; a sikeres helyreállítás látható eredményeit, esztétikai értékeit pedig fényképekkel szemlélteti.

A Könyvszemle egyéb cikkei, közleményei a XVII. század elején élt nagyszombati polgárok egyik csoportjának művelődést pártoló tevékenységéről (*Heltai János*), Bessenyei Györgynek a Tudományos Akadémia felállítása érdekében írt második, 1802-ből származó röpiratáról (*Kökay György*) és a könyvtörténet levéltári forrásairól (*Dóka Klára*) szólnak. Az utóbbi írás a Fővárosi Levéltár könyvjegyzékei alapján néhány 18–19. századi magánkönyvtárra és intézményi könyvgyűjteményre (például a Rókus kórházéra) hívja fel a figyelmet.

A **Tudományos és Műszaki Tájékoztatás** 1982/7-es száma érdekes beszámolót közöl azokról a tapasztalatokról, amelyeket a SZTAKI (MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet) munkatársai szereztek a nemzetközi adathálózatok révén kiépített párbeszéd (online) számítógép-kapcsolatokról. A kísérleti időszak 1979-től 1981 végéig tartott, s a közvetlen kapcsolatok a SZTAKI által létesített adatvégállomás és hálózati csomópont, illetve postai és nemzetközi adatátviteli vonalak és hálózatok segítségével valósultak meg. A külföldi számítástechnikai forrásokat részben szakirodalmi információkeresésre, részben számítások, modellezések elvégzésére vették igénybe. A tapasztalatok szerint egy óra alatt 2–3 témára való szakirodalmi információt lehetett kikerestetni, egy-egy téma bibliográfiai információkeresésének költségei 40–60 dollárra rúgtak, akár az európai ESA (Európai Űrkutatási Ügynökség), akár az amerikai Lockheed adatbázisaiból történt az információszerezés. Az adatbázisok párbeszéd használatát összesen 39 intézmény körülbelül 160 munkatársra próbálta ki; a legnagyobb érdeklődést a kutatóintézetek tanúsították, mégpedig elsősorban a vegyészeti (gyógyszerészeti), valamint a mezőgazdasági és élelmiszeripari témákban. A cikkíró, *Tóth Beatrix* felhívja a figyelmet a svájci Radio-Suisse adatbázisaira is, amelyek olcsóbban vehetők igénybe, mint az említett két adatforrás.

- *Kincses István* (Országos Találmányi Hivatal) az elmúlt évtized közepén Bécsben létrehozott nemzetközi szabadalmi központ, az INPADOC tevékenységét, szolgáltatásait ismerteti. E központ adatbázisa 1980 elején már 7,5 millió dokumentumot foglalt magában. Az INPADOC együttműködő partnere a Szovjetunió találmányi hivatala is, amely a KGST-országok szabadalmi dokumentumainak bibliográfiai adatait eljuttatja hozzá, tőle pedig mérsékelt díjazás ellenében mágnesszalagokat kap, amelyeket a szocialista országok találmányi hivatalainak is átadhat. A Magyar Országos Találmányi Hivatal 1976 óta rendelkezik ilyen mágnesszalagok másolataival. A bécsi központ heti közlönye, az *INPADOC Patent Gazette* 1978 óta megtalálható a Szabadalmi Társaság Mór utcai olvasótermében — kár, hogy információs lehetőségeiből még kevesen méritenek.

A TMT egyéb írásai, referátumai bemutatják a fejlődő országok kereskedelmét segítő nemzetközi központot (International Trade Centre), amely 1964-ben alakult Genfben; foglalkoznak Ausztrália információs politikájával, az angol nemzeti könyvtár kölcsönző részlegének, a híres British Library Lending Division-nak 1980—1981. évi tevékenységével (a BLLD Angliából beszerzett könyveinek áremelkedése az előző két évhez képest átlagosan 20,6, az USA-ból vásároltaké 11—26 százalékos volt), a könyvtári és információs szolgáltatásokban alkalmazható technológiai innovációkkal, valamint a könyvtári együttműködéssel. A kooperációról szóló írás, amelyet a *Bibliothek, Forschung und Praxis*-ban megjelent eredeti alapján szemlész a TMT, meglehetősen szkeptikus és ironikus hangvételű. Ilyen mondatokat olvashatunk ismertetésében: „A könyvtárosok hajlama központi katalógusok létesítésére olyan erős, hogy az már valamiféle veleszületett tulajdonság-

nak tekinthető, hasonlóan némely állatfajtának azokhoz a magatartásformáihoz, amelyekre eddig a tudomány nem talált magyarázatot.” Vagy: „A kooperáció legértékesebb formája a tapasztalatok, gondolatok cseréjét elősegítő megbeszélés, a *konferencia*. Így a könyvtárak együttműködésének legcélravezetőbb módja is egy, a kooperációval foglalkozó konferencia lehetne.”

A **Könyvtári Jegyzések** című Békés megyei híradó idei első számának legfőbb erénye — korábbi számaihoz hasonlóan — az igen határozott törekvés arra, hogy helytörténeti, helyismereti írásokat, műhelymunkákat segítsen napvilágra, támogassa a könyvtárak és könyvtárosok hagyományfeltáró tevékenységét, első próbálkozásai vagy kiérlelt munkáik számára nyilvánosságot teremtsen. Így közli a mostani szám *Szakács István* feldolgozásának első részét a battonyai olvasóegyletek történetének első, 1850-től 1914-ig terjedő időszakáról; publikál egy, *A legnagyobb magyar falu* című könyv adatgyűjtésével kapcsolatban ismeretlen Darvas-levelet, melynek címzettje *dr. Sós József* Kossuth-díjas professzor — 1936-ban még orosházi orvos — volt. Az 1973-ban elhunyt Sós Józseffel — akinek 75. születési évfordulójára bibliográfiát is kiadtak az orosháziak — más vonatkozásban is foglalkozik a **Könyvtári Jegyzések**: *Beck Zoltán* adalékai *Bakó József*hez fűződő barátságát dokumentálják. (*Bakó József* költő volt, és élete utolsó szakaszában pályatársunk — könyvtáros — is.) *Czeglédi Imre* az utcanév-gyűjtéssel és -feldolgozással kapcsolatban állított össze rövid módszertani alapvetést; *Varga Gáborné* pedig a megyei, illetve megyei vonatkozású 1981. évi kiadványok jegyzékét tette közzé. E jegyzékben nemcsak a megyei könyvtár és a *Békési Műhely* számos bibliofil kiadványának leírására bukkantunk, hanem néhány fontos néprajzi munka és olyan kézikönyvek címére is, amelyek nem hiányozhatnak az igényesebb általános, illetve társadalomtudományi gyűjtőkörű könyvtári gyűjteményekből (*Kristó Gyula*: Békés megye a honfoglalástól a török világ végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében; *Sisa Béla*: Békés megye műemlékei 1—2. köt.).

A híradó egyéb írásai is érdekesek: beszámolnak a megyei könyvtár építkezéséről, az orosházi Mezőgép Vállalat szakszervezeti könyvtárának és a húszéves gyulai román nemzetiségi fiókkönyvtárnak munkájáról, és értékeli a *Békés megyei Népújság* könyvtárakkal foglalkozó, 1981. évi cikk- és híryanagát. (Az elmúlt évben 174 alka-

lommal irt a megyei napilap a könyvtárak tevékenységéről; a megye 32 települése szerepelt cikk- vagy híryanagában.) *Balogh Ferenc*nek erre az írására mint más híradókban is feldolgozható témára felhívjuk a megyei könyvtárak figyelmét.

A Könyvtári Híradó, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója júliusi számában közli a főváros II. kerületét bemutató, a könyvtár székházában rendezett kiállítás megnyitóján elhangzott, a kerület tanácselnöke által tartott beszéd szövegét, valamint a VIII. kerületi tűzoltóság parancsnokának 6/1982. sz. körlevelét; hírt ad a kerületi könyvtárak életének kisebb-nagyobb eseményeiről, s hasonmásokkal dokumentálja a központi intézmény és a hálózat munkájának sajtóvisszhangját. Mindezzel a híradó nem lépne túl egy intern gyorstájékoztató szerepkörén, ha nem közölné *Műhely* rovatában összefoglalást a hazai tezaurusz-kutatás jelenlegi helyzetéről. *Faragó Éva* jól informáló áttekintése e kutatásoknak nemcsak mai helyzetéről szól, hanem múltjáról is foglalkozik.

A Pest megyei Könyvtáros 1982/1—2-es jelzésű, összevont száma nemcsak terjedelmileg dupla szám, hanem megelőző számainál tartalmilag is gazdagabb, változatosabb. Két beszámoló áll a szám élén: az egyik a megye tanácsi közművelődési, a másik iskolai könyvtárainak elmúlt évi működési adataival, helyzetével foglalkozik. Mindkettő nemcsak az eredményekkel, hanem a fejlődést akadályozó tényezőkkel és a fejlődés meglassulásának tényeivel, illetve jeleivel is foglalkozik. A tanácsi közművelődési könyvtárügyben például 25 településen nőtt a könyvtárak alapterülete, összesen 1047 négyzetméterrel, de 4 helységben csökkenés is van: 203 négyzetméterrel. 69 településen az intézmények alapterülete az egyáltalán nem magas megyei átlag alatt van. Az ezer lakosra jutó alapterület 16 helységben nem éri el a 10 négyzetmétert sem: Szigetszentmiklóson például csupán 5,1, Pécelen pedig 4,7 négyzetméter! A főfoglalkozású könyvtárosok száma 1981-ben 13-mal növekedett — Tápiószelén és Farnoson helyi erőforrásból —, de még 27 olyan, 3 ezer lakoson felüli település akad, ahol nincs főhivatású könyvtáros. Az egy lakosra jutó gyarapítási keret elérte a 8 forintot, de 11 intézményben még a 4-et sem éri el; Valkón 1,2, Bagon pedig 0,9 Ft! Ismét egy bizonyító adat az új, sokrétű szolgáltatást nyújtó könyvtárak vonzásáról: Vácón több mint 10 százalékkal, 552-vel nőtt az olvasók szá-

ma. (Ennek magyarázatára érdemes elolvasni a híradó más helyén egy részterülettel, a színvonalas hangtári munkával foglalkozó váci beszámolót.) Az olvasólétszám csökkenésének egyik okára Dunakeszivel kapcsolatban hoz példát az értékelés: ott a fiókkönyvtárban — a fenntartó engedélyével! — az őszi—téli időszakban tartottak állományellenőrzést. 41 intézményben az olvasók aránya nem éri el a lakosság 10 százalékát sem, 12-ben pedig 6 százalék alatt van, a legalacsonyabb Pilisszántón: 3,2 százalék! Öröndetes, hogy a megyében az elmúlt évben 370 ezer forinttal nőtt a beszerzésre fordított összeg 1980-hoz képest.

A híradóban még tanulmányúti beszámolót (NDK), könyvtár bemutatót (Ócsa, Falu Tamás Nagyközségi Könyvtár; a megyei könyvtár helyismereti gyűjteménye), könyvtárosportrét (*Antal Domokosné* kocseri általános iskolai könyvtáros) olvashatunk, valamint egy beszámolót a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásról (Gödöllő). Két tárgykört külön is ki kell emelnünk: a könyvtár és az óvodás korúak kapcsolatát a ceglédi tapasztalatok alapján (az írás szerzője Temesvári vagy Temesi Mihályné — a folyóirat két helyen kétféleképpen közli a nevet; az elírást nem tekinthetjük véletlennek, mert ilyen nagy tömegű sajtóhibát, helyesírási hibát nyomtatott könyvtári híradóban még nem számoltunk össze!), valamint a könyvtárkezelői tanfolyamokról szóló értékelést. Mivel ez javaslatokat is tartalmaz, és két hallgató véleményét is közreadja a híradó, s ezek nem egyeznek meg a könyvtárkezelői tanfolyamok könyvtárpolitikai megítélésével — illetve e megítélésekben szintén vannak nézeteltérések a könyvtárpolitika irányítói és alkalmazói között —, helyes volna, ha a Pest megyei Könyvtáros következő számaiban visszatérne a könyvtárkezelői tanfolyamok kérdésére, és megszólaltatna autentikus személyeket is.

A **Városi Szemle** 1945 és 1948 között megjelent évfolyamairól adott ki 200 példányban sokszorosított repertóriumot az Országgyűlési Könyvtár. Az 1908-tól 1918-ig, majd 1926 és 1948 között megjelent közgazgatási és statisztikai folyóirat első öt évfolyamának mutatóját *Közhalmi Béla* készítette el 1913-ban, az Országgyűlési Könyvtár pedig a közel-múltban tervbe vette a teljes feltárást is. A felszabadulás utáni időszak repertóriumát *Bajnokné Szécsény Réka* állította össze 300 tételben, a közlemények megjelenésének sorrendjében. A keresést a tételszámokra utaló név-, tárgy- és földrajzi mutató könnyíti meg. (1981. 67 l.)

Gyermekfoglalkozásokhoz állított össze és jelentetett meg módszertani útmutatót a Győri Városi Könyvtár. *Tóth Árpádné* sokszorosításban közzétett munkája tíz forgatókönyvet tartalmaz. Fejezetei: Ébredő természet; Játsszunk együtt verssel, dallal; Erdei esztendő; Győr, a folyók városa; Síp-pal-dobbal [a hangszerekről]; Köszöntünk ősz!; Tavaszi népszokások; Utazás a Balatonra; Népköltészet; Haszonállatok. Mindegyik forgatókönyv bevezetője megjelöli a rendezvény célját, a résztvevők életkorát, a felhasznált irodalmat, s közli a foglalkozás levezetésének vázlatát is, mégpedig gyakori hivatkozásokkal versekre, vers- és prózai lemezekre, énekekre, valamint a fellapozandó kézikönyvekre. (1982. 56 l.)

Az állományellenőrzés és az állományból való törlés megkönnyítésére a Kohó- és Gépipari Műszaki Könyvtári Hálózati Központ útmutatót adott ki, amely a 3/1975 (VIII. 17.) KM—PM együttes rendelet, valamint a 635/1978. sz. együttes irányelv szövegét egységes szerkezetbe foglalva közli: a rendel-

kezések szövege a sokszorosítással előállított füzetben mindig a páros oldalakon található, a részletekre vonatkozó útmutatások, magyarázatok pedig a páratlan oldalakon olvashatók. A könyvtárosokat az útmutató azzal is segíti, hogy részletes tárgymutatót csatolt a füzetbe. (1982. 81 l.)

Fiatalok könyvespolca címmel állományának 1972 és 1982 közötti gyarapodásáról tett közzé válogató jegyzéket a Kurityáni November 7. Művelődési Ház könyvtára. Az olvasótábori célokra összeállított, sokszorosított füzetben 140—150 mű címléírása található annotációk nélkül, szakrendi csoportosításban.

Az olvasás szerepe a munkahelyi művelődésben egy Volán vállalatnál a címe a Táncsics Kiadó gondozásában, *A szakszervezeti nevelő munka gyakorlatából* nevű sorozatban 5800 példányban megjelentetett füzetnek, amelyet *André Miklós* írt a Volán Tröszt 6. számú, debreceni vállalatnál szerzett könyvtári—művelődési tapasztalatairól. A háromezres dolgozót foglalkoztató vállalatnál a helyi közművelődés központi intézménye a könyvtár, amelynek olvasótáborát háromnegyed részben a szocialista brigádok tagjai alkotják. Az 1967 óta lendületesen fejlődő könyvtárban egységgé ötvöződtek a klub, a művelődési otthon, a körzeti könyvtár, a műszaki könyvtár teendői: benne folyik a politikai képzés, a felnőttoktatás, a szakmai továbbképzés, az ismeretterjesztő munka, a művészeti, szakköri tevékenység — mindez azonban a könyvtárhasználatra, olvasásra építve. A könyvtáros, *Papp Lajosné* egyben a művelődési bizottság titkára is. A füzet a könyvtár és a vállalati művelődési élet, a brigádmozgalmak kulturális eredmé-

nyeinek kivül a gondokkal is foglalkozik, érdekes kerekasztal-beszélgetés formájában szólaltatván meg az érdekelt tisztviselőket és a brigádtagokat. A jól megírt munka összefoglaló fejezete más szakszervezeti könyvtár-típusoknak és könyvtáraknak is kínál megszívlelendő tanulságokat. (1981. [1982.] 37 l.)

Médiatári szakirodalom. Ajánló bibliográfia a címe, illetve az alcíme a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ témabibliográfiai sorozatában megjelent 10. füzetnek. *A Borián Beatrix* által összeállított 135 tételes, a hazai és a külföldi szakirodalmat egyaránt feltáró témabibliográfia azoknak a könyvtárosoknak, gyűjteményvezetőknek kíván segítséget nyújtani, akik állományukat hangos-képes dokumentumokkal kívánják bővíteni, és szolgáltatásaikat ezekre is kiterjeszteni. Az ezer példányban nyomtatott jegyzék anyagának csoportosítása: Szabványok, könyvek; Fordítások; Folyóiratcikkek; AV-dokumentumok. (1982. 26 l.)

Olvasó ifjúságért 1982/1983 címmel az azonos nevű olvasómozgalom első évének tapasztalatairól adott közre ötlet- és módszergyűjteményt az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtárudományi és Módszertani Központ. *A Pelejte Tibor* szerkesztésében megjelent gyűjtőkötet tartalmazza a fiataloknak szóló pályázati felhívást, a *Zene és ifjúság*-akció szervezéséhez kiadott útmutatót; 11 beszámolót közöl az olvasómozgalom során a fővárosban és néhány megyében (Bács-Kiskun, Fejér, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Vas), illetve a vasasszakszervezet könyvtáraiban alkalmazott propagandamódszerekről, ötletekről és a tervekről, majd könyvtári beszélgeté-

sek, valamint egy rádiós könyvtárhasználati sorozat szövegének közzétételével ad mintát a hasonló helyi foglalkozásokra; végül pedig 1981 könyv- és hanglezerméséből válogatott jegyzékkel segíti az ifjúsággal foglalkozók tájékozódását. A nyomtatásban megjelentetett, tipográfiaiilag zsúfolt kötetben való keresést külön szerzői névmutató, cím-, továbbá előadói, közreműködői mutató könyvnyitja meg. (1982. 129 l.)

A könyv- és könyvtárhasználat szerepe és az iskolai könyvtárral szemben támasztott követelmények az 5. osztályos irodalomtanításban címmel igen alapos elemzés jelent meg a Szolnoki Megyei Könyvtár módszertani füzet sorozatában, *A Verseggy Könyvtár módszertani füzetek. Gyermekkönyvtári sorozat 5. jelzéssel. Nagy Mária* 300 példányban, sokszorosításban kiadott dolgozata rendkívül lelkiismeretesen vizsgálja meg az ötödik osztályos általános iskolai magyar irodalmi tananyagot a könyvtárhasználatra nevelés szempontjából, és szinte izekre szedve a tanterv, az 1980/81-es tanévben bevezetett irodalomkönyv és a tanmenet könyvtári vonatkozásait, a részletes kritika nyomán javaslatokat is tesz az általa felfedezett hibák kijavítására. A könyv függeléke fejezetenként csoportosítva közli az ötödik osztályos irodalomtanításban felhasználható művek jegyzékét — 155—160 könyv, 14 kézikönyv, 10 hanglezem —; ezeknek több példányban meg kell lenniük az iskolai könyvtárban. (1982. 68, XIX l.)

Válogatás szomszédaink XX. századi irodalmából címmel újabb bibliográfiai rölapok jelentek meg a Fejér megyei SZMT Központi Könyvtár *Kisbibliográfiák* nevű sorozatában. A 122. számú füzet a *csehszlovákiai magyar* irodalomról, a 123. számú az *ukrán* irodalomról, a 124. a *román*ról, a 125. a *jugoszláv*ról, a 126. pedig az *osztrák* irodalomról szól: mindegyik dióhéjban összefoglalja a szóban forgó irodalom e századával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, majd pár tételes olvasmányjegyzékkel közöl. A 122—125. sz. füzetek az *Olvasó ifjúságért* akció

jegyében készültek, az összeállítók a szakszervezeti hálózatban tevékenykedő dunaújvárosi és székesfehérvári könyvtárosok. — A Székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár a nyári utazási időnyre színes *könyvjelzőket* is kiadott: a néhány tételes könyvajánlást is tartalmazó *könyvjelzők Ausztriáról — és külön Bécsről is —, Romániáról és Bukarestről, az Ukrán Szocialista Köztársaságról, Csehszlovákiáról és Prágáról, Jugoszláviáról és Belgrádról, valamint a Duna folyóról* szólnak.

Miskolci Új Zenei Műhely címmel a miskolci II. Rákóczi Ferenc megyei Könyvtár zenei részlegéhez kapcsolódó modern zenei műhely 1976 és 1982 közötti hangversenyei-

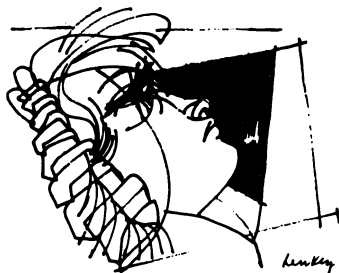
nek krónikáját jelentette meg 150 sokszorosított példányban a megyei könyvtár. *Dr. Benkő Csabáné* összeállítású időrendben közli a hangversenyek — évente hat miskolci és további négy-öt, más városban lebonyolított rendezvény — műsorát, majd az úgynevezett *Repertórium* fejezetben külön-külön betűrendes csoportosításban felsorolja a műhely által, illetve vendégegyüttesek, -előadók által bemutatott műveket, a műhely tagjait, a vendégművészeket; végül éva-donként számba veszi a MŰZM tevékenységének sajtó- és rádióvisszhangját. (1982. 86 l.)

Az ateizmus és a valláskritika nemzetközi cikkbibliográfiája nevű repertórium-sorozatának 1973. és 1974. évi, XIV-es, illetve XV-ös jelzésű füzetét adta ki 400 példányban, sokszorosításban a Budapesti Egyetemi Könyvtár. Az összeállítók, *Ákos Károly, Pelle József és Bezenyi Béláné* a repertóriumok elején a feldolgozott folyóiratok több száz tételes betűrendes jegyzékét közlik, majd hét fejezetben, ezeken belül pedig több alfejezetben szerzői betűrendes csoportosításban úgy sorolják fel a vonatkozó közleményeket, hogy az idegen címek magyar fordítását is megadják, végül a szerzők és a címekben szereplő nevek betűrendes jegyzékével és több nyelvű tartalomjegyzékkel zárják a két cikkbibliográfiát. (1981. 131 és 162 l.)

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat kiadványai 1977—1981 című jegyzék, amelyet a TIT központjának könyvtára állított össze, a társulat által a hetedik küldöttgyűlés óta megjelentetett munkákat sorolja fel. A 750 példányban kibocsátott jegyzék és a korábbi három hasonló összeállítás immár 1953-tól napjainkig lehetővé teszi a TIT kiadványainak áttekintését. Az összeállítás a társulat publikációit a kiadók szerint (az országos központ, a nyári egyetemek, az Uránia csillagvizsgáló, a Planetárium, a Természettudományi Stúdió, a szakosztályok — társadalomtudományi, természettudományi —, a budapesti, illetve a megyei szervezetek), évenkénti csoportosításban, ezeken belül pe-

dig szerzői betűrendben sorolja fel, és közli a TIT folyóiratainak, szakosztályi közlönyeinek, valamint belső tájékoztatóinak adatait is. Az 541 tételes összeállítás használatát névmutató könnyíti meg. (1982. 126 l.)

Miskolc könyvtárai a művelődés, a tanulás és a kutatás szolgálatában címmel nagy példányszámú, tízezer példányban nyomtatott kalauzt adott közre a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem. *Zsidai József* puritán, a legfontosabb tudnivalókat azonban tartalmazó, könnyen áttekinthető összeállítása a megyei könyvtárra, a városi könyvtári hálózatra, a területi feladatokat is ellátó iskolai könyvtárakra, illetve közös fenntartású könyvtárakra, a nyilvános és a nem nyilvános, nagyobb szakszervezeti könyvtárakra, valamint a Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárára hívja fel az olvasók figyelmét. (1982. 11 l.)

Űr kutatás, űrtechnika és földi alkalmazásai címmel bibliográfiát adott ki a szovjet űr kutatás negyedszázados évfordulója alkalmából az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, valamint a Szovjet Kultúra és Tudomány Házának tudományos-műszaki könyvtára az állományukban meglevő orosz nyelvű, az utóbbi öt évben megjelent szakkönyvekről. A *Szovjet könyvek ajánló jegyzéke* nevű sorozatban kiadott, többnyire felsőfokú képzettséget feltételező, 115 tételes bibliográfiát *dr. Ferencz Kárpát* fizikus állította össze, és ő készítette a kiadványok annotációit is. (1982. 85 l. soksz.)

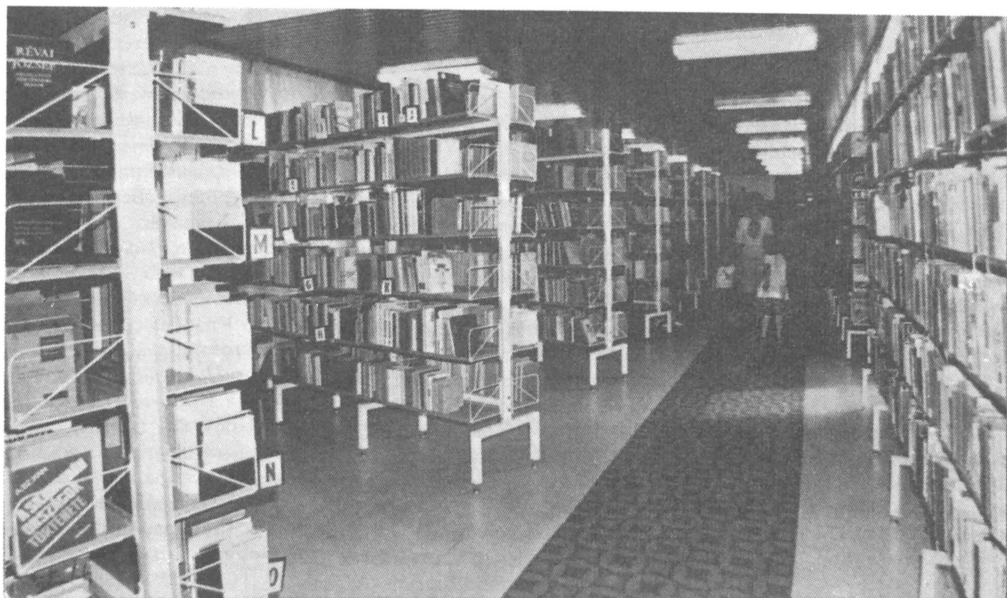
Ismét több könyvtár jelentkező folyóirat-katalógussal: A *Békes megyei Könyvtár* a megye közművelődési, üzemi (vállalati) és intézményi könyvtáraiba 1981-ben járattott 973 hazai és külföldi szakfolyóirat betűrendes lelőhely-jegyzékét tette közzé *Balogh Ferenc* összeállításában, 200 sokszorosított példányban. A *Nógrád megyei Könyvtár* által 400 példányban kiadott — szintén sokszorosított — lelőhely-jegyzék ugyancsak az elmúlt évi helyzetet rögzíti; de ebben a 65 könyvtár, vál-

alat és intézmény 912-féle periodikumát — köztük 307 külföldit is — felsoroló folyóirat-katalógusban az összeállító, *Ferencz Rudolf* szakrendi csoportosításban is közli a folyóiratok címét. Szűkebb területet és állományt vesz számba a KG—INFORMATIK hálózatfejlesztési osztálya és a Fejér megyei Könyvtár által közösen az idén is kiadott, *Külföldi folyóiratok Székesfehérvár műszaki könyvtáraiban és a megyei könyvtárban* című, hét könyvtár állományát feltáró 349 tételes betűrendes, de szakmutatót ugyancsak tartalmazó, sokszorosított jegyzék. A *Külföldi kurrens időszakai sajtótermékek az Országgyűlési Könyvtárban 1982* című, *Setényi Mátyásné* és *Zolnay Vilmosné* által összeállított, 150 példányban sokszorosított katalógus anyaga igen gazdag, 1234 tételes. A betűrendes részt itt a tételekre utaló földrajzi mutató egészíti ki, és külön részben megtalálható a nemzetközi szervezetek, intézmények, társaságok által kiadott folyóiratok címanyaga is.

Szeptember 1-ig a szerkesztőségbe érkezett periodikus kiadványok: *Gazdaságpolitikai Tájékoztató 1982/6. sz., június, 7. sz., július* (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Gyarapodási jegyzék 1981/6. sz. Olasz és spanyol nyelvű könyvek* (Állami Gorkij Könyvtár); *Gyarapodási jegyzék 1981/2. sz., második félév* (Állami Gorkij Könyvtár, kotta- és hanglezetár); *Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről* (1982/1. sz.) 2. *Audio-vizuális technika*. Tartalma: *Zsebdiktáfon Philips 585 és visszahallgató készülék Philips 187, Stúdió-magnetofon STM—300, Sztereo lemezjátszó SL—102, Riporter-magnetofon R—7 típus*; (1982/2. sz.) 1.

Számítástechnika, 5. Szervezési technika. Tartalma: *Könyvtári biztonsági rendszer LÁDI—3000, Adat- és szövegfeldolgozó rendszer CTM dialog-system modell 900, Vonalkódolvasó készülék Model 9300, Vonalkódnyomtató berendezés Model 8220* (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1982. augusztus* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Kohászati új külföldi könyvbeszerzések 1982*. Melléklete: *Mutatók* (Kohó- és Gépipari Műszaki Könyvtári Hálózati Központ); *Könyvtári Tájékoztató 1982/8. sz., augusztus*. Melléklete: *Hanglemmez ajánlójegyzék gyermekek számára* (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); *Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke. 1982. második negyedév* (Országgyűlési Könyvtár); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája. Index 1981* (OSZK, KMK); *OMIKK Híradó 1982/6—7. sz.* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Rövid Úton. Pedagógiai és közművelődési folyóirat-szemle. 1982/1. sz.* ([A Szolnok megyei] Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár — Verseygy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok); *Szociológiai Információ. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája. 1981/2. sz., II—III. negyedév* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról. „A”-sorozat. Referátumok 1982/7. sz., „B”-sorozat. Bibliográfia 1982/7. sz.* (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból. 1982. július* (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára. 1982/7. sz., július* (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Újabb külföldi szerzemények (tudományos és ismeretterjesztő művek) 1982/1. sz., január—február* (FSZEK); *Új kutatási és műszaki fejlesztési jelentések az Országos Műszaki Könyvtárban. 1982/2. sz., február, 1982/3. sz., március, 1982/4. sz., április* (OMIKK); *Új szakkönyvek az Országos Műszaki Könyvtárban. 1982/3. sz.* (OMIKK).

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA   **és**   **TÉKA**
típusú bútorainkat

MEZŐGÉIPARI

SZÖVETKEZETI

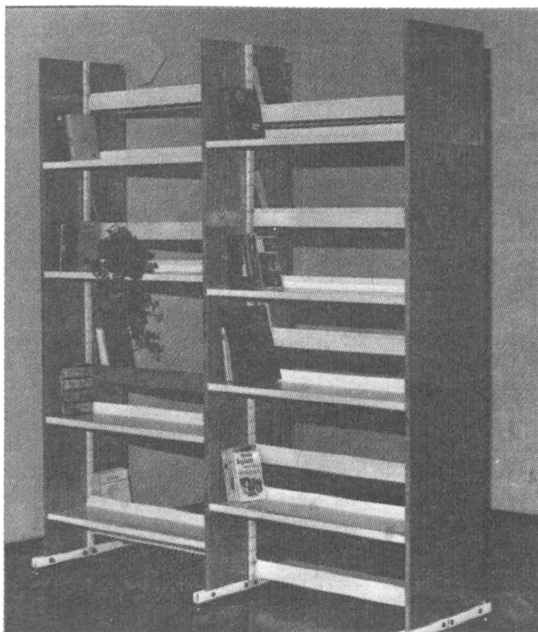
KÖZÖS

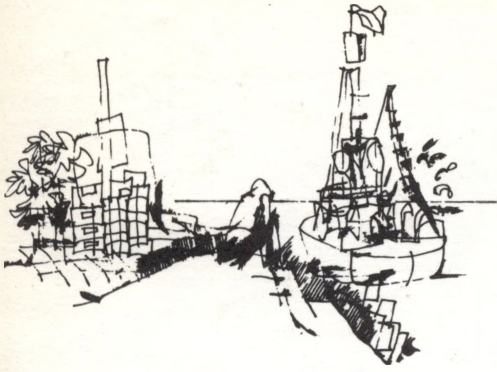
VÁLLALAT

SZANY

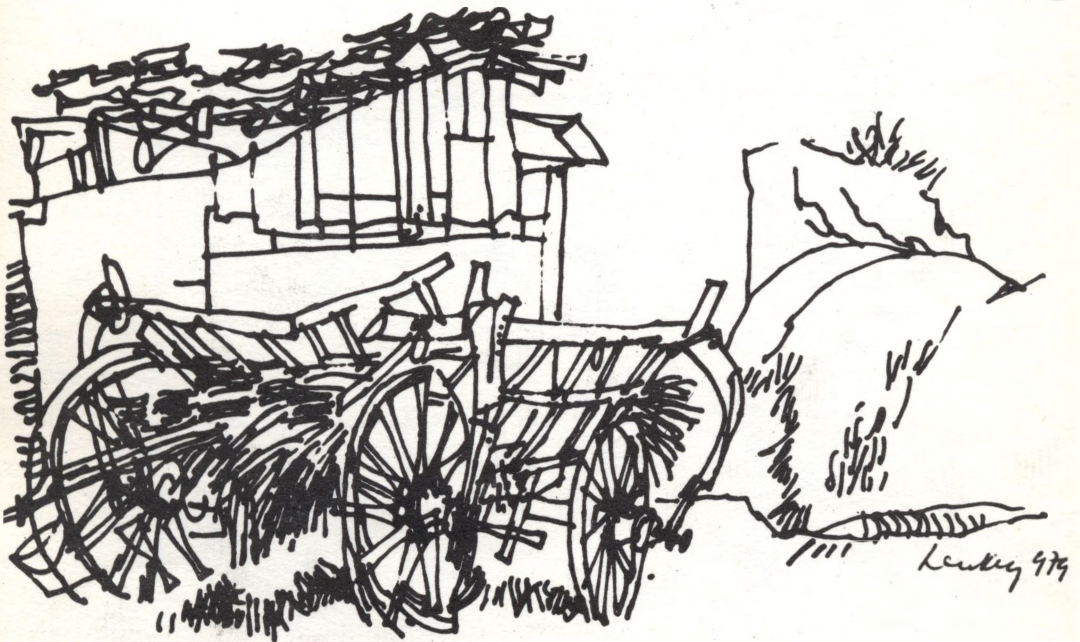
ADY ENDRE ÚT 38.

9317

LENKEY ZOLTÁN
grafikáiból
(Cikkünket lásd a 620. oldalon)

Ara: 10,- Ft
HU ISSN 0450-7886